

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE HALKLA İLİŞKİLER
UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN ENGELLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Özcan ÇAM

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Mehmet KÜÇÜKKURT

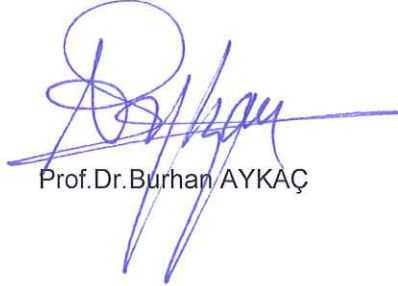
Ankara-2010

ONAY

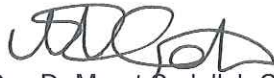
Özcan ÇAM tarafından hazırlanan “Türkiye’de Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarında Karşılaşılan Engeller” başlıklı bu çalışma, 29/12/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜKKURT

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

Doç. Dr. Murat Sadullah ÇEBİ

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi” olarak gerçekleştirilen bu çalışmada “Demokrasi ve Halkla İlişkiler” arasındaki ilgi ile Türkiye’deki uygulamalarının engelleri ve bu engellerden nasıl kurtulabileceği konusu araştırılmıştır.

Demokrasi ve Halkla İlişkilerin temelinde halk faktörü bulunmaktadır. Her iki anlayış da halkın menfaatlerini ön plana çıkarmakta, onun istek, ihtiyaç ve beklentilerine çare olacak uygulamaların gerçekleştirmesini öngörmektedir. Meseleye bu açıdan bakıldığında; demokratik anlayışın daha fazla yerleştiği toplumlarda, halkla ilişkiler anlayış ve uygulamalarının temel ilke ve prensiplerine uygun olarak gerçekleştirildiği, demokratik anlayışın yeterince benimsenmediği toplumlarda ise halkla ilişkiler çalışmalarına gerektiği gibi önem verilmediği gözlenmektedir. Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi, demokrasi ve halkla ilişkiler arasındaki bu ilgiyi belirlemek olmuştur.

“Demokrasi”, “insan hakları” ve “özgürlük” gibi konular, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de konuşulan ve tartışılan meselelerin başında gelmektedir. Toplumumuzun hemen hemen bütün kesimleri daha fazla demokrasi, daha fazla özgürlük istemekte ve insan haklarına yeterince değer verilmediğini ifade etmektedir.

Fakat ne yazık ki, ülkemizdeki uygulamalar, halkın istek ve arzularının önemli kısmının dikkate alınmadığını, menfaatlerinin yeterince korunmadığını göstermektedir.

Demokratik gelişmenin bir parçası sayılabilecek olan halkla ilişkiler uygulamalarında da durum, ülkemizde pek farklı değildir. Birçok kurum ve kuruluş halkla ilişkiler çalışmalarında bulunmasına rağmen, karşılıklı ilişkilerde halkın çıkarlarını öncelikli olarak gözeten uygulamalar hemen hemen yok gibidir.

Diğer yandan halkla ilişkiler adına gerçekleştirilen çalışmalarda birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar gözlenmektedir. Bu çalışmanın amaçlarından birisi de, demokrasi ve halkla ilişkilerin temel niteliklerine

yönelik olarak, ülkemizdeki teori ve pratikteki uygulama farklılıklarını ortaya koymaktır.

Demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarına yönelik olarak var olan engellerin kaldırılmasında, bu engellerin neler olduğunun tespit edilmesi kadar soruna çare olabilecek anlayış ve uygulamaların kararlı bir şekilde pratiğe aktarılması da büyük önem taşımaktadır. Zira, çoğunlukla sorunun temel nedenleri bilinmesine rağmen, çözüm aşamasında nasıl bir yol izleneceği konusundaki yetersizlikler sorunu çözümsüz hale getirmekte ve beklenen sonuçlar alınmamaktadır.

Bu çalışmada, özellikle, demokrasi ve halkla ilişkilerin temel nitelikleri ile ülkemizdeki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarında bu temel nitelikleri işlevsiz hale getiren engellerin neler olduğu ve bu engellerin nedenlerinin tespit edilerek, çözüm yolunda atılması gereken bir adım olarak uzlaşma zemini oluşturmak amaçlanmıştır.

Bu tez çalışması boyunca destek ve yönlendirmeleriyle çalışmalarımın devamı konusunda beni cesaretlendiren danışmanım Prof.Dr.Mehmet KÜÇÜKKURT'a, katkılarından dolayı diğer tez jüri üyeleri Prof.Dr. Burhan AYKAÇ ve Doç.Dr. Murat Sadullah ÇEBİ'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	VI
ŞEMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE HALKLA İLİŞKİLER

I.DEMOKRASİ

A.Tanımı ve Temel İlkeleri.....	8
1.Özgürlük.....	10
a.Düşünce Özgürlüğü.....	12
b.İnanç Özgürlüğü.....	15
2.Çoğulculuk.....	17
3.Eşitlik.....	19
4.Katılımcılık.....	21
B.Demokratik Devlet.....	21
C.Demokrasinin Türkiye'deki Gelişimi.....	30

II.HALKLA İLİŞKİLER

A.Tanımı ve Temel İlkeleri.....	32
1.İki Yönlü İletişim Kurmak.....	35

2.Doğru Bilgi Vermek.....	35
3.İnandırıcılık.....	36
4.Sabırlı Çalışmak.....	36
5.Yaygın Sorumluluk.....	37
6.Açıklık.....	37
7.Olumlu İmaj Yaratma.....	39
B.Halkla İlişkilerin Türkiye’deki Gelişimi.....	39

III.TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ VE HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN ENGELLERİN TEMEL KAYNAĞI.....42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ UYGULAMALARININ ENGELLERİ

I. LAİKLİK ANLAYIŞI.....	47
II.TERÖR.....	62
III.SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI VE DARBELER.....	69
IV.KUVVETLER AYRILIĞI ANLAYIŞI.....	74
A.Yasama.....	75
B.Yürütme.....	78
C.Yargı.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARININ ENGELLERİ

I.YÖNETİCİLERİN YETKİ PAYLAŞIMINDAKİ İSTEKSİZLİĞİ.....	89
II.HALKLA İLİŞKİLER BİRİMLERİNİN ETKİSİZLİĞİ.....	93
III.YÖNETİMLERİN ŞEFFAF OLMAYIŞI.....	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	104
ÖZET.....	109
ABSTRACT.....	110

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
HSYK	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

ŞEMALAR

Şema 1

Demokrasi ve Halkla İlişkilerin Temel Nitelikleri, Bu Temel Niteliklerin Sınırlanma Biçimleri ve Sonuçları.....7

Şema 2

Demokratik Görünümlü Devlet Anlayışında Temel Niteliklerin Sınırlarını Belirleyen Güçler.....25

Şema 3

Demokratik Devlet Anlayışında Temel Niteliklerin Sınırlarını Belirleyen Güçler.....27

Şema 4

Egemen Güçlerin Mutluluğu İçin Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarının Araç Olarak Kullanılması.....91

Şema 5

Toplumun Mutluluğu İçin Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarının Araç Olarak Kullanılması.....92

GİRİŞ

Demokrasi konusunda tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de birçok şey yazılmış, üzerinde tartışmalar yapılmış ve konu enine boyuna açıklanmaya çalışılmıştır. Halkla ilişkiler ise demokrasiye göre oldukça yeni sayılabilecek olan bir konudur. Özellikle, ülkemizde bu alandaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte bu alanda Türkiye’de yazılmış olan eserler de birbirlerinin tekrarı şeklindedir.

Demokrasi ve halkla ilişkiler arasındaki ilgiyi araştırma konusu yapan çalışmalar ülkemizde kapsamlı bir şekilde ele alınıp işlenmemiştir. Sadece bazı makalelerde satır aralarında konunun önemine işaret edilmiştir. Diğer yandan, halkla ilişkiler ile ilgili olarak kaleme alınan eserlerde bu alandaki uygulamalar ve bu uygulamaların halkla ilişkilerin temel ilkelerine ne kadar uygun olup olmadığı, ya da uygulamalardaki yetersizliklerin sebepleri kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır. Yine, halkla ilişkiler uygulamalarının önündeki engeller ve bu engelleri aşabilmenin yolları yeterince tartışma konusu yapılmamıştır.

İşte, bu çalışmada hem kuramsal açıdan hem de pratikteki uygulamalar ve bu uygulamadaki sorunlara pratik çözümler bulma açısından bu konular üzerinde durulmuştur. Bu açıdan söz konusu çalışma önem kazanmaktadır.

Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, sosyal bilimler alanı ile ilgili olan bu tez çalışmasında “demokrasi” ve “halkla ilişkiler” konuları hakkında yapılan tanımlama, yorum ve varılan sonuçlar, fen bilimlerinde olduğu gibi tartışmasız doğruları değil, genel ve kabul edilebilir doğrular olmakla birlikte, zamana ve mekana bağlı ve tarihin belli bir anını ifade eden beşeri bir olgu olma özelliği ile göreceliği¹ ifade etmektedir.

Böyle olmakla birlikte bu çalışma, Descartes’in ifade ettiği şekliyle “bütün kolay şeyleri boşlayarak, yalnız çetin konuları ele alıp bunlar üzerinde

---

1.Duverger, 2006: 39

kafa yorarak çok ince tahminlerle olası nedenler toplayıp, hiçbir bilim edinmeden şüphe yığını şişirmekten öteye geçmeyen”² bir sonuç ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen bir çalışma değildir.

Aksine bu çalışma, her yere nüfuz eden, birçok araştırma güzergahını tıkayan, hatta bazen şiddete kadar varabilen, doğrudan baskı uygulayan bir hakim yorumlayıcı söylem tarafından kısırlaştırılan sosyal bilimler alanında³, bu hakim yorumlayıcı söylem dışında fakat sosyal bilimlerin doğasına uygun olarak üzerinde tartışılabilecek bir çalışma olma amacını taşımaktadır.

Bu amaçla, burada özellikle bilimsel yöntemin her konuda soru sormak demek olduğu ve bilimsel nesnelliğin bir nedeni değil sonucu olarak gerçekleşen tarafsızlık anlayışıyla⁴ konular açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ana yöntemi içerik çözümlemesidir. Kullanılan yöntemin betimleyici olduğu kadar çözümleyici bir özelliğe de sahip olması amaçlanmıştır.

Fiziksel ve sosyal bilimlerde yapılan bilimsel araştırmalarda birbirinden ayrılması gereken üç düzey bulunmaktadır: tanımlama (tasvir etme), sınıflandırma ve açıklama düzeyi.⁵ İşte bu çalışma, içerik çözümlemesi açısından bu üç düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma, demokrasi ve halkla ilişkiler konularının kuramsal yönden incelenmesi, aralarındaki ilişkinin yine bu açıdan ele alınması, sonra da mevcut uygulamaların incelenerek yorumlanmasına dayanmıştır.

Böylece bu çalışmada demokrasi ve halkla ilişkiler; bunlarla ilgili tanımlar, temel ilkeleri belirleme yönüyle sınıflamalar ve ülkemizdeki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarında karşılaşılan engeller de, izah etme ve aklileştirerek açıklama⁶ yönüyle hermenötik bir yöntem ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

---

2. Descartes, 1999: 12

3. Touraine, 2008: 112

4. Popper, 2010: Cilt 2; 281, 284

5. Duverger, 2006: 326

6. Palmer, 2002: 48

Ancak, bu çalışmanın temel amacı “demokrasi” ve “halkla ilişkiler” in ayrıntılı bir biçimde incelenmesi değil, bu iki kavramın temel ilkelerinin ve bu ilkelerin sınırlarının nasıl belirlenmesi gerektiğine ilişkin olarak üzerinde uzlaşılabilir bir yöntem bulabilmek ve ülkemizdeki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarında karşılaşılan engelleri tespit ederek çözüm önerileri ortaya koyabilmektir.

Türkiye’de bünyelerinde halkla ilişkiler birimleri bulunduran kurum ve kuruluşların gerçekleştirdikleri çalışmaları incelemeyi ve demokrasi uygulamalarındaki engelleri çözümlemeyi amaçlayan bu çalışma, Türkiye’de çok partili hayata geçiş döneminden günümüze kadar olan süreyi kapsamıştır. Ele alınan süre, ülkemizdeki halkla ilişkiler gelişme sürecinin demokratik yaşam tarzıyla ilgi kurulması gerekçesine dayanmıştır.

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir.

1. Demokrasi ve halkla ilişkilerin gelişim süreçleri birbirleriyle ilintilidir.
2. Türkiye’de demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamaları halkın ihtiyaç ve beklentilerini yansıtmamaktadır.
3. Ülkemizdeki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarının engelleri tespit edilmeden uygulamalardaki sorunlara çözüm bulmak olanaksızdır.
4. Demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarının engelleri konusundaki sorun menfaat çatışmasına dayanmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde “demokrasi” ve “halkla ilişkiler” kavramları hakkındaki çeşitli tanımlama ve açıklamalar üzerinde durularak bu iki kavramın da temel nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde demokrasinin temel nitelikleri olarak “özgürlük,” “çoğulculuk,” “eşitlik” ve “katılımcılık”; halkla ilişkilerin temel nitelikleri olarak da “iki yönlü ilişki kurmak,” “doğru bilgi vermek,” “inandırıcılık,” “sabırlı çalışmak,” “yaygın sorumluluk,” “açıklık” ve “olumlu imaj yaratma” üzerinde durularak demokrasinin ve halkla ilişkilerin olmazsa olmaz değerleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Burada “Demokratik Devlet” başlığında demokrasinin sayılan temel niteliklerinin nasıl sınırlandırılması gerektiği üzerinde durularak ortak bir

uzlaşma zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Çünkü demokrasinin savunucuları olmakla beraber değişik kesimlerin anlaşılmadıkları düşünülen husus, demokrasinin temel niteliklerinin kendi düşünceleri doğrultusunda sınırlandırılması gerektiğine inanılması hususudur.

Örneğin, demokrasinin temel niteliklerinden biri olarak saydığımız “özgürlük” ilkesi her kesim tarafından vazgeçilmesi hiçbir şekilde düşünülmeyen bir ilke olarak kabul edilmesine rağmen,” Nereye kadar? ” sorusuna verilen cevaplardaki sınırlamalar her kesimin kendi ölçülerine göre çizilen sınırlar çerçevesinde olmaktadır. Kimilerine göre birey haklarına saygı, kimilerine göre ise toplumsal ve kültürel haklara saygı öncelikli olmalıdır.

Ayrıca bizde “akıl ve bilimin egemenliği... üstünlüğü... yol göstericiliği... “ ya da “en hakiki mürşitliği” vurgusunun yaygınlığı totaliter bir bilim anlayışına yatkınlığa neden olmakta ve dahası “akıl ve bilim”i “yanılmaz” olarak anlayanlarda bilim adına “üstünlük” duygusu hatta “egemenlik” duygusu yaratmaktadır. “Akıl ve bilimin üstünlüğü” kavramı özgürlükleri kısıtlamaya, hatta kaldırmaya gerekçe olabilmektedir.⁷

Sınırlandırılan ya da kaldırılan özgürlükler de bilimin ve akılcılığın bir gereği olarak kabul edildiğinden, farklı düşünce, anlayış ve uygulamalar tartışılmak, yapılmış olan tanım ve açıklamalar da hiçbir şekilde eleştirilmek istenmemektedir. İşte burada, eleştirilmesi ve sorgulanması gereken de akıl, bilim ve bilgiye dayalı bir düşünme biçimi değil, sadece belli bir düşünme biçiminin bilimsel bir düşünce olduğu iddiasıdır.

Halbuki akılcılığın, eleştirci düşüncelere kulak vermeye ve sınamalardan bir şeyler öğrenmeye hazır olmak tutumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu, temelde, “Ben haksız olabilirim ve sen haklı olabilirsin, çaba göstererek belki doğruluğa daha yaklaşıyoruz.” diyebilme tutumudur. İnsanların tartışma ve dikkatli gözlem yoluyla önemli sorunlar üzerinde bir tür anlaşmaya varabileceklerinden; talep ve çıkarların çatıştığı durumlarda bile, çoğu zaman türlü talep ve çıkarlar üzerinde tartışmanın herkes tarafından olmasa bile, çoğunluk tarafından kabul edilebilecek bir çözüme varmanın

---

7.Akyol, 2010: 139

mümkün olabileceğinden çabucak umut kesmeyen bir tutumdur. Kısacası, akılcı tutum ya da belki “akla yakınlık tutumu” diyebileceğimiz tutum, bilimsel tutuma, doğruluğu ararken işbirliği ihtiyacımıza ve tartışmanın yardımıyla, zamanla nesnelliğe yakın bir tutuma varabileceğimize inanan tutuma yakın bir tutumdur.⁸

Şüphesiz ki birey haklarına saygı, ortak toplumsal ve kültürel haklara saygıdan, her iki haklar ve davranışlar düzeyi de birbirinden ayrılamaz, bu da herhangi bir birliğin ifade ya da örgütlenme özgürlüğüne, kimi sınırlamalar getirir.⁹

Ancak burada öncelikle bu sınırlamanın “nasıl” yapılması gerektiği hususunda bir uzlaşma noktası bulunmalıdır. Çünkü, toplumların kuruluşunu zorunlu kılan, eğer özel menfaatlerin zıtlığı ise, bunu mümkün kılan da yine menfaatlerin uyuşmasıdır. Toplum bağıni oluşturan şey, işte bu farklı menfaatlerdeki ortak şeydir. Eğer bütün menfaatlerin üzerinde uzlaştıkları herhangi bir nokta olmasaydı, hiçbir toplum var olamazdı. Toplumun sırf bu ortak menfaat temeli üzerinde yönetilmesi gerekir.¹⁰

Ayrıca, çoğunluğun erkiyle azınlıkların haklarını karşı karşıya getirmekten artık vazgeçmeliyiz. Çoğunluğun erkine ve azınlıkların haklarına saygı duyulmuyorsa, demokrasi yok demektir. Demokratik düşünce biçimi, birlikte çeşitliliğin karşılıklı bağımlılık bilincine dayanır ve ikisini birbirinden ayıran sınırdan, başka bir deyişle beraberliklerini güçlendirecek en iyi yerlerde sürekli hareketli, sonu gelmeyen bir tartışmayla beslenir.¹¹

Çalışma konusu ile ilgili uygulamalar incelenirken, demokrasi ve halkla ilişkilerin ortak niteliklerine “halkın ihtiyaç ve beklentilerini öncelikli olarak dikkate alma” noktasında yeteri kadar önem verilmemesi, uygulamadaki engellerin temel kaynağı olarak tespit edilmiştir.

Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde bu ortak soruna değinildikten sonra, ikinci bölümde ülkemizdeki demokrasi uygulamalarının önündeki en önemli ve en temel engeller üzerinde durulmuştur. Çünkü burada ortaya

---

8.Popper, 2010: 290

9.Touraine, 2008: 165

10.Rousseau, 2005:33

11.Touraine, 2004: 30

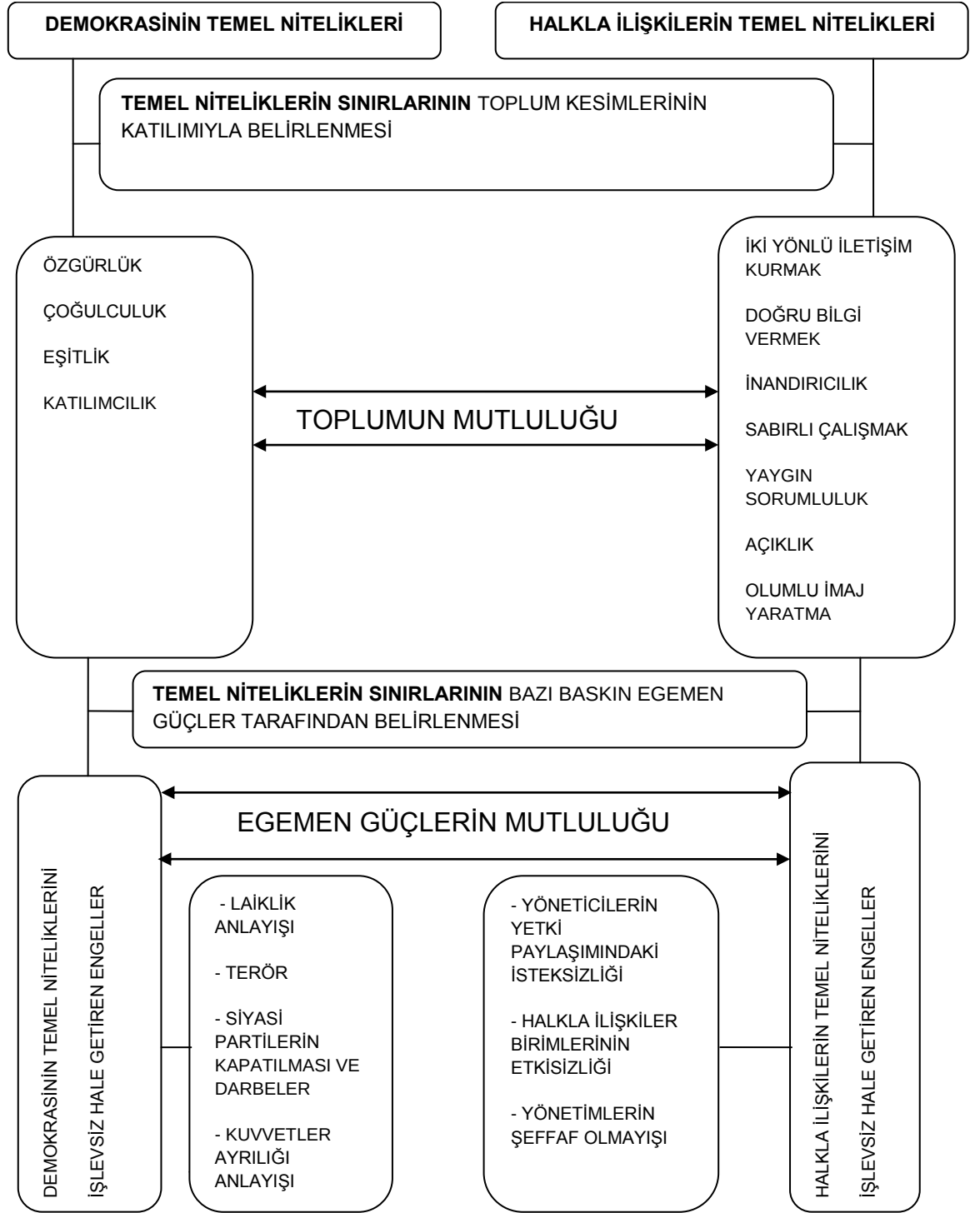
konulmaya çalışılan; ülkemizdeki “laiklik anlayış”ı, “terör”, “siyasi partilerin kapatılması ve darbeler” ile “kuvvetler ayrılığı anlayışı” ndaki temel sorunlar hem demokratik anlayış ve uygulamaların hem de halkla ilişkiler uygulamalarının önündeki diğer engellerin de temel kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, ülkemizdeki halkla ilişkiler uygulamalarının engelleri olarak, halkla ilişkilerin temel niteliklerini işlevsiz hale getiren “yöneticilerin yetki paylaşımındaki isteksizliği”, “halkla ilişkiler birimlerinin etkisizliği” ve “yönetimlerin şeffaf olmayışı” gibi engeller üzerinde durularak açıklanmaya çalışılmıştır.

Şüphesiz ki bu çalışmada araştırma konusu yapılan bu engellerden başka engellerin de belirlenip bunlar üzerinde çalışmalar yapılması demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarının ülkemizde daha da kökleşmesine yardımcı olabilecektir. Ancak bu çalışmada sadece bu engeller üzerinde durulmasının nedeni, ele alınan bu engellerin söz konusu edilebilecek diğer engellerin de temel kaynağı olduğunun ve bu engellerin her iki kavramın da temel niteliklerini işlevsiz hale getirdiğinin düşünülmesidir.

Türkiye’deki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarının önündeki bu temel engeller ortaya konulurken, çözüm önerilerinin, daha sonra ayrı bir başlık altında değerlendirilmek yerine bu engellerle birlikte ortaya konulması, konunun daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla tercih edilmiştir. Ayrıca çözüm önerileri “halkla ilişkiler”in temel niteliklerine uygun olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, “demokrasi “ ve “halkla ilişkiler” in temel niteliklerinin neler olduğu, bu temel niteliklerin sınırlarının nasıl belirlenmesi gerektiği ve Türkiye’de demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarında karşılaşılan engellerin neler olduğu hususunda toplumu bir arada tutma noktasında ortak bir uzlaşma zemini oluşturma amaçlanmıştır. Aşağıdaki şema, bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılan ve arzu edilen bu uzlaşma zeminini ifade eden temel düşünceyi ortaya koymaktadır.

Şema 1. Demokrasi ve Halkla İlişkilerin Temel Nitelikleri, Bu Temel Niteliklerin Sınırlanma Biçimleri ve Sonuçları

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE HALKLA İLİŞKİLER

I. DEMOKRASİ

A.Tanımı Ve Temel İlkeleri

Demokrasi terimi Yunancadaki “demos” ve “kratos” sözcüklerinin birleşmesinden oluşur ve halkın yönetimi anlamına gelmektedir.¹²

Demokrasi; bir kurumu bütün olarak etkileyen kararların, o kurumun bütün üyeleri tarafından alınması gerektiği ve bu kararların alınması sürecine katılmak için her bir üyenin eşit hakka sahip olduğu yönündeki ideali ihtiva eder.¹³

Demokrasi; kişilerin, grupların sınıfların kendilerini ilgilendiren, ya da ilgilendirebilecek konularda alınacak kararların oluşumuna **katılma**’ larıdır.¹⁴

Demokrasi; özgür, özerk, eşit bireylerden oluşan aydınlatılmış özgür halkın, hukukun üstünlüğü altında, sivil toplumun özgürlükçülüğe, çoğulculuğa ve katılımcılığa yaslanan normlarına göre, özgür halk tarafından özgür halk için yönetilmesidir.¹⁵

Demokrasi; ülke hakkında önerdikleri çözümler azınlıkta kalanların, çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Bir başka deyişle, demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir.¹⁶

Demokrasi terimi için yapılan bu türden tanımlamalar, aynı gerçeği farklı kelimelerle anlatma gibi görünse de uygulamalar bakımından oldukça soyut kalmakta ve bu terimi yeterince açıklayamamaktadır. Bu yüzden olsa

---

12. Ateş, 1994:116

13. Beetham, Boyle, 1995:1

14. Ateş,1994: 11

15. Selçuk, 2009 a: 85,86

16. Kongar, 2007:13

gerek ki birçok insan ya da grup demokrasiden dem vurmasına rağmen, anlayış ve yaklaşım bakımından demokrasi hakkında farklı farklı düşüncelere sahiptir.

Kiminin gözünde demokrasi makro seviyede bir yönetimdir, kimine göre yerel yönetimler demokrasiye ana konu olarak alınmalıdır, kimine göre de demokrasi evde, ailede başlar.¹⁷

Ayrıca demokrasiyi tanımlayan bir kurumsal güvenceler bütünü ya da çoğunluğun egemenliği değil, her şeyden önce bireylere ve topluluklara ait tasarımlara saygıdır; öyle ki, bu saygı kişisel özgürlüğün kesinleşmesiyle toplumsal, ulusal ya da dinsel bir toplulukla özdeşleşmeyi bağdaştırır. Demokrasi yalnızca yasalara değil, daha çok siyasal kültüre dayanır.¹⁸

Ancak demokrasi üzerine yapılan bu tür açıklamalara rağmen, demokratik olduğu ifade edilen birbirinden tamamen zıt olan uygulamaları ortak bir paydada buluşturmak oldukça zor görünmektedir. Fakat, bir çok kesimin hararetli bir şekilde savunucusu oldukları demokrasinin temel ilke ve özelliklerinin belirlenmesi, ortak bir paydada buluşulmasına vesile olabilecektir. Bu konuda görüş belirtmeye çalışan birçok düşünür ve yazar da, demokrasinin temel özellikleri üzerinde durarak konuyu açıklamaya ve uygulanabilir hale getirmeye çaba sarfetmişlerdir.

Demokrasinin temel özellikleri ile ilgili olarak, Alfred De Grazia demokrasinin yedi özelliği olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁹ Bunlar;

- 1.Genel düşünce ve eylem özgürlüğü,
- 2.Halkın yaşantısını yükseltmek için şiddetli çaba,
- 3.Yasallık ve siyasal kontrolün yayılması,
- 4.Yüksek sosyal ve siyasal hareketlilik,
- 5.Siyasal önderleri gereğinde sert bir şekilde eleştirme olasılığı,
- 6.Kişisel olarak hep daha iyiye yöneliş,
- 7.Otoritenin sağlanması için güç kullanılması yerine, eğitim ve gelir düzeyinin yükseltilmesinin savunulmasıdır.

---

17. Ateş,1994:127

18.Touraine, 2004: 26

19. Ateş, 1994: 118 (Alfred De GRAZIA, Political Behavior New Yuork,1962, s.307)

Demokrasi ile ilgili olarak sıralanan bu özelliklerden bazıları kişi hak ve özgürlükleri ile insanca bir yaşam sürmek konusu ile doğrudan, bazıları da yönetimin bu türden hakları vatandaşlara sağlama gayreti ile dolaylı olarak ilgilidir.

Çağımızın en sorunlu kavramlarından olan demokrasi, ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın hem bir “ideal” ve hem de bir “gerçeklik” olarak görünmektedir. Bir yanda, “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” diye bilinen klasik deyişteki tanım uyarınca gündeme gelen, **özgürlük, eşitlik, çoğulculuk ve katılım** gibi “demokratik değerler” in içinde yer aldığı “demokratik ideal”, diğer yanda ise, bu değerlerin meşruluk kazandığı temsili kurumların oluşturduğu “demokratik gerçeklik”²⁰

Demokrasi ile ilgili olarak yapılan tanımlamalarda, yönetilen kişi ve toplumlara ilişkin olarak ortaya çıkan ve bir yerde “demokratik ideal”i ifade eden özgürlük, çoğulculuk, eşitlik ve katılımcılık gibi değerleri demokrasinin temel nitelikleri olarak kabul edebiliriz.

Demokrasinin temel nitelikleri olarak kabul edebileceğimiz bu idealleri yeterince anlamadan, bunları gerçekliğe dönüştürmek mümkün olamayacaktır. İşte bu sebeple demokrasi ile ilgili uygulamalarda bazı ortak noktalarda buluşabilmek ve sözü edilen bu idealleri gerçekliğe dönüştürebilmek için atılması gereken ilk ve en önemli adım bu kavramlar hakkında ortak anlayışlara sahip olabilmektir.

Şimdi burada demokrasinin saydığımız bu temel niteliklerini açıklamaya ve demokrasi uygulamalarındaki farklılıkların nedenlerini anlamaya çalışalım.

1.Özgürlük

Özgürlük, kısaca kişinin yapmak veya olmak istediği bir şey konusunda insan yapısı veya insani müdahale ile değiştirilebilir herhangi bir sınırlama veya kısıtlama altında olmaması durumudur. Özgürlüğün özünü sınırlanmamışlık, kısıtlanmamışlık, cebre maruz kalmama durumu

---

20.Köker, 2008: 150

oluşturmakla beraber, doğal veya insan iradesiyle değiştirilemeyen engellerden ileri gelen kısıtlanma hali özgürlüğün var olmadığını göstermez.²¹

Demokrasinin odağında hak ve özgürlüklerle donatılmış, baskılardan arınmış özgür birey vardır. Her şey bu odağa göre konumlanır. Kurumların, örgütlerin, yöntemlerin, tekniklerin bütünü olan demokrasi, özerklik anlamında bir değer olarak algılanan özgürlük üzerine oturtulmuştur.²²

Demokrasi anlayışının olmazsa olmazı olarak nitelendirilebilecek olan özgürlük kavramı aslında tanımlaması güç bir olgudur. Çünkü kavram olarak subjektiftir ve tarihsel süreç içinde yer ve zamana bağlı bir şekilde sürekli değişmiş ve gelişmiştir. Aslında özgürlük iki türlü düşünülmelidir. Önce bireyin devletle olan ilişkileri açısından özgürlük ele alınıp incelenebilir; daha sonra bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı duydukları hoşgörü, gene o topluluğun özgürlüğünün sınırlarını çizer.²³

Hemen hemen bütün özgürlük açıklamalarında birbiriyle çelişir gibi görünen iki olgu bulunmaktadır: Serbestlik ve sınırlandırılmışlık.

Özne aynı zamanda hem kişisel özgürlük hem de bir topluma ve kültüre aittir, hem serbestlik, hem de bağımlılıktır.²⁴

Aslında, özgürlük anlayışına yönelik olarak ortaya çıkan birbirine tamamen zıt olarak kabul edilebilecek olan uygulama farklılıklarının temelinde bu gerçeğin bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle herhangi bir uygulama, birileri tarafından özgürlüğün sınırlandırılmaz yönü ile serbest olması gerektiği savunulurken, başka birileri tarafından özgürlüğün sınırlandırılabilir olması yönüyle yasaklanması gerektiği savunulabilmektedir.

Aslında söz konusu olan özgürlük kavramı olduğuna göre herhangi bir uygulamada asıl olanın serbestlik, istisna olanın da yasak olması gerektiğidir. Çünkü özgürlük anlam olarak daha çok serbestlik düşüncesini akla getirmektedir.

---

21. Erdoğan, 2002: 63,64

22. Selçuk, 2009a: 86 (Salvatore VEGA, Ethique et Politique, Paris, 1999 s.157)

23. Ateş, 1994:129

24. Touraine, 2004: 33

Konuyu biraz daha anlaşılabilir hale getirebilmek için, neredeyse bütün özgürlüklerin temelinde yer alan düşünce ve inanç özgürlüğünü tartışmamız ve özgürlüğün sınırlılıklarını bu özgürlükler çerçevesinde anlamaya çalışmamız faydalı olacaktır.

a.Düşünce Özgürlüğü

Düşünce özgürlüğü, özgürlüklerin en önemlisidir. Öylesine önemlidir ki; demokrasi bir yana, insanca olduğunu ileri süren her toplulukta, hele günümüz koşulları içinde “insanca bir düzenin” vazgeçilmesi kesinlikle mümkün olmayan bir koşuldur.²⁵

Aksini gösteren bir zorunluluk olmadıkça, kadın ya da erkek herkes, kendi iyisi veya kendi çıkarları konusunda hüküm verecek en iyi yargıçtır.²⁶

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özellikler olan aklını ve vicdanını kullanma olanağı tümüyle reddedilen kişi, yalnızca bedensel bir varlık olarak insandır. İfade özgürlüğü, inanç özgürlüğü, aile kurma hakkı, emeğinin ürününe sahip olma hakkı, yaşam hakkı gibi hakları tanınmayan, kısaca ahlaki özerkliği ve kendini yönetme hakkı olmayan kişinin insan olma niteliği ağır biçimde zedelenmekte ve İlk Çağ hukukunda bir “eşya” olarak kabul edilmektedir. “İnsan, haklarıyla insandır” özdeyişi bu gerçeği dile getirmektedir.²⁷

Düşünce özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez temel prensiplerinden biridir. Demokrasinin bu temel prensibine göre, her düşünce özgürdür; özgürce açıklanır, özgürce örgütlenir. Hiç bir düşüncenin içeriğine sınır getirilemez. Düşünceleri yararlı ya da zararlı, ılımlı ya da aşırı, meşru ya da meşru olmayan düşünce diye ayırmak yanlıştır; yanlış olduğu gibi bu ayrımları sağlıklı olarak belirleyecek bir ölçüt de yoktur.²⁸ Ayrıca, insan hak ve özgürlüklerinin kazanılmasında sadece düşünmek de yeterli değildir. Düşünerek bir çözüm yolu bulan kişi, bu çözümünü açıklayacaktır; konuşacak, yazacak, yayımlayacak ve savunacaktır ve bunlar bir dizi, yeni

---

25 .Ateş, 1994: 134

26.Dahl, 1996: 125

27.Uygun, 2003: 287

28. Tanilli, 1995: 12

kısıtlanamaz özgürlükleri zorunlu kılacaktır. Varılan çözümlerin bir kısmının konuşulmasına, yazılmasına, yayımlanmasına izin verip diğer bir kısmının konuşulmasına, yayımlanmasına izin vermemek, konuşma yayımlanma, basın özgürlüklerine değil; doğrudan doğruya düşünce özgürlüğüne bir saldırıdır.²⁹

Özgürlüklerle ilgili olarak ele alınan kısıtlama ve sınırlandırma anlayışı düşünce özgürlüğünde söz konusu olamaz. Düşünce ya da düşünme işi kişinin aklından geçirdikleri ise bu anlamda zaten doğal ve zorunlu olarak kişinin düşündüklerini sınırlamak mümkün değildir. Düşünceleri açıklama, yazma, yayma ve yayınlama ise sadece hakaret ve düşünceyi zorla kabul ettirme söz konusuysa yasaklanabilir ve sınırlandırılabilir. Çünkü insanlık onuru gereği hiç kimse sahip olduğu düşünce, anlayış ve yaşam biçimi dolayısıyla hakareti ve aşağılanmayı hak etmez. Düşünceyi zor kullanarak karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmak da, karşı tarafın düşünce özgürlüğünü sınırlandırdığı gerekçesiyle kabul edilemez.

Dolayısıyla düşünce özgürlüğü konusunda ortaya konulan bu sınırlamalar başkalarının düşünce özgürlüğünü sınırlandırma söz konusu olduğu için zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. O halde tekrar ifade etmek gerekirse; düşünceler sadece, hakaret içeriyorsa ve birilerine zorla kabul ettirme yolu kullanılıyorsa sınırlandırılabilir. Bu zorunluluğun dışında bir sınırlandırma düşünme özgürlüğünü ortadan kaldırmak anlamına gelir.

Düşüncelerin açıklanmasını yasaklamak, yalnızca düşünceyi üreten insanın değil, başkalarının dinleme ve değerlendirme özgürlüklerine de saldırıdır. Çünkü ötekilerin düşünceyi dinleme, değerlendirme özgürlükleri, berikilerin düşünceyi açıklama özgürlüklerinin bulunmasına bağlıdır.³⁰

J.S.Mill'e göre düşünce ve düşündüğünü söyleme özgürlüğü dört ayrı nedenden ötürü kısıtlanamaz,³¹

1. Herhangi bir düşünce susmaya zorlanırsa, bu düşüncenin doğru olup olmadığını anlamaya olanak kalmaz. Düşünceleri susmaya zorlamak,

---

29. Ateş, 1994: 136

30. Selçuk, 2009a: 89

31. Ateş 1994: 136(J.s.Mill,Hürriyet,.s.100-101)

zorlayanların yanılmaz olduğuna inanmak demektir ki; hiç kimse yanılmaz olamaz.

2.Susturulan düşünce yanlış bile olsa, bunun bir kısmının gerçek olması mümkündür. Zaten herhangi bir konuda tüm olarak doğru bir düşünce pek olmaz. Eksiksiz bir doğruluğa ancak, çeşitli düşüncelerin çatışmasının getireceği sürekli ayıklama ile ulaşılabilir.

3.Genel düşüncenin kusursuz ve eksiksiz olduğunu varsaysak bile, bu düşünceye karşı çıkmaya engel olduğu zaman; bu kusursuz düşünme bir dogma haline dönüşmüş olur. Bu durumda her şeyden önce bu düşünce değerini kaybetmiş olacaktır.

4.Bu son neden, bir önceki nedenle sıkı bağlantılıdır. Zira bir düşünce dogma şekline dönüşünce salt düşünce olarak değerini yitirmekle kalmaz, aynı zamanda düşünce niteliğini de, etkisini de yitirir. Dogma ya tüm olarak onaylanır, ya da tüm olarak karşı çıkılır. Eğer bir düşünce zorla tüm olarak onaylatılıyorsa; kısa ya da uzun bir süre sonra tüm olarak reddedilir.

Bir düşünce yanlış olduğu gerekçesiyle yasaklanamaz, baskı altına alınamaz, susturulmaya çalışılamaz. Çünkü bu düşünce yanlış ise, onun açıklanması, yanlış olduğunun bir kere daha gösterilmesine fırsat sağlayacak, böylece doğru düşünceye hizmet edecektir. Bu düşünce doğru ise, bize yanlış düşüncelerimizi düzeltme fırsatı sağlayacak ve dolayısıyla insanlığa yine yararlı olacaktır. Bunun için en zararlı ve en tehlikeli düşünce hiç açıklanmayan düşüncedir.³²

Ayrıca özgürlükleri kötüye kullanacakları ya da demokratik sistemi yıkacakları bahanesiyle de düşünceyi açıklama özgürlüğü sınırlandırılmaz, yasaklanamaz. Özgürleştireceğim bahanesiyle özgürlük çiğnenemez. Çiğnenirse kısırdöngü kırılmaz ve bunalım daha da derinleşir.³³

Hiçbir şey, anlaşılmasız bir özgürlük psikozu ile, kendi düşüncesine aykırı olan her düşünceyi demokrasiye tehlike olarak görmek kadar sakıncalı olamaz.³⁴

---

32. Yayla, 2001: 164,165

33. Selçuk,2009a: 90-91

34. Ateş, 1994:138

Çünkü herhangi bir düşünceyi demokrasiye tehlike olarak görmekten dolayı yasaklamak veya sınırlandırmak, karşı bir düşüncenin de aynı gerekçeyle, bu ve diğer düşünceleri yasaklanması gereken düşünceler olarak kabul etmesinin yolunu açacaktır. Böyle olunca da, her zaman birileri ötekilerin düşüncelerinin demokrasi karşıtı olmaları sebebiyle yasaklanması gerektiğinin haklılığını savunacak ve bazı düşünceler özgür iken diğerleri yasak olacaktır. Böylece gerçek hayatta hiçbir zaman düşünce özgürlüğü sağlanamayacaktır. Düşünce özgürlüğünün sağlanamaması da demokrasinin temel niteliklerinden birinin işlevsiz hale gelmesi anlamını taşıyacaktır.

b. İnanç Özgürlüğü

İnanç özgürlüğü, aslında düşünce özgürlüğünün üzerinde daha özenle durulması ve değerlendirilmesi gereken bir boyutunu ifade eder. İnançlar; dünyanın en değerli varlığı olan insanın, kutsal olarak kabul edilen ve bu nedenle yasaklanması ve sınırlandırılması üzerinde çok daha titiz davranılması gereken özel düşünceleridir.

İnsanı insan yapan en soylu organ beyin, beynin en kutsal ürünü düşüncedir, inançtır. Buna sadece bireylerin değil, devletin de saygı duyması; görüşler, inançlar karşısında yansız olması gerekir. Görüşler karşısında yansız devlet düşünce özgürlüğünü, inançlar karşısında yansız devlet laikliği güvence altına almış olur.³⁵

Daha çok “din ve vicdan özgürlüğü” olarak ifade edilen inanç özgürlüğü temelde “insanlık durumunun” iki yönüyle ilgilidir. Bunlardan birincisi kişinin vicdani bir kanaate sahip olması, diğeri ise bu kanaatin dışa vurulmasıdır. Din ve vicdan özgürlüğü hakkı hem kozmik-metafizik inanç veya kanaatleri her neyse onları, hem de bu dini-felsefi öncüllerden kaynaklanan bireysel ve toplumsal alana ilişkin ödev tasavvurlarını gerçekleştirme iradelerini korur. Birinci boyut vicdani özgürlükle ikincisi inancı dışa vurma veya “izhar”la ilgilidir.³⁶

---

35. Selçuk, 2009a: 86-87

36. Erdoğan, 2002: 65,66

Genellikle kabul edilir ki, vicdan özgürlüğü herhangi bir dine inanıp inanmamakta kişinin hür ve serbest olmasıdır. Şu halde, vicdan özgürlüğü, bir şahsın doğrudan doğruya inanması veya inanmaması dindar olması veya olmaması ve bunu korkusuzca açıklayabilmesinde ifadesini bulan bir özgürlüktür.³⁷ Buna göre, insan haklarına sahip bireyler bir dine inanıp inanmamakta serbesttirler; gerek inanma gerekse inanmama tutumu din ve vicdan özgürlüğünün koruması altındadır. Başka bir ifadeyle, din ve vicdan özgürlüğü sadece dindarları değil, aynı zamanda dine ilgisiz veya kayıtsız olanlarla herhangi bir dine inanmayanları ve tanrıtanımazları da korur. Dini inancı olanlar arasında din veya mezheplerine göre veya mensup oldukları dini cemaate, kiliseye veya bu türden bir mensubiyetleri bulunmayan bağımsız dindarlar olmalarına göre ayırım yapılması din ve vicdan özgürlüğüne aykırıdır. Bu özgürlük ayrıca dinini değiştirmeyi (Bu hak Evrensel Bildiri'nin 18.maddesinde özel olarak belirtilmiştir.)ve dinden çıkmayı da bir insan hakkı olarak tanıır ve güvence altına alır.³⁸

Din ve vicdan özgürlüğü sadece bireylerin inançlarını ve vicdani kanaatlerini güvence altına almakla gerçekleşmiş olmaz, ayrıca inanç sahiplerinin gerek bireysel-mahrem hayatlarında gerekse toplumsal ilişkilerinde dini inançlarının gerektirdiği şekilde davranma özgürlüklerini de içerir. Dinin gerekleri başlıca bireysel ve toplu ibadetler ve dini ayinlerden oluşur.³⁹

Herhangi bir düşüncayı açıklamak, bu düşüncayı insanlar ve toplumlar arasında yaymaya çalışmak ne kadar düşünce özgürlüğünün bir gereği ise, bir inancı açıklamak, yaymak ve toplum hayatında bu inancın egemen olmasını arzulamak da o kadar inanç özgürlüğünün bir gereğidir. Bu özgürlük ise; sadece, başkalarını kendi inançlarına ve bu inancın gereklerini yerine getirmeye zorlamak hususunda sınırlandırılabilir. Bu durum da zaten kişilerin inanç özgürlüklerinin doğal ve zorunlu bir sonucudur.

---

37. Kuzu, 2002: 81

38. Erdoğan, 2002: 66

39 Erdoğan, 2002: 67

Herhangi bir dini inancın yayılması amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerinin yasaklanması veya müeyyideye bağlanması din ve vicdan özgürlüğüne aykırıdır. Bu güvence, ABD Yüksek Mahkemesi'ne göre geleneksel semavi dinler dışındaki inanç sistemleri için de geçerlidir. Çünkü, laik bir devlet neyin "din" olup neyin olmadığı konusunda karar vermeye yetkili değildir. Mahkeme bağış toplama kampanyası yürüten "Varım"("I am") dininin mensuplarının koğuşturulmasıyla ilgili olarak 1944 yılında verdiği bir kararda(United States v.Ballerd), jürinin, sanıkların inancının sahici mi sahte mi olduğuna karar veremeyeceğini belirtmiş ve şöyle demiştir:" İnsanlar kanıtlamayacakları şeylere inanabilirler,(dolayısıyla) dini doktrin ve inançlarını kanıtlamak zorunda değildirler.⁴⁰

2.Çoğulculuk

Çoğulculuk anlayışı özgürlük düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Toplumda birbirinden farklı düşünen, farklı inançlara sahip, yaşam biçimleri ve bu konudaki anlayış ve felsefeleri farklı birçok insan, grup ve cemaat bulunmaktadır. Özgür düşünen, yani düşünceleri diğerlerinin düşüncelerinden bağımsız ve kendine özgü olan insanın veya insan gruplarının kendisi dışındaki insan ve insan gruplarıyla kavga etmeden birbirlerinin düşünce ve yaşam biçimlerine saygılı olarak yaşama istekleri toplumun rahat ve huzuru için gereklidir. Ayrıca, toplumun her konuda sürekli olarak gelişerek değişmesi bu farklılıkların özgürce ifade edilebilmesine ve baskısız bir şekilde yaşanan hayatın pratiklerine aktarılmasına bağlıdır.

Demokrasi her şeyden önce, çoğunluğun baskısı değildir. Bir başka deyişle, önce hangi düşüncenin çoğunluk tarafından benimsendiğine bakıp, sonra, tüm öteki düşüncelerin baskı altına alınmasının, demokrasi ile hiçbir ilgisi yoktur. Öte yandan, demokrasi, azınlıkta kalan düşüncelerin baskısı demek hiç değildir. Yani çeşitli mekanizmalar yoluyla belirlenen "çoğunluk" karşısında, dışarıda kalan düşünceler, "bilimsel doğruluklarını", "tarihsel haklılıklarını" ya da başka benzer gerekçeleri ileri sürerek, çoğunluğun yerine

---

40.Erdoğan, 2002: 67, 68 (O'Brien, David M. Constitutional Law and Politics, New York, 1995, s.748-749)

geçme iddiasında bulunamazlar.”Dinsel öğeler” yahut “milliyetçilik” gibi gerekçeler, ancak düşüncelerin başkalarına açıklanmasında kullanılabilirler. Yoksa çoğunluğun tercihlerine karşı olarak iktidara el koymak için değil.⁴¹

Özgürlüğü gerçekten savunan ve belirli bir alanda bir miktar özgürlük bilgisine sahip olanların bir çoğu, başka alanlara gelince rotalarını şaşırarak en baskıcı tavır, fikir ve uygulamalara alkış tutup destek sağlayabilmektedir. Bu kimseler, başkalarının özgürlükleri konusunda kendi özgürlükleri için olduğu kadar hassas olmamakta; mesela, sanatta özgürlüğü savunurken din özgürlüğüne doğrudan veya dolaylı olarak karşı çıkmakta; siyasi özgürlüğü isterken ekonomik özgürlüğü görmezden gelmekte; kendilerine din özgürlüğü isterken başkalarının din özgürlüğünün bastırılması için davetiye çıkarmaktadır. Bu yüzden, özgürlüğün, sistemli şekilde, her alanda bilinçle ve ısrarla savunulması ve herkese, her zevke hitap edebilecek kadar zengin bir özgürlük literatürünün oluşturulması gerekmektedir.⁴²

Topluma deli gömleği giydiren bir rejim ve devlette insanlar maske takıp sahte kimlik kartlarıyla dolaşmak zorunda kalırlar. Böyle bir sistemde bireyler için tek kurtuluş yolu ikiyüzlülüktür. Orada hiç kimse artık kendisi değildir. Ortalıkta duyulan sesler savsöz, yinelenen törenler kısır ritüellerdir. Pastörize insanlardan oluşan bir toplumda fotokopilerle yığınlaşma başlar. Örgütlenme yoktur. Çünkü farklılık yoktur. Bunun adı da kültürel soykırımdır. Artık insanlar tek şey bilir, tek şey düşünürler. Bu da rejimin dayattığı gerçektir. Herkesin aynı şeyi düşündüğü bir yerde, aslında kimse düşünmüyor demektir. İnsanın yerine kişiliksiz yaratıklar,”hiç kimseler” geçmiştir.⁴³

İnsan hayatı o kadar karmaşık, öylesine renkli ve o derece çeşitlidir ki; tek boyutlu bir yaklaşımla hiçbir şekilde kavranamaz ve açıklanamaz. Belirli olaylar, konular ve durumlar, yerine göre, bilimin, ideolojinin, dinin, ahlakın, hukukun, geleneklerin, alışkanlıkların alanına girebilir. Aynı anda bu kurumların biri veya birkaçı tarafından izah edilebilir. Ama

---

41. Kongar, 2007: 13,14

42. Yayla, 2003: 57

43. Selçuk, 2009a: 97-98

hayatımızdaki olayların ve davranışların tümü bunlardan birinin içine sığdırılmaz. Böyle bir yaklaşım, akla ve mantığa aykırılıkla kalmaz, gülünç olur. Oysa, tek boyutlu düşünce biçimi, saydığımız şeylerden yalnızca birini çekip öne çıkararak ve diğerlerini yok sayarak veya bastırarak, insanları cendereye sokar. Bunun sonucu, sosyal hayatta hoşgörüsüzlük, baskı ve tahakküm siyasal alanda totaliterizmdir.⁴⁴

Demokrasi çoğunluk egemenliği olarak değerlendirilse bile, demokrasiyi dinamik ve ayakta tutacak olan şey, azınlık haklarına saygı ve güvencedir. Kısacası, azınlık hakları demokratik süreç için zorunlu bir koşuldur. Eğer bu sürece bağlı kalmak istiyorsak, o zaman azınlık haklarıyla sınırlandırılmış ve daraltılmış olan bir çoğunluk egemenliğine bağlı kalmamız gerekir. Demokrasiyi sürekli bir süreç biçiminde sürdürmemiz, bütün yurttaşların (çoğunluk artı azınlığın) demokrasinin işleyiş yöntemi için gerekli olan haklara sahip olmalarını sağlamamıza bağlıdır.⁴⁵

Son çözümlemede, doğanın da toplumunda yapısı çoğulcudur. Doğa da toplum da çoğulcu dinamiklerine dokunulmasını içlerine sindiremezler. Bu dokunulmazlığın çiğnenmesi durumunda birincisi, kendisiyle birlikte insanı; ikincisi, dokunanları yok etmektedir. Doğal dengenin ve toplumsal barışın bozulmasının kökeninde yatan neden de, çoğulculuğun göz ardı edilmesidir.⁴⁶

3.Eşitlik

Bedeni, ruhi başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu⁴⁷ olarak ifade edilen eşitlik anlayışı teorik olmaktan çok pratikteki uygulamaları açısından oldukça önemlidir.

Eşitlik ilkesi, her bireyin, içinde bulunduğu maddi ve manevi koşullardan bağımsız olarak aynı değeri taşıdığını düşünür, ama doğuştan ya

---

44.Yayla,2001 : 25, 26

45.Sartori, 1996: 35, 36

46.Selçuk ,2009a:100

47.Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü, 1999:342

48. Ana Britannica XI.Cilt :401

da sonradan kazanılmış farklı bireysel yetenek ve nitelikleri birbiriyle eşit tutmaz. Aslında eşitlik ilkesi, demokrasinin temel ilkesi olan özgürlüğü tamamlar. Herkesin kişiliğini geliştirmek için özgürlükten eşit yararlanma hakkının ya da olanağının bulunmadığı koşullarda gerçek özgürlükten söz edilemez. Eşitliğe doğru atılan her adım, insanlar arasındaki yapay farklılıkları ortadan kaldırarak gerçek özgürlüğe doğru bir yöneliş yaratacaktır. Buna karşılık bireyleri benzersiz, bağımsız ve sorumlu varlıklar görmek yerine, her birinin özgül yetenek ve niteliklerini yok sayarak birbiriyle tıpatıp özdeş sayan, her bireyin kendini özgürce geliştirmesine olanak tanımayan bir eşitlik düzeni de demokrasiyle bağdaşmaz.⁴⁸

Devlet-toplum ilişkilerinde eşitlik, devletin vatandaşlarına karşı yansız olması, görüş ve düşünceler karşısında tarafsız olmasıdır. Yansız devletin maddi dayanağı özgür halk, kurumsal dayanağı hukuktur. Hukukun üstünlüğüne dayanan bir devlette, hiç kimse hukukun ne üstündedir ne de altındadır, yalnızca içindedir. Hukukun karşısında herkes eşittir; her görüş, her inanç hukukun egemenliği altında birlikte yan yana yaşar, yarışır ve gelişir.⁴⁹

Eşitlik, demokratik olunacaksa, herkesin kendi öz varlığını seçme ve yönetme hakkıdır, “ahlaksallaştırma” ve ölçünleme adına işleyen tüm baskılara karşı bireyleşme hakkıdır.⁵⁰

Ancak, bir toplumda eşitliğin olması ya da olmaması durumu sadece pratik hayattaki uygulamalarda sağlıklı bir şekilde görülebilir. Çünkü birçok konuda söz meydanlarında eşitlik ve adaletten bahsedilirken, anayasa ve yasaların değişmez maddelerinde eşitliğe vurgu yapılırken, uygulamalarda eşitlik adına eşitsizlik gerçekleşmekte ve bu fiili eşitsizlik durumu eşitlik ilkesinin bir gereği olarak savunulabilmektedir. Durum o kadar ilginçtir ki; bir

---

48.Ana Britannica XI.Cilt :401

49.Selçuk, 2009a: 107

50.Touraine, 2004: 27

dizi özgürlükler yine özgürlük adına yasaklanmakta, adil olmadığı açıkça görülen ve itiraz edilen uygulamalar yine eşitlik adına ortaya çıkmaktadır.

Durum böyle olunca, toplumda herhangi bir ayrıcalığı olmayan, birinin diğerine karşı kendisini ikinci sınıf bir vatandaş olarak görüp hissetmeyeceği eşit bireyler nasıl ortaya çıkacaktır? Bu soruya birçok açıdan cevap verilebilir. Ama bu konu ile ilgili olarak burada kısaca şunu söyleyebiliriz: Özgürlük ve çoğulculuk ilkesinin yeterince anlaşılıp yerleştiği toplumlarda bu durumun meyvesi ve yine eşitlik mücadelesinin bir sonucu olarak pratik hayatta da uygulanma alanı bulabilecektir.

4.Katılımcılık

Katılımcılık ilkesi de demokrasinin uygulama alanına yönelik bir ilkesidir. Demokrasi halkın yönetime ve yönetimle ilgili alınan kararlara katılmaları suretiyle gerçekleştirebilecektir. Hatta denilebilir ki; demokrasinin amacı yaşam biçimini belirlemede halkın katılımını sağlayabilmektir.

Özgürlük, çoğulculuk, elbette özgür halk yönetimi demek olan demokrasi için yetmez. Demokrasi, düşünceler cumhuriyetidir, diyalogdur. Bu diyalogu, seçim, partiler, sendikalar, dernekler gibi sivil halk örgütleri, baskı grupları sağlayacak, karar süreçlerine halkın sürekli katılması gerçekleştirilecektir. Özgürlük, çoğulculuk amaç; katılımcılık bunların gerçekleşmesi için bir araçtır.⁵¹

İşte, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan düşünce özgürlüğünün neticesinden de halkın yönetime iştirak etmesi gelmektedir. Esasen, demokrasi işleyişinin orak noktalarından birisi halkın siyasete aktif olarak katılımının sağlanmasıdır.

B.Demokratik Devlet

Toplumları iktidarın var olduğu toplumlar ve iktidarın var olmadığı toplumlar diye iki gruba ayıramayız. Tam tersine, siyasal iktidar başlıca iki

---

51.Selçuk, 2009a.:103

biçimde kendini gösterir: Zorlayıcı iktidar ve zorlayıcı olmayan iktidar. Zorlamaya ya da emir-itaat ilişkisine dayanan siyasal iktidar, gerçek iktidarın modeli değil, yalnızca özel bir durum, siyasal iktidarın Batı'da olduğu gibi, bazı kültürlerde aldığı somut biçimidir ve elbette tek bir örnek değildir. Demek ki bu iktidar türüne ayrıcalıklı bir yer tanımanın ve onu başka iktidar türleri için bir başvuru ve açıklama ilkesi durumuna getirmenin hiçbir bilimsel sebebi olamaz.⁵² Demokratik devlet, bu sözü edilen iktidar biçimini değil; özgürlük, çoğulculuk, eşitlik ve katılımcılık ilkeleriyle tercihler noktasında zorlayıcı ve baskıcı olmayan bir yönetim anlayışını ifade etmektedir.

İşte, demokrasinin yönetim tarzı ile ilgili ortak noktalardan birisi devletin yönetim anlayışı ile ilgilidir. Diğer yönetim tarzlarında devlete halktan bağımsız ve halkın üzerinde bir değer biçilirken, demokrasilerde devlet, halkın hizmetinde olması gereken bir güç olarak değerlendirilir. Devlet, halka hizmet verirken azınlık durumunda olanların da bu hizmetlerden faydalanması ve onların haklarını gözeterek ihtiyaç ve beklentilerine cevap verecek uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlar. Bu durum, demokratik yönetim tarzını diğer yönetim tarzlarından ayıran önemli bir özelliktir.

Aslında demokrasinin bünyesi bir çatışmadan başka bir şey değildir. Farklı fikir ve görüşler ileri sürülecek, savunulacak, çoğunluğu sağlamaya çalışacaktır. Bunu yapmak için örgütlenecek, toplantılar düzenlenecek, gazete, kitap, dergi gibi yayın organlarından yararlanılacaktır. Bu mücadele sürerken muhtemelen eski bir çoğunluk iktidarda ve eski bir azınlık muhalefette olacaktır. Demokrasinin başarısı bu çatışmanın dengeli ve ayrımın kuralları içinde gerçekleşmesinin sağlamakla mümkün olacaktır. Oyunun kuralları içinde kalındığı sürece; çoğunluk azınlığın mücadele olanaklarına engel olmayacak; azınlık da daha sonra çoğunluğu sağlayabilirse aynı hakları o günkü azınlığa sağlayacaktır. Fakat çoğunluk kendine karşı azınlıkları haksız bir şekilde suçlar ve meşru müdafaa haklarını istismar ederse, o toplumda zaten demokrasi yok demektir. Bu durumda, o

---

52. Clastres,1974:22

toplumda demokrasinin mücadelesini yapmak gerekir.⁵³ Zaten demokrasinin gelişim tarihi de, özgürce düşünen ve düşünceleri gereği hak talep eden halkların verdikleri mücadelelerin tarihidir.

Demokrasinin topluma ve devlete yönelik olan bu iki tür temel özelliği yanında demokratik sistemi diğer sistemlerden ayıran belli başlı niteliklerinin de olması söz konusudur.⁵⁴ Bu ayırıcı nitelikleri;

1.Siyaseti yapanların halk tarafından kontrolü gereklidir. Ancak burada göz önüne alınması gereken üç husus vardır.

a.Halkın kontrolü dolaylı bir biçimde olacaktır.

b.Bu kontrolün dolaylı olmasına karşın güdülen siyaset üzerinde halkın etkinliliği sürekli olacaktır.

c.Bu kontrol seçimler aracılığıyla olacaktır.

2.Siyasal eşitlik: Bu ilke tüm yetişkinlerin oy vermeleri şeklinde kendini gösterir.

a.Herkesin ancak bir oy hakkı olmalıdır.

b.Her oy eşit sayılmalıdır.

c.Seçilen temsilcilerle kullanılan oylar aynı oranda olmalıdır. Yani oylar kullanıldığı oranda temsilci çıkarabilmelidir.

3.Kullanılan oylar etkin ve özgür olmalıdır.

a.Oy vermenin etkin olmasını istemek, tercihin baskı altında yapılmamış olmasına bağlıdır. Bunun için de “gizli oy” gereklidir.

b.En az iki aday arasında tercih yapılabilmelidir. Bunun için de tüm özgürlüklerin varlığı gereklidir.

Demokratik sürecin kriterlerine ilişkin olarak Robert A.Dahl da beş standart olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵

1.Etkin Katılım: Bir politika birlik tarafından kabul edilmeden önce, bütün üyeler, bu politikanın ne olması gerektiği konusundaki görüşlerini diğer üyelerin dikkatine sunmak için eşit ve etkin imkânlarla sahip olmalı.

53.Ateş, 1994.: 157,158

54.Ateş, 1994: 169 (H.MAYO, Demokratik Teoriye Giriş, çev.Emre Kongar, Ankara, 1964 s.50)

55.Dahl, 2001: 39,40

2.Oy Kullanma Eşitliği: Politikanın ne olacağı konusundaki karar sonunda verildiğinde her üyenin oy vermek için eşit ve etkin hakkı olmalı ve bütün oylar eşit değerinde sayılmalı.

3.Bilinçli Anlayış: Zamanın kısıtlı olması göz önünde bulundurularak her üyenin ilgili alternatif politikalar ve onların muhtemel sonuçları hakkında bilgi edinmek için eşit ve etkin imkânı olmalı.

4.Gündemin Kontrolü: Üyelerin gündeme konulacak maddelerin nasıl ve isterlerse, hangi maddeler olacağına karar verme hakları olmalı. Böylece önceki üç kriterin ortaya koyduğu demokratik süreç hiçbir zaman kapanmaz. Böyle bir şeyi tercih ettikleri takdirde, topluluğun politikası her zaman üyeler tarafından değiştirilebilir.

5.Erişkinlerin Dahil Olması: Bir ülkede sürekli olarak ikamet eden erişkinlerin tümü, ya da büyük çoğunluğu, ilk dört kriter tarafından ortaya konan bütün vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır.

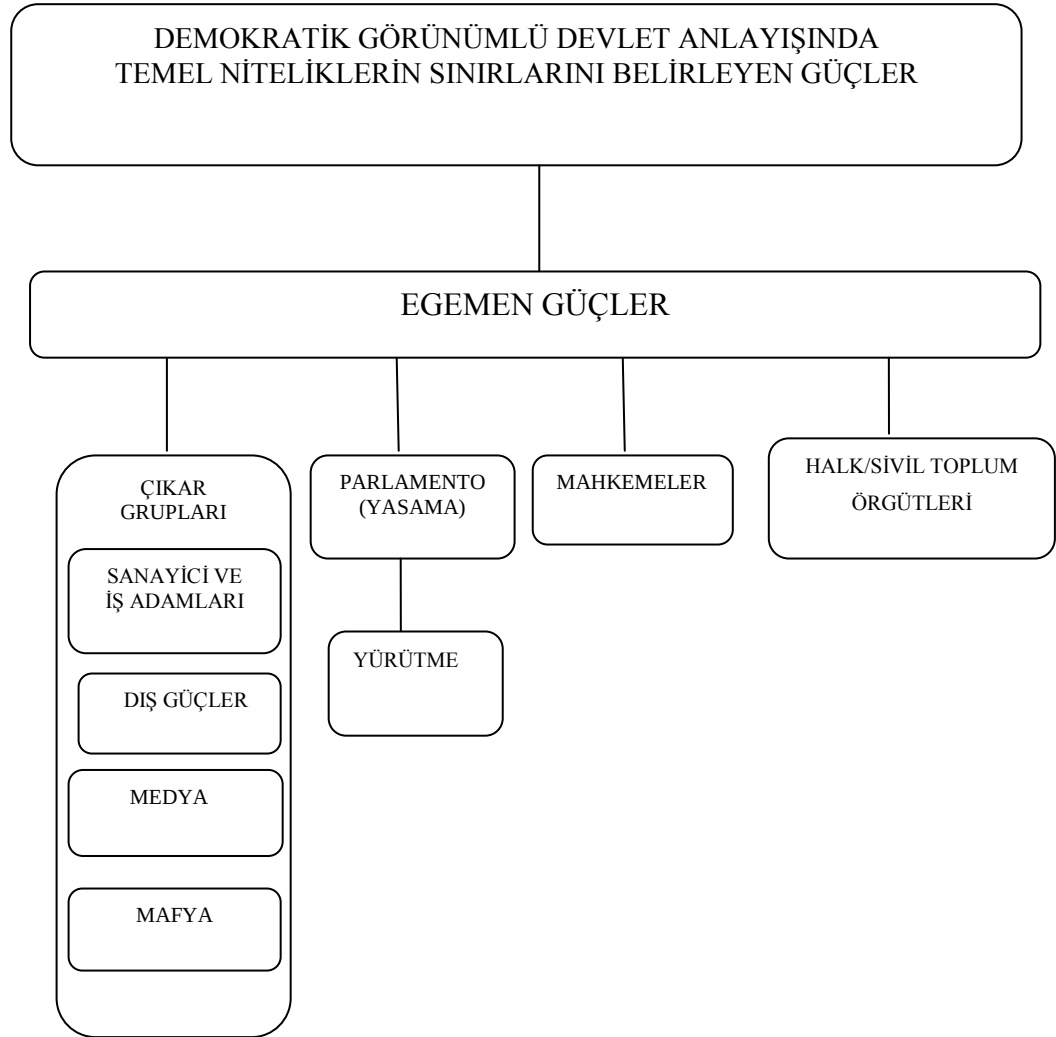
Demokrasinin bu ayırıcı nitelikleri, ince ayrıntılarda tartışılabilir olmasına rağmen, yine de belli bir ortak noktada buluşulmasına kapı aralamaktadır. Bu ortak nokta da, halkın yönetime etkin bir şekilde iştirak etmesi ve yönetimin de böyle bir işleyişe yardımcı olması, hatta gerekli ortamın sağlanması ile ilgili düzenlemeler yapmasıdır.

Gerçekte, demokrasinin temel amacı toplum yaşamında her insana mümkün olduğu kadar geniş bir özgürlük sağlamaktır.⁵⁶ Ancak, belirli bir kültürün taraftarları genellikle kendi siyasi isteklerini bir prensip, dini bir inanç, kültürel koruma ya da grup olarak ayakta kalabilme meselesi olarak görürler. Bunun sonucunda da kendi isteklerinin taviz verilmeyecek kadar önemli olduğunu düşünürler. Onlar tartışılmaz.⁵⁷ Ama kendileri gibi düşünmeyenlerin istek ve ihtiyaçları, inançları ve yaşam biçimleri taviz verilebilir, tartışılabilir ve sınırlandırılabilir özgürlüklerdir. Aşağıdaki şema, demokratik görünümlü bir devlet anlayışında demokrasinin temel niteliklerinin sınırlandırılış biçimini göstermektedir.

56.Duverger,1986: 24

57.Dahl, 2001: 152

Şema 2. Demokratik Görünümlü Devlet Anlayışında Temel Niteliklerin Sınırlarını Belirleyen Güçler

Bu şemada, demokrasinin temel niteliklerini sınırlayan egemen güçler ifade edilmektedir. Bunlar; çeşitli çıkar grupları, parlamento, mahkemeler ve halk/sivil toplum örgütleri olarak gösterilmiştir. Şüphesiz ki burada çıkar grupları başlığı altında birçok “güç” grubu daha ifade edilebilir. Yine daha başka başlıklar altında değişik “güç” grupları da ifade edilebilir. Burada anlatılmak istenen bu “güç” gruplarının birbirinden bağımsız olarak hareket etmesi ve sonuçta demokrasinin temel niteliklerini sınırlamada adeta “orman kanunları”nın yürürlükte olduğu bir toplum hayatının söz konusu olmasıdır.

J.J.Rousseu egemenliğin bölünmesi anlamına gelen bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Bizim siyaset teorisi kurucularımız egemenliği

prensip bakımından bölemedikleri için, konusu bakımından bölüyorlar. Onu kuvvet ve irade olarak, yasama gücü ve yürütme gücü olarak; vergi, adalet ve savaş hukuku olarak; iç yönetim ve dış ilişkilere girme gücü olarak bölüyorlar. Bütün bu bölümleri bazen birbirine karıştırıyor, bazen de ayırıyorlar.⁵⁸

Demokrasinin temel niteliklerini sınırlayan güçler arasında parlamentonun ya da değişik sivil toplum örgütlerinin olması az önceki tanımlamayı değiştirmemektedir. Çünkü bilindiği gibi sözü edilen “orman kanunları” nda kim, nerede güçlüyse, o haklıdır. Burada haklı olmanın ölçüsü bulunulan konumda “güç” sahibi olmaktır.

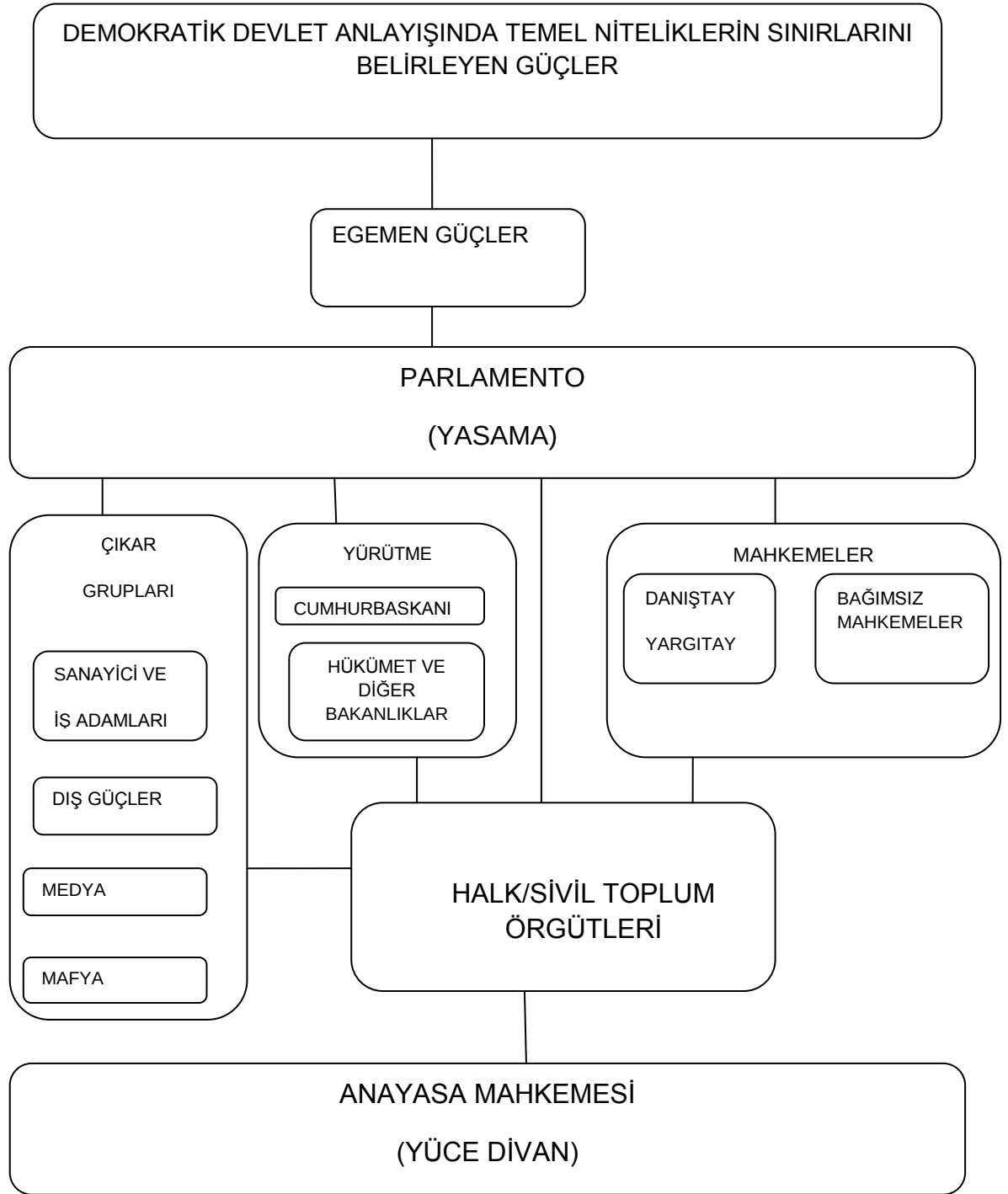
Ayrıca bu şemada gösterilen “güç” grupları demokratik olmayan bütün toplumlarda eşit derecede etkili değillerdir. Örneğin ekonomik, siyasi ve askeri yönden fazla gelişmemiş bir devlet yapısında dış güçlerin etkinliği diğer güçlerden daha fazla olabilirken, bu yönlerden oldukça gelişmiş bir devlet yapısında parlamentonun ya da sivil toplum örgütlerinin etkileri daha fazla olabilmektedir.

Bununla birlikte, bu şemada anlatılmak istenen demokratik bir devlet anlayışında, demokrasinin temel niteliklerini sınırlayan güçler arasında burada gösterilen bazı “güç” gruplarının hiçbir etkisinin olmaması gerektiği hususu değildir. Elbette ki burada ifade edilen “güç” grupları hemen hemen bütün toplumlarda bulunmaktadır ve şayet insan hakları ile ilgili konularda bazı sınırlamalar getirilmesi söz konusuysa bunlar mutlaka etkilidir veya etkili olmak durumundadır. Özellikle “ Birleşmiş Milletler”, “ İnsan Hakları Bildirgesi”, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” gibi kavramlarla ifade edilen “uluslararası güçler” temel insan hak ve özgürlükleri konusunda sınırları belirleyen en önemli güçler olmaktadır.

Ancak özellikle burada ifade etmek istediğimiz husus, demokratik bir devlet anlayışında toplumun huzur ve mutluluğu için, demokrasinin saydığımız temel nitelikleri ile ilgili olarak yapılması zorunlu olarak görülen sınırlandırmaların demokrasinin ruhuna uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Aşağıdaki şema bu durumu göstermektedir.

58.Rousseau: 35

Şema 3. Demokratik Devlet Anlayışında Temel Niteliklerin Sınırlarını Belirleyen Güçler

Bu şemada, demokratik devlet anlayışında demokrasinin temel niteliklerini sınırlayan güçler ve bu güçler arasındaki ilişkiler gösterilmektedir. Aslında ilk bakışta da fark edildiği gibi, bu güçlerin isimleri konusunda fazlaca bir farklılık gözükmemesi bir yana aynı güçler gibi görünmektedirler. Fakat burada, isimleri aynı olsa da farklı olan husus bu "güçler" in birbirleriyle olan ilişkisidir. Bu şemada, demokrasinin temel niteliklerini sınırlayan "güçler" in sahip oldukları güçlerini, diğer egemen güçlerle birlikte halkın seçtiği parlamentonun yasama gücünden, başka bir ifadeyle hukuk kurallarından aldığı ifade edilmek istenmektedir. Her bir egemen güç, hukuk kurallarının kendisine verdiği hak kadar güçlüdür.

Bu şemada ifade edilmek istenen başka bir husus da, halkın gücünün demokratik devlet sisteminin en belirgin ve en etkili güç olması gerektiğidir. Çünkü demokratik sistemin merkezinde halk vardır ve sistemin diğer parçaları ile halk arasında etkilenme açısından koparılması mümkün olmayan bir bağ bulunmaktadır. Dolayısıyla demokrasinin temel niteliklerinin sınırlarını belirlemede, demokratik sistemin diğer parçalarının dikkate almak durumunda olduğu bir halk kesimi vardır. Halkı dikkate almayan sistemin parçaları ise zaman içerisinde halkı dikkate alacak şekle dönüştürülür. İşte demokratik sistemin en önemli özelliği de buradadır.

Demokrasi güçlerin ayrılmasıyla değil, sivil toplum, siyasal toplum ve devlet arasındaki bağların doğasıyla tanımlanır. Güç yukarıdan aşağıya doğru kullanılıyorsa, demokrasi yok demektir.⁵⁹

Ayrıca burada anlatılmak istenen, halk tarafından seçilen parlamentonun, yasama yetkisini kullanarak demokrasi ile ilgili temel niteliklerin sınırlarını belirleyen temel güç olması gerektiği ile birlikte, parlamentoya ait olan bu yetkinin, yine parlamentonun çıkardığı yasalara bağlı kalarak yargısal denetime açık olması gerektiğidir.

Yargısal denetimden, yöneticilerin yetkilerini ve bu yetkilerin sınırlarını tanımlayan kesin bir yargı kuralları bütünü'nün konulmasını ve bu kuralların bağımsız yargı organlarınca uygulanmasını anlıyoruz. Burada söz konusu

---

59.Touraine, 2004: 53

olan sadece mahkemeleri öteki kurumlardan ayırarak hükümetin genel gücünü azaltmak değil, ona yönetim organlarını denetleme, düzenleme ve frenleme görevi vermektir. Eksiksiz bir yargı denetimi ise iki kademeli olmalıdır.⁶⁰

1.Yürütme gücünün faaliyetlerinde yasallığın bozulmamasının denetlenmesi; bunda amaç, parlamentoda oylanan yasaları hükümetin kötüye kullanmasını önlemektir: Yetkide aşırıya kaçılması halinde Danıştaya başvurmak bu tür örgütlenmenin en güzel örneklerinden biridir.

2.Yasaların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesi ve böylece, parlamentonun Anayasa ve İnsan Hakları Bildirisi'ne ters kararlar almasının önlenmesi.

Burada Maurice Duverger'in de belirttiği gibi, bu tür bir denetleme yapılmazsa anayasa kavramı bütün varoluş nedenini yitirir: Nasıl yasalar, onlara saygı gösterilmesini sağlayan mahkemeler bulunmadığında hiçbir işe yaramıyorlarsa, Anayasa da yasaların Anayasaya uygun olup olmadığı denetlenmediğinde lafta kalmaktan öteye gidemez.

Buraya kadar anlatılanlardan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

Demokratik devlet anlayışında, yönetim sisteminin parçaları olan çeşitli "güçler" arasında sürekli ve döngüsel bir denetim mekanizmasının varlığı söz konusudur. Demokrasinin temel niteliklerini sınırlama konusunda yapılan ve yapılması düşünülen düzenlemeler de bu denetim mekanizmasına uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

Ayrıca demokratik devlet anlayışında bu "güç"ler, hukuk devletini egemenlik altındakilerin çıkarlarına uygun düşen bir yönde değiştirmeye çabalayan toplumsal ve siyasal bir "güç" olmalıdır. Öyle ki, demokratik devlet, en savunmasız yurttaşlarına yasanın belirleyeceği sınırlar çerçevesinde, devletin kendisinin de içinde bulunduğu, eşitsizlik içeren bir düzene karşı gelme hakkını dahi tanıyabilmelidir.⁶¹

60.Duverger, 1986: 57-58

61.Touraine, 2004: 38

C.Demokrasinin Türkiye'deki Gelişimi

Padişahlık ile yönetilen Osmanlı Devleti'nde halkın yönetimde söz sahibi olması 1839 Tanzimat Fermanı ile başlar. Bu Ferman ile; idari, mali, askeri kimi konularda reformlara gidilirken, pek zayıf da olsa, ilk kez bir insan hakları demeti de sunulur. 1860'lı yıllarla beraber, Avrupa dünyasının düşünceleri de kültür dünyamıza sızmaya başlar. Çok geçmeden mutlak monarşiyi sınırlama kavgası başlar: "Hürriyet" ve "Kanun-i Esasi" aydınların baş tacı kavramlardır. I.Meşrutiyet, bu mücadelenin sonunda doğacaktır ve tarihimizde ilk kez, padişah yönetiminin karşısına anayasal kurumlar ve kurallar çıkarılacaktır. Bu mücadelenin devamında da II.Meşrutiyet ilan edilecektir.⁶²

1908 yılında II.Meşrutiyetin ilanıyla birlikte iktidarı ele geçiren bu aydınlar zümresi Osmanlı İmparatorluğu'nda on dokuzuncu yüzyılın sonlarında meydana gelmeye başlayan alt-orta sınıftan gelmektedir.Genç Türklerin en meşhurlarından Talat Paşa mütevazı bir aileden gelme bir posta memurudur. Selanik'te başlatılan 1908 ihtilalinin öbür yapımcıları da aşağı sınıflardandır. İktidarı ele aldıktan sonra padişaha az buçuk bağlandılarsa da padişahın etrafındaki idareci sınıfla çatıştılar; önceleri Sultana bağlı hakim zümreye itaati kabul ettiler ama sonraları bunları yerlerinden atarak kendi idarelerini kurdular ve Sultanı nüfuzları altına aldılar.⁶³

Buraya kadar halk adına elde edilen kazanımlarda bazı aydınların katkısı olmuşsa da halktan kaynaklanan mücadeleye hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Bu kazanımlar, İmparatorluğu son dönemlerde düştüğü kötü durumdan biraz olsun kurtarabilmek amacıyla ve işin ilginç yanı padişah fermanı katkısıyla mümkün olabilmıştır. Ama gelinen noktada, aslında iktidar II.Meşrutiyetle birlikte fiilen İttihat ve Terakki üye ve taraftarlarının eline geçmiştir. Nitekim ülkeyi I. Dünya Savaşı'na sokan da aslında bu iktidardır.

I.Dünya Savaşı, bütün dünya, özellikle de Türkler için bir dönüm noktası oldu. Savaş sonrasında verilen Kurtuluş Mücadelesi ile ulusalcıların hem Grekler hem de sultan karşısında kazandıkları zafer Türk devriminde

---

62.Tanilli, 1995: 34

63. Karpaz,1996: 38

yeni bir sayfa açtı. Kurtuluş Savaşı sırasında attıkları temeller üzerinde kurulacak yeni rejimin karakteri konusunda artık karar vermek zorundaydılar. Ulusal Hareket Anadolu'nun bölünmesini önleme hedefine yönelmiş anti emperyalist ve birleşik bir hareket olmakla birlikte, toplumsal olarak tutucuydu. Asker-sivil bürokrasi, İttihatçıların hız verdikleri yükselen bujuvazi ve Anadolu'nun önde gelen kişileri ve toprak sahipleri arasında gevşek bir siyasal ittifak vardı.1920 meclisinin bileşimini bir gösterge olarak alırsak, ulusal harekete verilen desteğin büyük bir kısmı, taşranın önde giden kişilerinden, bazı meslek temsilcilerinin yanı sıra din adamlarından, bürokrasiden ve subaylardan geliyordu. Çoğunluk, ulusal mücadeleyi sultanın yeniden iktidara gelmesi için bir araç olarak görüyordu. Grek güçlerine karşı verilen mücadeleye önderlik eden Mustafa Kemal, savaşın her şeyden önce gelmesi gerektiğini öne sürerek sultan-halife sorununu ertelemeyi başardı. Ne var ki; savaş kazanıldığında rejim sorunuyla karşı karşıya geldi.⁶⁴

Önce,1922 yılında saltanatın kaldırılması, daha sonra cumhuriyetin ilanı halkın yönetimde söz sahibi olmasının yolunu açsa da, birkaç başarısız denemenin ardından yeni rejim 1946 yılına kadar çok partili hayata geçememiştir.

Türkiye II.Dünya Savaşı'nda, İngiltere ile ittifak kurmasına rağmen savaş boyunca büyük bir dikkatle olayların gidişatını izleyerek tarafsız kaldı.1921'den beri Genel Kurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın emekliye ayrılması ve hükümetin silahlı kuvvetler üzerinde sivil denetim kurma arzusunda olduğunun açıklanması, tek parti rejiminin gevşediğini gösteriyordu. Mareşal Çakmak, tutucu, otoriter bir kişiydi ve askerinin her türlü sivil müdahaleden özerk olması gerektiğine inanıyordu. Cumhurbaşkanı İnönü 1 Kasım 1945'te Meclis'in açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada, demokrasinin faşizm üzerinde kazandıkları zafere göndermede bulunarak siyasal sistemde büyük bir düzenleme yapmaya ve bu sistemi dünyada meydana gelen değişikliklerle aynı çizgiye getirmeye hazır olduğuna dair ipuçları verdi. Türk sistemindeki başlıca kusurun, bir muhalefet partisinin

---

64. Ahmad, 1995: 79

eksikliği olduğunu söylüyordu. Bir muhalefet partisinin kurulmasına izin vermeye artık hazırdı. Ve nihayet toprak reformu konusunda hükümetle anlaşmazlığa düşen ve bu sebeple CHP'den çıkarılan Adnan Menderes'in de içlerinde bulunduğu üç kişi Celal Bayar'ın da partiden istifa etmesiyle Demokrat Parti'nin kurulduğunu resmen ilan ettiler.⁶⁵ Böylece 1946'da çok partili hayata geçilmiş oldu.

Demokrasinin önemli bir ilkesi politik hayatımıza bu şekilde girmiş oldu.1946 da başlayan bu süreç, yarım yüzyılı aşkın bir süredir, iki darbe, birkaç muhtıra ve birçok parti kapatmalarına rağmen devam etmektedir. Bu şekilde önemli yaralar alması nedeniyle ağır aksak işleyerek günümüze kadar gelen demokrasi uygulamaları, üzerinde en fazla tartışılan uygulamalardan biri olmuştur.

II. HALKLA İLİŞKİLER

A.Tanımı ve Temel İlkeleri

Halkla ilişkilerin kesin bir tanımını yapmak güçtür. Sosyal bilimlerin alanına giren böyle bir konunun kesin olarak sınıflandırılması olanağı bulunmadığı için, halkla ilişkilerle ilgili olarak yapılan tanımlamalarda bazı ortak noktalar olmasına rağmen değişik anlayışların olması söz konusudur.⁶⁶

Uluslararası Halkla İlişkiler Birliği, halkla ilişkiyi özel veya kamu kesimlerinde faaliyet gösteren bir kuruluş veya kurumun, ilişkide bulundukları kesimlerin anlayış, sempati ve desteğini elde etmek üzere sürekli olarak yapmış oldukları bir yönetme görevi olarak tanımlamıştır.⁶⁷

Halkla ilişkiler kendi tutumumuzun doğru olduğuna başkalarını inandırabilme işidir. Yani, halkla ilişkiler, kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme sürecidir.⁶⁸

65.Ahmad, 1995: 147-149

66.Tortop, 1993: 3

67. Tortop,1993: 3

68. Özer, 2009: 2

Halkla İlişkiler hakkında aşağıda belirtilen tanımlar da konunun daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.⁶⁹

Halkla İlişkiler, kişinin ya da bir kurumun halkla ilgisini geliştirme ve anlama yolundaki çabadır.

Halkla İlişkiler belirlenmiş hedef kitleleri etkilemek için hazırlanmış plânlı, inandırıcı haberleşme çabasıdır.

Halkla İlişkiler, halkı belirli bir tutumu kabule ya da belirli bir uygulama yolunu izlemeğe inandırma sanatıdır ve yöneticilikle sıkı bağlantısı vardır.

Geniş anlamda halkla ilişkiler, bir kurumun toplumla birleşme yönünde harcadığı çabaların tümü olarak tanımlanabilir. Ancak her kurumun ilişkiler içinde bulunduğu halk kesimi farklılıklar sunar. Örneğin; bir hükümet için halk ülkede yaşayan tüm insanlar, bir dernek için kendi üyeleri, bir gazete için kendi okuyucuları, bir spor kulübü için taraftarlarıdır.⁷⁰

Görüldüğü gibi tüm tanımlamalarda ve vurgulanan noktalarda halkla ilişkilerin gruplarla, kitlelerle karşılıklı ilişki, anlayış ve güven ortamının yaratılması ve bunun sürdürülmesi, kamuoyunda kuruluş hakkında olumlu bir imajın oluşturulması gibi temel amaçlar ifade edilmiştir.⁷¹

Bu tanımların bir bölümü, halkla ilişkileri örgütün çevre desteğini sağlamak için yapmış olduğu planlı girişim olarak görür. Daha çok özel kesim kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulama amaçlarına bakılarak yapılan bu tanımlamalar, kuruluşun kendini savunması ve toplumda destek bulması gibi bir arayışı ön plana çıkarır. Halkla ilişkilerin pratik amacının üstünde yer alan ve onun siyaset bilimi ve sosyolojisi ile bağlantısını görmezlikten gelen, ideoloji aşılama özelliğini bir yana iten bu ele alış kuşkusuz eksiktir. Özellikle çokuluslu kuruluşlar için en önemli amaç olan hem kendi ülkesine hem de öteki ülkelere bir nevi ideoloji aşılama işlevi gözden kaçırılmaktadır. Oysa

---

69. Tortop,1993: 4-5

70. Sabuncuoğlu, 1993: 3

71. Okay ve Okay, 2007: 4

örnekler bize göstermektedir ki, büyük özel kuruluşların, özellikle çokuluslu firmaların halkla ilişkileri, hedef kitleleri istenilen davranışa yönelten ya da hazırlayan bilinç yönetimi ve imaj çalışmasıdır. Halkla ilişkiler araştırmacıları bu gizli işlevi bir türlü dile getiremiyorlar. Kimi kez çevrenin desteğini, kimi kez hoşgörüsünü kazanmak, kimi kez yardımını sağlamak gibi değişik nitelgeler öne çıkarılarak, ideoloji aşılama işlevi ve belirli yaşam biçimine toplumu alıştırmaya amacı örtülüyor. Halkla ilişkiler halkı dinler, halkı kazanmaya çalışır, halkı bilgilendirmek ister. Ama halkı, siyasal ve ekonomik sistemin benimsediği ideolojik ortam ve çevrede tutmak ister. Onun bu özelliği gözden hiç uzak tutulmamalıdır.⁷²

Ayrıca yöneticiler, halkla ilişkileri yalnızca bir duyurum ve tek yönlü bir iletişim olarak göremezler Bunun yerine, stratejik konumdaki bir kitleyle iyi ilişkiler kurmak olarak değerlendirirler. Bu nedenle, halkla ilişkiler uzmanlarının teknik olanaklar sağlayan iletişim teknisyenleri olarak değil, stratejik iletişim yöneticileri olarak düşünülmesi daha doğrudur.⁷³

Ama bu eksikliğine rağmen halkla ilişkilerle ilgili yapılan bu tanımların odak noktası, demokraside olduğu gibi halktır. Halkın beklenti, ihtiyaç ve arzularına cevap vermektir. Gerçekleştirilen etkinliklerle halka bilgi vermek, ikna etmek, etkilemek ve halka yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerle onun rızasını kazanmak halkla ilişkilerin en önemli amacıdır. Buradan hareketle halkla ilişkileri şöyle tanımlayabiliriz:

Halkla İlişkiler, topluma hizmet etmeyi ve kamu yararını öncelikli olarak hedefleyen kişi ya da kurumların, çalışmalarını sürekli ve planlı olarak halk ile etkileşim halinde yürütme yöntemidir.

Yapılan tanım ve açıklamalara göre halkla ilişkilerin temel nitelikleri şöyle sıralanabilir.⁷⁴

- 1.İki yönlü iletişim kurmak
- 2.Doğru bilgi vermek

---

72. Kazancı, 2009: 71,72

73. Karalar, 2007:54

74. Sabuncuoğlu, 1993: 39-42

- 3.İnandırıcılık
- 4.Sabırlı çalışmak
- 5.Yaygın sorumluluk
- 6.Açıklık
- 7.Olumlu imaj yaratma

Şimdi Halkla İlişkilerin bu temel ilkelerini kısaca açıklamaya çalışalım.

1.İki Yönlü İletişim Kurmak

Halkla ilişkilerin en belirgin özelliği, iki yönlü bir iletişim olayı olmasıdır. Bu özellik tüm halkla ilişkiler yazınında en başat konudur. Sistemli ve bilinçle yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarında en başta yapılan, kuruluştan halka, halktan da kuruluşa bilgi akımını sağlamaktır.⁷⁵

İki yönlü bir iletişim kurmak, genellikle kurumdan halka, halktan da kuruma bilgi akışı olarak algılanmaktadır. Bu anlayış doğru olmakla birlikte eksik bir anlayıştır. Halktan kuruma gelen bilgiler sadece halkın nasıl ikna edilebileceği amacına yönelik olarak kullanılmaktadır.

Halkla ilişkiler çalışmalarında, halkın yapılacak uygulamalar konusunda ikna edilebilmesi ve rızasının kazanılması elbette ki çok önemlidir. Özellikle kamu yararının söz konusu olduğu durumlarda ve iki taraf için de en uygun çözümün yapılacak olan uygulama olduğu durumlarda halkın onayı ve rızasının alınması oldukça önemlidir. Ama “ölümü gösterip sıtmaya razı etmek” şeklindeki bir onay ve ikna çalışması halkla ilişkiler adına yapılmaması gereken bir çalışmadır. Çünkü bu tür uygulamalar, kısa vadede halkın ikna olmasını sağlamış gibi görünse de uzun vadede halkın hoşnutsuzluğunu ifade etmeye başlamasıyla kurum ve örgütler için olumsuz imajlara neden olabilecektir.

2.Doğru Bilgi Vermek

Halkla ilişkilerin temel ilkeleri arasında her ne olursa olsun halka, kamuoyuna doğru bilgiler sunulması, meşruluktan ayrılmadan insanların

---

75.Sabuncuoğlu, 1993: 39-42

zihninde kurum ya da kişi hakkında olumlu imaj yaratmaya çalışılması gelmektedir.⁷⁶

Vatandaşlara doğru bilgilerin verilmesi, onların yapacakları iş ve işlemlerde doru adımlar atması ve en kestirme yoldan sonuca ulaşılmasını amaçlamaktadır. Verilen bilgi doğru olmasına rağmen amaca ulaşmada yeterli olamıyorsa bu bilgi doğru ama eksik bir bilgidir. Bunun için verilen bilgilerin “parça” doğrular olması değil, arzu edilen sonuçlara ulaştırıcı, değişik alternatifleri göz önünde bulunduran “bütün” doğrular olması gerekir.

3.İnandırıcılık

Halkla İlişkilerin her aşamasında dürüst davranmak, araştırma ve değerlendirmede, mesajların ve programların hazırlanmasında, plânların uygulanmasında dürüstlükten ayrılmamak, çalışmaların başarısını artırır. Kamuoyunun inanç ve desteğinin kazanılması halka doğru bilgi vermekle olasıdır. Onurlu çalışma, doğruluk ve güvenilirlik halkla ilişkilerin vazgeçemeyeceği ilkelerdir.⁷⁷ Esasen, halkla ilişkilerin reklam ve propagandadan en ayırıcı niteliği halka doğru bilgi vermesi ve gerçekçi olmasıdır.

4.Sabırlı Çalışmak

Yapılan halkla ilişkiler çabalarının hemen sonuç vermesi beklenmemelidir. Aynı dostluk ilişkilerinin kurulmasında olduğu gibi sabır ve braz da fedakârlık gerektirir. Dolayısıyla yapılan halkla ilişkiler çalışmalarının sürekliliği şarttır. Bilindiği gibi reklam faaliyetlerinde hemen sonuç alınmak istenir ve bazen de bu gerçekleşir. Oysa halkla ilişkiler faaliyetleri uzun soluklu bir çalışma olduğundan, kurumla ilgili bilgilerin kamuoyuna ve kurum çalışanlarına zaman zaman bildirilmesi ve paylaşılması gerekir. Karşımızdaki hedef kitleyi etkilemenin ve mesajları kalıcı kılmanın başka yolu yoktur.⁷⁸

76.Özer, 2009: 14

77.Sabuncuoğlu,1993: 39 (Alaattin ASNA, Halkla İlişkiler, s.232-234)

78.Yavuz,2008: 23 (Metin İŞÇİ, Halkla İlişkiler, 2002, s.99)

Bundan dolayı halkla ilişkilerin plânlı ve programlı bir çalışma olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Kamuoyunda etkinlik yaratmak kolay değildir. Önce geniş boyutlu araştırma gerektirir. Toplumun tutum ve davranışları, alışkanlık ve gelenekleri, nelerden hoşlandığı ya da hoşlanmadığı öncelikle araştırılmalıdır.⁷⁹

Halkla İlişkiler birimlerinin ve bu birimlerde çalışanların sabırlı olmaları gereken bir husus da, çalışmaların halkla ilişkilerin diğer temel ilkelerine uygun olarak yürütülmesi hususudur. Birim elemanları, her türlü zorluklara rağmen halka doğru bilgiler vermekten ve onların çıkarlarını öncelikli olarak gözetmekten hiçbir zaman geri durmamalıdır. Zaten başka türlü kalıcı olarak güven kazanılması da mümkün değildir.

5.Yaygın Sorumluluk

Halkla İlişkilerin başta gelen amaçlarından biri, örgütün özel çıkarları ile toplumun çıkarları arasında denge kurmaktır. Mükemmel halkla ilişkiler bunu stratejik plânlamayla ve simetrik iletişim programlarıyla yapar. Eğer mükemmel örgütlerin sosyal sorumluluk taşıması isteniyorsa, bunu yapmalarına yardım edecek mükemmel halkla ilişkilere ihtiyaçları vardır.⁸⁰

Günümüzde işletmeler sadece mal üreten, hizmet sunan, bunun sonucunda kâr elde eden, yalnızca ekonomik sorumlulukları olan kuruluşlar olmaktan çıkmakta, dünyanın daha yaşanılır hale gelmesi, toplumun gelişmesi ve sınırlı kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması konularında çevresel ve sosyal sorumlulukları olan kuruluşlar haline gelmektedir. İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınmaları kurum imajları, çalışanların memnuniyetleri ve motivasyonları paydaşlarıyla iletişimleri ve üretimde bulundukları çevrenin ekonomik gelişimine katkıları kadar pek çok konunun olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.⁸¹

Ayrıca, bir kuruluşun toplumda devamlı olarak kabul görmesi, sadece toplumun sorunlarının farkına varmasıyla değil, bu sorunlar hakkında bir

---

79.Özer, 2009: 16

80.Grunig, 2005: 259

81.Güzelcik Ural, 2006: 34

şeyler yapma kapasitesine de bağlıdır. Kuruluşlar büyüdükçe daha çok ticari başarıları olacak ve toplumun beklentileri de aynı paralellikte artacaktır. Kurumsal sosyal sorumluluk programları sorun çözücü olmalıdır. Kuruluşlar birkaç ulusal sosyal soruna yoğunlaşarak bu sorunların çözülmesine çalışmalıdırlar.⁸²

Yukarıda anlatılan sorumluluklar, kuruluşun yerine getirmekle direk olarak sorumlu olmadıkları, toplumsal olaylara duyarlı olmanın bir sonucu olarak gönüllülük ilkesi gereğince yerine getirilen sosyal sorumluluklardır. Elbette ki kuruluşların ekonomik güçleri oranında bu türden sorumlulukları yerine getirmeleri hem kuruluş hem de halk için oldukça yararlı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Bununla birlikte, halkla ilişkiler biriminde çalışan elemanların hizmet verdikleri halka karşı, yaptıkları işle ilgili en iyi hizmeti sunma konusundaki sorumlulukları gönüllülük ilkesi gereği değil, işin gereği ile ilgili yerine getirmek zorunda oldukları sorumluluklardır. Hatta kuruluşun diğer elemanlarının da işlerini halkın memnun olacağı şekilde yerine getirmeleri hususunda halkla ilişkiler biriminde çalışan elemanların sorumlulukları vardır. Bu konuda ikna edilmesi gereken kişiler öncelikli olarak kurum içinde çalışan elemanlar, hatta yöneticiler olmalıdır.

Ülkemizde özellikle kamu kuruluşlarında sözü edilen sorumluluk anlayışı maalesef olması gereken düzeyde değildir. Son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle ve özellikle belediyelerde görev yapan halkla ilişkiler birimlerinin gayretleriyle bu konuda biraz mesafe alındıysa da gelinen nokta hâlâ yeterli değildir.

6.Açıklık

Açıklık, itina ile uygulanması gereken ilkelerin başında gelmektedir. Hedef kitleler, işletmeye ait bilgileri çarpıtılmadan öğrenmelidirler. Farklı zaman ve şartlarda eleştiriye ve özeleştiriye de imkân vererek, işletmenin hedefleri, üretimi, ekonomik ve mali gücü, pazar alanları, sosyal içerikli

---

82.Okay ve Okay, 2007: 525

uygulama ve etkinlikleri açıkça tanıtılmalıdır. Böylece işletmeye karşı olan güven duygusu daha da artacaktır.⁸³

Günümüzde toplumun her kesimiyle kamu yönetiminin ve özel kesimin karşılıklı güvene dayalı ilişkiler geliştirmesi zorunluluk olmuştur. Özel kuruluşlar kadar kamu kurumlarının da başarıları büyük ölçüde çevre ile kurabilecekleri ilişkilere bağlıdır. Her kuruluş değişik kesimlerle ilişki kurar ve bu ilişkilerden mutlaka olumlu sonuçlar almak ister. Çevre ile kurulan ilişkiden örgüt için sonuçlar çıkarmak aynı kuruluşun daha sonraki çalışmalarına yön verebilir, ışık tutabilir. Böyle bir amaç açıklık ve saydamlık demektir. Bu özelliğe ulaşmış kuruluşlarla yurttaş ya da tüketici daha rahat ilişki kurabilmektedir. Yine böyle kuruluşlara hem devletin hem de halkın desteği vardır.⁸⁴

7.Olumlu İmaj Yaratma

İnsanların beyinlerine bir ürün, kişi veya organizasyon hakkında olumlu düşünceler yerleştirme⁸⁵ olarak tanımlanan olumlu imaj yaratma, halkla ilişkilerin amaçlarına ve sonuçlarına yönelik temel niteliklerinden biridir.

Küreselleşen dünyada küçüklü büyüklü bütün kurum ve kuruluşların, ticari işletmelerin varlıklarını etkili bir şekilde sürdürebilmelerinde sahip oldukları imajın etkisi büyüktür. Bu nedenle bu tür kişi ve kuruluşlar ne olursa olsun olumlu bir imaj oluşturma çabası içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla imaj oluşturma bir süreç içerisinde gerçekleşebileceğini düşünmeliyiz. Bu sürecin bilinçli çabalarla yerine getirilmesi bu süreci yaşayan kişi, ve kuruluşların lehine olacaktır.⁸⁶

B.Halkla İlişkilerin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de bilimsel anlamda halkla ilişkiler konusu 1960 ihtilalinden sonra gündeme gelmiştir.1960'lı yıllarda, halkla ilişkiler birimlerinin özel ve kamu kesimlerinde artış göstermeye başladığını görmekteyiz. Bu gelişmede

---

83.Karadeniz, 2010: 16, 17

84.Kazancı, 2009: 31-32

85.Erdoğan, 2008: 225

86.Yavuz, 2008: 142

özellikle kamu kesimi için 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kuruluş yasasında oluşturulması öngörülen ve sonradan “Yayın ve Temsil Şubesi Müdürlüğü” olarak birimin katkıları olmuştur.⁸⁷

1962 yıllarında gerçekleştirilen Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırması Projesinde, kısaca Mehtap Projesi diye isimlendirilen ve halen büyük bir değer taşıyan dökümanda halkla ilişkiler konusuna da yer verilmiştir. Mehtap projesinde, “Devlet kuruluşlarının her kademesindeki çalışmalarda ve kararların alınmasında halkla yakın ilişki sağlamak zorunludur” denilmektedir. Sözü geçen projede gelişmiş ülkelerdeki idarelerin bu ilişkiler bakımından çeşitli mekanizmalar ortaya konulduğu, bunların başında fertleri ve ilgili kuruluşları karardan önce dinlemek, onların istek ve görüşlerini almak ve değerlendirmek için bulunan usuller olduğu belirtilmektedir.⁸⁸

Halkla ilişkiler adına ikinci önemli gelişme de, 1971 yılında zamanın reform hükümetinin, devlet kesiminin genel yönünü ve stratejisini saptamak üzere Danışma Kurulu kurulmasını kararlaştırmasıdır. Buna göre teşekkül ettirilen bu kurul çalışmalarını çok kısa bir sürede tamamlamış ve halkla ilişkiler konusunda da araştırmalar yaparak bazı öneriler getirmiştir. Raporda Türkiye’de Halkla İlişkiler ve Enformasyon hizmeti gören birimlerin değişik isimler taşıdığına işaret edilmiş, Başbakanlığa bağlı ve koordinasyonu sağlayacak merkezi bir örgütün gerekli olduğu belirtilmiştir. Bakanlık ve diğer örgütlerde halkla ilişkiler ve enformasyon birimleri kurulması, halka yol gösterecek, yardımcı olacak danışma birimlerinin bulunması veya esas görevlere ek olarak bu görevi diğer memurların yapmaları belirtilmiştir.⁸⁹

Ülkemizdeki halkla ilişkiler faaliyetlerinin bu şekilde atılım yaptığı dönemlerin 1960 askeri darbesinden ve 1971 muhtırasından sonra gerçekleştirilmiş olması oldukça düşündürücüdür.

Özellikle 1971 askeri muhtırasından sonra ülkemizde iki yıl boyunca her türlü faaliyet baskı altına alındı. Sıkıyönetim, her iki ayda bir anayasa gereği konuyu görüşmek üzere toplanan Meclis tarafından düzenli olarak

---

87.Ertekin,, 1995 : 115

88.Tortop, 1993:21

89.Tortop, 1993: 22

uzatıldı. Bu arada hükümet dikkatini ülkenin başına gelen felaketlerden sorumlu gördükleri anayasanın değiştirilmesi üzerinde topladı.1961 Anayasası'nın garanti altına aldığı, Türkiye'nin tarihinde ilk kez halkın siyasete katılmasına izin veren haklar ve özgürlükler “devletin bütünlüğünü, cumhuriyeti, ulusal güvenliği ve kamu düzenini koruyabilmek” için engellendi.⁹⁰

İşte halkla ilişkiler faaliyetlerinin ülkemizdeki gelişim seyrinin anti demokratik uygulamalarla birlikte ya da bu uygulamalardan sonra gündeme gelmesi, halkla ilişkiler adına gerçekleştirilen faaliyetlerin bu demokratik olmayan süreci ve uygulamaları meşrulaştırmak amacıyla gerçekleştirildiği hususunda kuşkulara sebep olmaktadır.

Ancak yine de halkla ilişkiler çalışmaları bu şekilde şartların zorlamasıyla meydana gelen bir çalışma olsa da, demokrasinin yönetimi açık hale getirme, yönetimlerin halka dayanarak her şeyin üstesinden gelebilecekleri inancı yönündeki gelişmesi⁹¹ olarak da değerlendirilebilir.

Başbakanlıkta, Halkla ilişkiler birimi,1975 tarihinde “Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı” adı altında göreve başlamış, sonradan yetki ve görevlerinde yapılan değişikliklerle 1976 yılında ”Halkla İlişkiler ve Enformasyon Dairesi Başkanlığı” adı altında görevini yürütmüştür.1984 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararnamele, Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı yardımcı birimler başlığı altında düzenlenmiştir.⁹²

Türkiye’de Halkla İlişkilerin önemi son yıllarda bütün kamu kuruluşlarınca anlaşılmaya başlanmış olmasına rağmen, kuruluşların bu konuda uzman elaman sağlayacakları kaynaklar sınırlıdır. Halen görevli elamanların çoğunluğu mesleki eğitim görmüş, halkla ilişkilerde uzmanlaşmış kişiler değildir. Türkiye’de halkla ilişkilerin ders konusu olması ve bu isimde kitaplar yayınlanması da son yıllar içinde olmuştur.⁹³

90.Ahmad, 1995: 214

91.Asna, 1988: 28

92.Ertekin, 1995: 116

93.Tortop, 1993: 23

III.TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ VE HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN ENGELLERİN TEMEL KAYNAĞI

Demokrasi ve halkla ilişkiler konusunda buraya kadar açıklanan hususlardan, bu iki kavram arasında sıkı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Her ikisinin de etrafında dönüp dolaştığı konu halktır. Halk dikkate alınmadan ne demokrasi olabilir ne de halkla ilişkiler. Her iki kavram da yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkide halkın yanında ve halk eksenli bir anlayışın hâkim kılınması arzusundadır.

Demokratik bir yönetim anlayışında iktidarın kaynağı halktır. Yöneticiler toplumu yönetme yetkisini halktan alırlar. Halkın rahatı, huzuru ve mutluluğu için yaptıklarından ve yapamadıklarından dolayı halka açıklama yapmak durumundadırlar. Siyasal yöneticilerin iktidara gelebilmeleri ve iktidarda kalabilmeleri, halk tarafından seçilmelerine bağlıdır. Bu ise siyasal yöneticileri yapacaklarından ve yaptıklarından dolayı halkın denetiminde tutar.

Toplumun desteğini ve güvenini sağlamak yönetim ve yönetime bağlı kamu kuruluşları için yaşamsal önem taşır. Toplumsal destek, kamu kuruluşlarının başarısının ilk koşuludur bile diyebiliriz. Ayrıca, toplum üzerinde olumlu izlenim yaratacak bir örgütsel yapı, işleyiş ve çaba içinde olmak, kamu kuruluşları için bir görevdir. Kuşkusuz yönetimin bu niteliği ancak demokratikleşmiş toplumsal yapılar için söz konusudur ve toplumların bu evreye gelebilmeleri kolay olmamıştır. Ama demokratik değerlerin yerleşmiş olduğu toplumsal sistemlerinde ya da bu değerleri oluşturmaya çalışan toplumlarda kamu yönetiminin kendisini hizmet eden, toplumu ise hizmet edilen olarak görmesi, dolayısıyla toplumsal yararı sağlayacak, halka dönük, toplumsal beklentilere uygun bir hizmet anlayışına ve halka karşı sorumlu, duyarlı ve saygılı bir örgütsel davranışa sahip olması, demokratik değer sistemlerinin egemen olduğu yapılarda artık tartışılmamaktadır.⁹⁴

Günümüzün demokratikleşmiş toplumlarında kamu yönetiminin birçok programının başarıyla uygulanmasının, bu programlarla ilgili toplum

---

94.Yalçındağ, 1988: 60

kesimlerinin yönetimi desteklemesine ve kimi durumlarda bundan da öte katılmasına ve işbirliği yapmasına bağlı olduğu biliniyor. İşte halkla ilişkilerin, yönetsel etkinliğinin gerçekleştirilmesi açısından rolü ve önemi bu bağlamda sözkonusu olmaktadır. Çünkü yönetimler etkili ve sistemli halkla ilişkiler programları aracılığı ile hizmet ilişkisi içinde oldukları toplum kesimlerinin katılımını, desteğini ve işbirliğini sağlayabilmektedirler.⁹⁵

Halkla ilişkiler, demokratik toplumlarda gelişerek, buradan tüm dünyaya yayılan ve kurumun çevreye karşı sorumlulukların asla göz ardı edilemeyeceğini öngören bir disiplindir. Çünkü örgütün faaliyet gösterdiği çevresine karşı sorumluluklarını göz ardı etmesi olumsuz bazı sonuçlar doğurabilmekte, böyle bir durumda ise örgütsel amaçlara ulaşılması güçleşmektedir.⁹⁶

Bütün bu anlatılanlar, demokratik bir yönetim anlayışının halkın ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermedeki önemini ve halkla ilişkiler çalışmalarının demokratik bir yönetimde daha kolay bir şekilde uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bakıldığında, halkla ilişkiler faaliyetleri de yönetimin demokratikleşmesine katkıda bulunmaktadır. Halkla ilişkiler çalışmalarıyla kamu yönetiminde şeffaflığın benimsenmesi vatandaşların yönetime katılma imkânlarını güçlendirir. Bireyler ve örgütlü gruplar kamu bürokrasisinin kapsamını ve sınırlarını kendisinin belirlediği bilgilerle yetinmekten kurtulurlar. Toplumun resmi bilgi ve belgeleri inceleyerek kamu işleri konusunda doğrudan bilgi sahibi olmaları yönetime katılımı anlamlı hale getirir ve ilişkilerin daha sağlıklı olmasını sağlar. Bu anlamda vatandaşların yönetsel sürecin etkin bir unsuru haline gelmesi kamu yönetiminde demokratik kültürün yerleşmesi için vazgeçilmez bir koşuldur.⁹⁷

Ayrıca yönetimin yürüttüğü hizmetlere ilişkin olarak halkın beklentileri, görüş, dilek ve yakınmalarının, iyi işleyen halkla ilişkiler programları ile

---

95. Yalçındağ, 1988: 79-80

96. Özer, 2009: 14

97. Şengül, 2008: 27

yönetim kadrosuna aktarılması⁹⁸ demokrasinin sağlıklı olarak işlemesine yardımcı olacaktır.

Meseleye bu açıdan bakıldığında; demokratik yönetim anlayışının halkla ilişkiler uygulamalarının amacına uygun olarak gerçekleşmesine, halkla ilişkilerin de demokratik yaşam tarzının kökleşmesine katkıda bulunduğu ve bu hususta birbirlerini besledikleri söylenebilir.

Ülkemizde, demokrasi ve halkla ilişkilerin önemli sorunlarının olduğu, uygulamada engellerinin bulunduğu çok açık bir gerçektir. Her iki kavramın da ortak bir noktada buluşulabilecek, insanları ortak bir paydada birleştirebilecek nitelikte değerleri bulunmasına rağmen, maalesef böyle bir sonuç ortaya çıkmamaktadır.

Bu durum bile tek başına önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ve bu sorun sanıldığı gibi teoride anlaşılıp pratikte anlaşamama sorunu değildir. Aksine, pratikteki farklılıkların temel sebeplerinden birisi teoride farklı düşünceler ve anlayıştır. Gerçi, demokrasi ve halkla ilişkilerin uygulamadaki görüntülerinin bu kavramların teorisine etki yaparak belli bir anlayışa sebep olduğu söylenebilir. Durum böyle olsa bile, ortada farklı farklı anlayışların bulunması söz konusudur. Bu farklı anlayışların uygulamaya yansımaları da elbetteki farklı olmaktadır.

Türk demokrasisinin temel sorunu, konuya idealist bir biçimde yaklaşılmasıdır. Demokrasi, bütün sorunlarımızı bir çırpıda çözebilecek olan bir güç olarak kabul edilmekte ve mevcut sorunlarımızın varlığının tek sebebi demokrasi anlayışı ve uygulamasındaki eksiklikler olduğu ifade edilmektedir.

Halbuki demokrasi bir amaç olarak değil, aksine halkın rahat ve huzurunu sağlayan bir araç olarak anlaşılmalıdır. Demokrasinin amacı kimseyi müslümanlaştırmak veya laikleştirmek değildir. Demokraside siyasi gücü ele geçiren kesim kendi hayat anlayışını, din ve dünya görüşünü diğerlerine dayatamaz. Demokrasinin özü azınlıkların korunmasıdır ve en küçük azınlık bireysel insandır.⁹⁹ Bu anlamda demokrasi insanların, toplum ve devletlerin kendi görüş, inanış ve anlayışlarını topluma kabul ettirmelerinin

---

98.Yalçındağ, 1988: 59

99.Yayla, 2001: 112

bir aracı değil, tam aksine değişik düşünce, inanış ve görüşlerin çatışma olmadan bir arada yaşamasının bir sigortası olarak algılanmalıdır. Bunun tersi bir anlayış, düşüncelerden ödün verilerek bunların uzlaştırılmaya çalışılması, demokrasinin temel prensiplerinden biri olan düşünce özgürlüğüne vurulan büyük bir darbe olacaktır.

Bu türden bir sorun halkla ilişkilerin de karşı karşıya olduğu bir sorundur. Kurum veya kuruluşlar ya da yönetim mekanizmasını elinde bulunduranlar halkın istek ve şikayetlerine, ihtiyaç ve beklentilerine çare olacak uygulamalar geliştirmek yerine çoğu zaman halkın ortak çıkarlarına ters düşen uygulamalarda bulunmakta sonra da onları halkla ilişkiler adına yaptıkları faaliyetlerle ikna etme yoluna gitmektedirler.

Üçüncü Dünya'nın uydu devletlerinde demokratik formların tercihi meselesi, bir halkla ilişkiler meselesi olarak görülmektedir. Ancak toplumun istikrar içerisinde ve imtiyazlıların güven içinde olması halinde diğer faktörler gündeme girebilir. Ticari çıkarların korunup geliştirilmesinde devlete önemli görevler verilmiştir. Devletten araştırma ve geliştirme faaliyetlerini, üretimi, ihracatı teşvik etmesi, pazar bulması, ticari faaliyetler için uygun bir ortam oluşturmaları, uzun lafın kısası zenginlere hizmet eden bir hayır kurumu gibi çalışması istenir. Bunun yanında devletin zenginlerin işlerine karışması, imtiyazlarına dil veya el uzatması kesinlikle yasaktır. Siyasi sisteme iş alemi hakim olduğu sürece demokrasinin yaşamasında herhangi bir sakınca yoktur.¹⁰⁰

Uzun yıllar boyunca ülkemizde de hakim olan bu durum demokrasi ve halkla ilişkiler sorunlarının temelini oluşturmaktadır. Bu temel soruna çözüm bulunmadıkça bunlara bağlı olarak ortaya çıkan diğer sorunlara da çözüm bulmak mümkün olamayacaktır.

Demokrasiyle halkla ilişkiler arasındaki ilişkiyi incelerken de belirtildiği gibi, bunlardan birinin gelişmesi diğerinin de gelişmesini etkilemektedir. Doğaldır ki, bunlardan birinin sorunu diğerinin de sorunu haline gelmektedir. Çünkü bu sorun bir sistem ve yönetim anlayışı sorunudur.

100.Chomsky, 2001; 170

Tüm sistem ve alt sistemlerin birbirine sıkı biçimde bağlı ve etkileşim içinde oldukları varsayımından hareketle, örneğin hukuk sistemindeki bir değişikliğin siyaset ya da iletişim sistemini; ekonomik sistemdeki bir kararın bankacılık ya da medya sistemini ve örgütlerini etkilemesi, veya globalleşmenin ulusal sistemlerde de kendini hissettirerek önemli sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Her şeyin birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunduğu bir sistem içindeki parçalar üzerinde meydana gelen değişikliğin diğer parçaları ve bütünü etkilemesinin bir sonucu ise, belirli bir sistem içindeki tüm yapıların, aynı sistemin ürünü ve onun parçaları olmaları itibarıyla, birbiriyle büyük benzeşme göstermeleridir. Parçaların, bütünün özelliklerini yansıtması sonucu, aynı toplumsal, kültürel, politik yapının içindeki kurumların, örneğin eğitimsel, politik, ekonomik kurumların tümünün eşit düzeyde ve birbirinin benzer yapılarda oluşması kaçınılmazdır. Bu durumda siyasal yapı ve rejimin niteliği, hukuk sistemini, kişi hak ve özgürlüklerin sınırlarını, iletişim sisteminin yapısını ve özelliklerini de belirlemektedir.¹⁰¹

İşte bunun için, demokrasinin Türkiye'deki sorununu incelemek aynı zamanda halkla ilişkilerin sorunlarının nedenlerini de incelemek anlamına gelecek ve bu sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

101.Oktay, 2002: 2, 3

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ UYGULAMALARININ ENGELLERİ

I. LAİKLİK ANLAYIŞI

Ülkemizdeki demokrasi uygulamalarının önündeki engellerin en önemlilerinden biri laiklik anlayışı ile ilgilidir. Bu anlayış ile ilgili yanlışlıklar veya çarpıklıklar üzerinde belli bir görüş birliğine varmadan uygulamadaki bu engellerden kurtulabilmek mümkün olamayacaktır.

Ayrıca; din, laiklik, demokrasi ilişkisini yeterince anlamadan demokrasiyi anlamak da mümkün değildir. Laikliğin demokrasinin ön şartı olduğu, laikliğin olmadığı yerde demokrasinin yaşayamayacağı sık sık ifade edilmektedir. Keza laikliği korumanın demokrasiyi korumak anlamına geleceği de bir çok kesim tarafından tekrarlanmaktadır. Ne var ki, laiklik ile demokrasi arasındaki ilişki böylesine otomatik değildir. Siyasi coğrafya ve siyasi tarih bilğimiz, laiklikle demokrasi arasında birebir özdeşlik kurulamayacağını yanlış anlamayı imkansız kılacak kadar net bir şekilde bize göstermektedir. Başka bir deyişle, özellikle İslam ülkelerinde, laik hem de radikallik derecesinde laik olduğu halde demokratik olmayan ülkeler vardır. Suriye, Mısır, Cezayir ilk akla gelenlerdir. Keza, sosyalist rejimler de Sovyetler Birliği gibi büyük, Arnavutluk ve Bulgaristan gibi küçük örneklerinde olsun, bir anlamda laik fakat aynı zamanda katı anti-demokratik rejimler teşkil etmişlerdir. Bu bize göstermektedir ki, laiklikle demokrasi aynı şey olmadığı gibi, laikliği savunmak her durumda demokrasiyi savunmak anlamına gelmez.¹⁰²

Doğaldır ki, burada vurgulanmak istenen laiklikle demokrasinin aynı şeyler olmadığıdır. Ama kabul etmek gerekir ki, laiklik demokrasiden önce gelir, Çünkü din ve vicdan özgürlüğünün olmadığı yerde demokrasi yoktur. Bununla birlikte ifade edilmesi ve netleştirilmesi gereken noktalardan biri, her ne kadar laiklik demokrasinin ön şartı ise de laikliğin olması demokrasi uygulamalarının teminatı olmadığıdır. Kaldı ki, aslında tam burada tartışılması

---

102. Yayla, 2001: 123,124

gereken husus da laiklik uygulamasının gerçekten var olup olmadığıdır. Bu durum da, laiklik kavramının anlaşılmasıyla ilgili bir durumdur

Laiklik, devletin, dinler ve inançlar karşısında tarafsız olması; bir dine ya da inanca bağlı insanların, devleti ele geçirerek ya da başka yollarla, öteki inanç sahipleri üzerinde baskı yapmasını önlemesidir.¹⁰³ Laiklikte devlet, dinin ne düşmanı ne de dostudur; kurum olarak dinin dışında ve uzağındadır.¹⁰⁴

Bütün istikrarlı demokrasilerde laikliğin esasta dini özgürlük olarak anlaşıldığı görülmektedir. Dini özgürlük, negatif özgürlüğün temel alanlarından biri olarak, insanların hayatlarını inandıkları dini veya dini olmayan değerler etrafında şekillendirmelerinin demokratik devletin teminatı altında olmasıdır. Burada hedef; halkın değer ve tercihlerine tamamen kayıtsız, varlığı ve meşruiyeti kendinden menkul egemen devletin dini etki ve baskılardan, siyasi istismarlardan uzak tutulmasıdır. Bu sebeple devletin dinlere karışmaması, dinlerle ilgili düzenlemeler yapma yetkisine sahip kılınmaması esastır. Başka bir deyişle, demokratik sistemde devletin dini inanç ve tatbikatlara müdahale etmemesi kural, müdahale etmesi ise istisna olmalıdır. Bunun fiiliyattaki anlamı devletin farklı dinlere veya aynı dinin farklı yorumlarına karşı eşit mesafede durması, başka bir deyişle tarafsız olmasıdır. İşte din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması denen şey budur.¹⁰⁵

İşte, bu konudaki görüş ayrılıkları da tam bu noktada başlamaktadır. Din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması noktasında. Düşüm bu noktadadır ve meselenin çözümü noktasında gelişme kaydedilmesi gereken belki de en önemli nokta burasıdır.

Din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması ifadesi laikliğin bir tanımından ziyade bir sonucuna işaret etmektedir. İlginç olan nokta, bu sonuca laikliği din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlayarak ulaşılamayacağıdır. Bu, benzetme doğruysa, arabayı atların

---

103.Kongar, 2008: 141

104.Tanilli, 1995: 47

105.Yayla, 2001:125,126

önüne koşmaya benzemektedir. Din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını laikliğin başlangıç noktası kabul etmek suretiyle yola çıktığımızda varılabilecek nokta din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılmasından ziyade dinin devlet tarafından baskı ve denetim altına alınması olabilir. Türkiye'nin ve diğer bazı İslam ülkelerinin laiklik serüvenleri bu tespitin ne kadar doğru olduğunu anlamak için başvurulabilecek başlıca kaynaklardır.¹⁰⁶

Ayrıca, burada özellikle belirtilmesi ve açıklanması zorunlu olan husus acaba devlet işleri ile din işlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak ve bunları hiçbir kesişme noktası olmaksızın birbirinden ayrı düşünebilmek mümkün müdür?

İnananlar olarak davranışlarımızı ve faaliyetlerimizi şu din işidir, bu dünya işidir diye kesin olarak ayırabilmenin pratik hayatta imkanı var mıdır?

Başka bir ifadeyle herhangi bir davranışımızın aynı anda hem din, hem de devlet işinin bir kuralı olması mümkün değil midir?

İnsanlarla kavga etmemek, barış içinde yaşamak, adaletli olmak, yaptığı işi en iyi bir şekilde yapmaya çalışmak, gerektiğinde devleti, vatani ve milleti için savaşmak hem dinin hem de devlete olan bağlılığımızın ortak olan gerekleri değil midir?

Haksız yere insan öldürmek, hırsızlık yapmak, toplum düzenini bozmak, rüşvet almak, adaletten sapmak gibi daha onlarcasını bir çırpıda sayabileceğimiz yasaklarla ilgili düzenleme ve kurallar, hem din hem de devletin ortak kuralları olamazlar mı?

Aslında bu tür sorular ve bu sorulara verilecek olan cevaplar, bir yönetim mekanizması olarak öncelikle devleti değil, yönetilen insanlar olarak bireyleri, grupları ve toplumları ilgilendirmektedir ve meselenin bu yönü bireylerin devlete karşı sorumluluk ve haklarıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle, bu soruların cevapları öncelikle devletin değil bireylerin laik olup olmaması ile ilgilidir. Bu yüzden olsa gerek ki, konu ile ilgili olarak birçok yazar, düşünür ve yönetici de bireylerin değil devletin laik olabileceğini ifade etmektedir.

106.Yayla, 2001: 125

Bu yaklaşım önemli ölçüde doğru olmakla birlikte, bireylerin düşünce ve din anlayışlarına göre de farklılaşabileceğini ifade etmek gerekir. Çünkü kendilerini gerçekten birey olarak laik kabul eden ve yaşamlarında din ve dünya işlerine ayrı ayrı değerler biçen yazar, düşünür ve yöneticilerimiz de bulunmaktadır.

Peki, bu durumda bireylerle ilgili olarak hangi laiklik anlayışı daha doğru, hangi laiklik anlayışı daha haklı nedenlere dayanmaktadır? İşte burada sorunun çözümü üzerinde tartıştığımız laiklik konusunu ilgilendirmektedir. Çünkü bu anlayış farklılıklarının temelinde, din ve inanç konusundaki farklı düşünüş, farklı anlayış ve farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Doğaldır ki, her düşünce sahibi kendisini daha haklı görmektedir. Halbuki burada, devletten önce bireylerin de birbirlerine karşı din ve vicdan konusunda özgürlüğü savunmaları ve bu konudaki farklı düşünce, anlayış ve yaşam biçimlerine saygı duymaları, hatta bu konuda karşı tarafın sorunlarını en az onlar kadar sahiplenebilmelidirler. Çünkü bu sorun, bazen sadece bir tarafı ilgilendiriyor gibi görünse de aslında her iki kesimin de ortak sorunudur.

Konuyu yaşadığımız pratik hayata indirgeyecek olursak; dinimizin bazı tavsiye, emir ve yasaklarını yaşantıya aktarma konusunda bireyler olarak birbirimize zorlayıcı ve baskıcı olmamamız, ille de insanların kendimiz gibi düşünüp, kendimiz gibi anlayıp, kendimiz gibi inanarak yaşamalarını zorunlu olarak görmememiz gerekir. Çünkü inanç işi kutsaldır ve bu konuda herhangi bir zorlamaya maruz kalınmaması oldukça önemlidir. Ayrıca, unutulmamalıdır ki, herhangi bir baskı olmadan tercih edilen düşünceler ve inançlar çok daha değerli ve etkileyicidir. Bunun için, farklı düşünen ve inanan bireyler birbirlerine karşı bırakın baskıcı ve zorlayıcı olmayı, hoşgörü olma noktasında birbirlerine örnek olacak yaklaşımlar gösterme gayretinde olmalıdırlar.

Doğaldır ki bu durum, baskıcı olmamak ve hoşgörü olma adına farklı düşünce ve inançlarımızı birbirimize anlatmamamız, açıklamamız anlamına gelmeyecektir. Çünkü insan doğası gereği düşüncelerini, inançlarını hatta inanmamalarını başka insanlara anlatmaları hem

vazgeçilemez bir arzu, hem de evrensel insan hakları gereği¹⁰⁷ vazgeçilemez bir haktır.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız konu, laiklik anlayışının sadece bireylerle ilgili olan yönü ile ilgiliydi. Şimdi artık sorunun devletle ilgili olan yönünü anlamaya çalışabiliriz.

Fakat şunu burada hemen belirtelim ki, sorunun devlete bakan yönüyle ele alınması bireyleri ilgilendirmediği anlamına gelmeyecektir. Hatta toplum yaşamını düzene koymak açısından, bireyler konuyla ilgili olmak bakımından bir adım daha ileridedir. Çünkü burada devlet, hem bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini hem de devletle olan ilişkilerini düzenlemek durumundadır.

Konuyu daha iyi açıklayabilmek için başlangıçta sorduğumuz soruları tekrarlamamız ve bu soruları bu açıdan da değerlendirmemiz gerekecektir. Bu sorular şunlardı:

Acaba devlet işleri ile din işlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak ve bunları hiçbir kesişme noktası olmaksızın birbirinden ayrı düşünebilmek mümkün müdür?

İnananlar olarak, davranışlarımızı ve faaliyetlerimizi şu din işidir, bu dünya işidir diye kesin olarak ayırabilmenin pratik hayatta imkanı var mıdır?

Başka bir ifadeyle herhangi bir davranışımızın dayandığı temel, aynı anda hem din hem de devlet işinin bir kuralı olması mümkün değil midir?

İnsanlarla kavga etmemek, barış içinde yaşamak, adaletli olmak, yaptığı işi en iyi bir şekilde yapmaya çalışmak, gerektiğinde devleti, vatani ve milleti için savaşmak hem dinin hem de devlete olan bağlılığımızın ortak olan gerekleri değil midir?

Haksız yere insan öldürmek, hırsızlık yapmak, toplum düzenini bozmak, rüşvet almak, adaletten sapmak gibi daha onlarcasını bir çırpıda sayabileceğimiz yasaklarla ilgili düzenleme ve kurallar, hem din hem de devletin ortak kuralları olamazlar mı?

---

107. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, m.18,19

Bu soruları, bireylerin devletle olan ilişkileri açısından cevaplamaya çalıştığımızda da görülecektir ki, cevapların niteliği bireylerin inanç ve düşüncelerine göre değişecektir.

Örneğin rüşvet almanın dinimize göre haram olduğuna ve bu inancını bulunduğu konumda yaşaması gerektiğine inanan bir devlet memuru için, inancının gereği olarak gösterdiği davranışı, hem dininin hem de devletin bir kuralıdır. Rüşvet alma konusuna dinin bir gereği olarak bakmayan ve bunu böyle algılamayan bir diğer birey için ise bu davranış sadece iyi bir vatandaş olmanın gereğidir. Sadece iyi vatandaş olmanın bir gereği olarak böyle bir davranış göstermesi bu birey açısından takdir edilmesi gereken bir davranış olmakla beraber toplumun geneli için düşünüldüğünde dinden kaynaklanan bu düşünce ve inancın olumlu bir davranışı pekiştirdiğini görebiliriz. Kaldı ki, bu bireyler için dini bir inanışın gerekçesi olmasa bile iyi bir vatandaş olma düşüncesi de aslında başka bir inanca veya görüşe dayanıyor olabilir. Ayrıca toplumdaki bütün bireylerin din ve dinle ilgili olan değişik konularda tonları aynı olmasa da farklı görüş ve anlayışlarda olması davranışlarının nedenlerini de değiştirecektir.

Sözü daha fazla uzatmadan yukarıdaki sorulara verilecek olan cevaplarla ilgili olarak şunu açıkça söyleyebiliriz ki, İnanan bireyler açısından bazı davranış biçimlerinin hem din hem de devlet kuralının bir gereği olarak kabul edilmesinin zorunlu olması bir yana hiçbir sakıncası da yoktur.

Konunun buraya kadar olan bölümünde çok da önemli bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır. Doğaldır ki, devletin bütün kuralları yukarıdaki örnekte olduğu gibi aynı zamanda açıkça ifade edilen bir din kuralı olmayabilir. Trafik kurallarını buna örnek olarak gösterebiliriz. İnanan insanlar açısından inandıkları dinin kuralları ile bir çelişki olmadığı sürece bu kurallara uyma noktasında da her hangi bir sıkıntı olmayacaktır. Ya da bir sıkıntı varsa bu durumun dinden ve din anlayışından değil başka nedenlerden kaynaklanması söz konusudur. Ayrıca bu türden kurallara uyma zorunluluğu

da İslam Dini açısından “yöneticilere itaat etme”¹⁰⁸ kapsamında değerlendirilebileceğinden, inancın bu türden kurallara uyulması noktasında da artı bir katkı sağladığı görülecektir.

Burada, sadece açık bir şekilde anlaşılması için ortaya koyduğumuz “trafik kuralı” örneği az sayıdaki örneklerden biri değildir. Hatta diyebiliriz ki, günümüz dünyasında toplumsal ilişkileri düzenleyen birçok devlet kuralı bu kapsamda ele alınıp incelenebilir. Konumuzla ilgili olmak açısından örneğin, seçim sistemimiz ve bu sistemle ilgili olarak düzenlenen birçok kural ve kanun da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Böylece konunun en çok tartışılan ve anlaşmazlıklara neden olan, yani devletin toplumsal hayatı düzenleyen kurallarında devlet-din-birey ilişkisi olan bölümüne gelmiş bulunuyoruz.

Yine konuyu “devlet kuralları” çerçevesinde ele almaya çalışırsak, yukarıda yöneltile soruları devlet açısından ele alıp değerlendirmemiz gerekecektir. Bu sorulardan birisi hatırlanacağı üzere “Herhangi bir davranışımızın aynı anda hem din, hem de devlet işinin bir kuralı olması mümkün değil midir?” şeklindeydi. Bu defa soruyu şu şekilde sormamız gerekecektir.

Devlet, toplum hayatını düzenleyen bir kural olarak bir din kuralını, insanların uymaları gereken ortak bir kural olarak belirleyebilir mi?

Devletin ortaya koyduğu bir kural aynı zamanda bir din kuralı olabilir mi?

Bu iki soru biçimi görünürde aynı şeyleri ifade ediyor gibi görünse de laiklik konusuna açıklık getirme açısından oldukça önemlidir ve vurgu bakımından aynı anlama gelmemektedir. Konu üzerinde açıklama yapan bir

---

108..Dini bir konu olan “yöneticilere itaat etme”durumu doğal olarak laik devlet anlayışında, vatandaşların devlete karşı, dine bağlılıkları sebebiyle gerçekleştirmeleri zorunlu olan “ itaat” olarak değil, devletin bir kuralı olarak, uymak durumunda oldukları bir kural olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu durum açıkça belli olan dini kurallar açısından değil zamanın şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılacak olan düzenlemeler için sözkonusu olabilecek olan bir durumdur. Dini açıdan durumu daha iyi anlayabilmek için konu ile ilgili Kuran ayetini de belirtmek faydalı olacaktır. Nisa Suresi 59.Ayet şu şekildedir: Ey inananlar, Allah’a itaat edin, Rasul’e ve sizden olan emir sahiplerine(yöneticilere) itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz ; Allaha ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah’a ve Resulüne götürün.Bu daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.

çok düşünür ve yazar bu sorulardan birincisine laiklik açısından “ hayır” cevabını vermektedir. Çünkü, din konusunda vatandaşlarına karşı tarafsız olması gereken bir devletin dini bir kuralı “özellikle” dinin bir kuralı olması dolayısıyla yasa yapması devletin tarafsızlığını kaybetmesi olarak değerlendirilmiş ve bu soruya verilen cevap “hayır” olmuştur.

İkinci soruya gelince; rüşvet örneğinde görüldüğü gibi devletin toplumsal hayatı düzenleme amacına yönelik olarak ortaya koyduğu bir kural aynı zamanda bir dini kural olabilir ve bu durum devletin tarafsızlığını kaybetmesi anlamına gelmez.

Bu türden sorulara samimi bir şekilde verilecek olan cevaplar gösterecektir ki, din ve devlet işlerini pratikte kesin olarak birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Laik devletin dinden bağımsızlığı ve inanç sistemleri karşısında tarafsızlığı dinlere saygısız olmasını gerektirmediği gibi onlardan hiçbir biçimde etkilenmeyeceği anlamına gelmez. Şüphesiz dinler insani varoluşun “insanlık durumu” nun ayrılmaz bir parçasıdır. Evrensel bir insani ihtiyaca karşılık gelen insan yapımı çevrenin (kültürün) kurucu unsurları arasında yer alan dinlerin toplumsal hayata derinden nüfuz etmiş olmaları gerçeği, kamu işlerinin yürütülmesinde dini kurum ve pratiklerin tümüyle göz ardı edilmesine zaten imkan vermez. Nitekim, günümüzde esas itibarıyla laik olan çoğu devlette dinden etkilenen birçok yasal düzenleme ve toplumsal pratikte mündemiç dini temelli unsurların politik alana yansımaları görülmektedir. Ayrıca demokratik sistemlerde dini temelli toplumsal taleplerin, dini duyarlılıklardan etkilenen hizmet taleplerinin siyasete yansımaması düşünülemez.¹⁰⁹

Dünya üzerinde, ne kurallar bakımından ne de davranışlar bakımından dinden tamamen bağımsız olan hiçbir ülke ya da topluluk yoktur. Devletlerin insanları yönetme işinde, az ya da çok, dolaylı ya da dolaysız mutlaka dinden kaynaklanan düzenlemeleri bulunmaktadır. Hatta bu düzenlemeler hayata o kadar yerleşmiştir ki, bunların dinden kaynaklandıkları

---

109. Erdoğan, 2002: 77,78

bile neredeyse unutulacak hale gelmiştir. Örneğin, hafta sonu tatili, temelde çalışanların korunması ilkesiyle ilgili olmasına rağmen köken olarak dinsel nedenlere dayanmaktadır.¹¹⁰ Ülkemizdeki dini bayramlardaki tatiller de bundan farklı değildir.

O halde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; dünya üzerinde, dini kurallardan tamamen arındırılmış, ya da dine dayanan bütün kurallar ve düzenlemeler sadece dine dayandıkları gerekçesiyle, evet sadece bu gerekçeyle devletin kuralı olamaz şeklindeki laiklik anlayışının egemen olduğu herhangi bir devlet, aksi iddia edilse bile pratik olarak yoktur.

Bunları burada ifade etmemizin sebebi, ülkemizdeki din ve dinin gereklerinin yaşanması ile ilgili olarak ortaya konulan yasakların, yasaklanma kaynağının gerçekte uygulanması mümkün olmayan bir anlayışa dayandığını tespit etmek içindir. Yoksa, bireysel ibadetlerle ilgili olan din kurallarının, devletin uyulması zorunlu olan kuralları arasında olabileceğini ifade etmek için değildir. Çünkü, özellikle burada anlaşılması ve bütün kesimlerce kabul edilmesi ya da ortak bir anlayışa sahip olunması zorunlu olan husus, laik devlet anlayışında bireysel ibadet alanında devletin hiçbir şekilde baskı yapmamasıdır. Bu baskıyı devlet kendisi yapmadığı gibi, vatandaşların birbirlerine karşı da baskı uygulamalarının mümkün olmadığı bir ortam oluşturmak ve bu anlamda yasal düzenlemeler yapmak zorundadır.

Peki, bu açıdan bakıldığında ülkemizde herhangi bir dinin ibadetlerini yaşama noktasında bireylere karşı baskı yapılıyor mu?

Bu soru da temel olarak iki değişik açıdan cevaplandırılabilir. Birincisi, bireysel olarak yerine getirilmesi gereken herhangi bir dini kuralın uygulanması noktasında devletin herhangi bir zorlayıcı gücünün ya da kuralının olduğunu söyleyemeyiz. Başka bir deyişle dinle ilgili olan bireysel ibadetleri yerine getirmek üzere bireylerin devlet tarafından zorlandığını iddia etmek mümkün görünmüyor. Burada belki de itiraz edilebilecek tek husus okullarda verilen “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersinin zorunlu olmasıdır. Bu durum eleştirilebilecek, itiraz edilebilecek bir husus olmakla beraber yine de

---

110.Ana Britannica, XIV. cilt, s.299

direk olarak bireylerin dini ibadetleri yerine getirme noktasında bir zorlama sayılamaz. Zaten dersin adından da anlaşıldığı üzere öğrencilere anlatılan dinin kültürü ve ahlak boyutudur. Doğaldır ki bireysel ibadetler de sadece dinin değil kültürümüzün bir parçasıdır. Ayrıca bu dersin konuları arasına değişik din anlayışlarını yansıtan ve bu din anlayışları hakkında bilgileri içeren konular da konulabilir. Fakat bunların hiçbirini dini ibadetleri yerine getirme noktasında bir zorlama sayılamaz. Böyle olmakla birlikte bu meselenin tartışılması ve bu dersin zorunlu olmaktan çıkarılması ya da başka çözüm yolları üzerinde araştırmalar yapılmamasının da bir nedeni olamaz.

Yukarıda yöneltile soruyu, dini ibadetlerin sınırlandırılması ya da yasaklanması açısından değerlendirmeye çalışırsak, bu sefer de az önceki durumun tam tersi bir durumla karşılaşırız. Yani burada bireysel ibadetleri yerine getirme noktasında bazen bir takım sınırlamaların, bazen de laik devlet anlayışında kamusal alanda dini pratiklerin serbest olamayacağı gerekçesiyle yasaklandığını görüyoruz.

Şüphesiz ki, bu yasakların en çok tartışılanı da başörtüsü yasağıdır. Bu yasağı burada ele almamızın nedeni de, bu sorunun, üzerinde en çok tartışılan bir sorun olmasıdır. Bu sorunu anlamaya ve laiklik açısından değerlendirmeye çalışmak ve her kesimi mutlu edebilecek şekilde çözümlenmek bir gereklilik olmakla beraber çözümü o kadar kolay görünmemektedir. Ama bu sorunla ilgili olarak yapılabilecek olan bazı tespitler, sorunun çözümüne katkı sağlayabilecektir.

Bu konuda yapmamız gereken ilk tespit, başörtüsünün dinin bir kuralı ya da emri olup olmadığıdır. Bu durumu öncelikli olarak tespit etmemiz gerekir ki, bu sorunu din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde tartışabilelim.

Laik bir devlet; hangi davranışın dinin bir gereği, hangisinin dinin gereği olmadığına karar verme durumunda değildir. Daha önceden de ifade edildiği şekilde, herhangi bir davranışın dini bir ibadet olup olmaması, bireylerin bu davranışlarına atfettikleri anlam ile ilgilidir. Bu yüzden konuyu; başörtüsünün, dinin kaynaklarına göre uyulması gereken bir davranış olup olmadığına göre değil, bireylerin bunu dini bir gereklilik olarak algılayıp algılamadıkları açısından ele almamız gerekecektir. Bu açıdan bakıldığında

da konu ile ilgili açıklama yapan birçok akademisyen, yazar ve düşünür başörtüsünün dinin bir gereği olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, Hayrettin Karaman başörtüsünün dinin bir gereği olduğunu gerekçeleriyle birlikte ortaya koyduktan sonra bu konuyla ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapıyor:

Bir insan hakkı olan din ve vicdan hürriyeti, inancın birilerine göre sahil, doğru, belli bir kalıba uygun olup olmadığına bakmaz, inancın birileri tarafından benimsenmesini esas alır ve bunu benimseyenlere inancına uygun düşünme, yaşama, açıklama, örgütlenme haklarını verir. Buna göre İslamda örtünmenin gerekli olduğuna inanan bir kimsenin örtünme hakkı “insan hakkıdır”, bunu onun elinden alan her sistem insan haklarına tecavüz etmiş olmaktadır. Kanun koyucunun vazifesi, düzenlemeleri insan haklarını ihlal etmeden yapmaktır.¹¹¹

Burada şöyle bir itiraz gelebilir:” Bu konuda bazı akademisyen, yazar ve düşünür başörtüsünü dinin bir gereği olarak görmüyor ve nihayet bir çok vatandaşımız da bunu böyle algılıyor.” denilebilir. Bu durum da aslında din ve dinin uygulamaları hakkında farklı düşünce, anlayış ve inanışlara dayanmaktadır. Zaten hiç kimsenin de böyle düşünen bireylere “hayır böyle düşünemezsiniz” demeye hakkı yoktur.

Buradan anlaşılmaktadır ki, bu konuyla ilgili iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu iki farklı yaklaşım da aslında din ve vicdan özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir. Daha açık bir ifadeyle, başörtüsünü dini anlayıştan kaynaklanan gerekçelerle yerine getirilmesi gereken dini bir uygulama olarak kabul etmekle, yine dini anlayıştan kaynaklanan başka gerekçelerle, yerine getirilmesi gereken bir uygulama olarak kabul etmemek arasında herhangi bir fark yoktur. O halde taraflardan birisi başörtüsü takmayı dini bir ibadet olarak algılıyorsa diğer tarafın, hayır, “bu dini bir ibadet değildir” demeye hakkı yoktur. Bunun tersine bu uygulamayı bir ibadet olarak kabul etmeyen bireylere de, diğer tarafın, “bu sizin de kabul etmeniz gereken dini bir ibadettir” şeklinde zorla kabul ettirmeye çalışması da doğru değildir.

---

111. Karaman, 2001: 181

Doğru olanın her iki kesimin de birbirine saygılı olması, hoşgörölü davranması ve anlayışlı olmasıdır. Aslında halk kitlelerine baktığımız zaman çok küçük istisnalar dışında genel bir hoşgörü havasının hakim olduğunu, hatta gerek komşuluk ilişkilerinde gerekse diğer toplumsal ilişkilerde bu konuda önemli bir sıkıntının olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu sorunun çözümü noktasında, halkımızın birbirine karşı hoşgörölü olması oldukça sevindiricidir ve sorunun çözümü için gerekli olan temel, hazır olarak ortada durmaktadır.

Böylece, başörtüsü sorununun farklı dini anlayışlarından kaynaklanan bir sorun olduğunu tespit etmiş oluyoruz. Anlaşıldığı gibi bu sorun genelde özgürlük, özelde de din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili bir sorundur.

Din ve vicdan özgürlüğü olarak kabul ettiğimiz başörtüsü sorunu ile ilgili olarak tespit etmemiz gereken ikinci önemli husus, ibadet olarak kabul edilen başörtüsü takmanın “bireysel bir ibadet mi?”, yoksa “toplumsal bir ibadet mi?” olduğudur. Aslında bireysel olarak yerine getirilen birçok ibadetin aynı zamanda toplumu da ilgilendiren bir yönü olduğunu biliyoruz. Burada belirlememiz gereken husus bu uygulamanın uygulanış biçimi ile “bireysel mi”, yoksa “toplumsal mı” olduğudur. Bu anlamda düşündüğümüzde de, bu ibadetin topluma bakan bir yönü olmakla birlikte birey olarak yerine getirilen bir ibadet şekli olduğunu çok açık bir şekilde görebiliyoruz

Şimdi sorunu, devlet-din- birey ilişkisi bağlamında değerlendirebiliriz. Laik devlet anlayışında, devletin farklı inançlar karşısında tarafsız olması gerektiğini ve değişik inanç sahiplerinin öteki inanç sahipleri üzerinde baskı yapmalarını önlemesi gerektiğini ifade etmiştik. Başörtüsü sorunda, başörtüsünün dinin gereği olup olmaması noktasında iki farklı yaklaşımın olduğunu söylemiştik. İşte burada tarafsız ve yansız olması gereken bir devlet nasıl davranmalıdır?

Devletin önemli görevlerinden birisi elbette ki toplumsal hayatı düzene koymaktır. Bu nedenle herhangi bir ibadet şeklinin uygulanması sırasında toplum hayatında sorunlar meydana geliyorsa, bireyler arasında anlaşmazlıklar ya da baskı sebebiyle bir rahatsızlık söz konusuysa laik bir devlet bu ibadetlerin yerine getirilmesi noktasında bir takım sınırlama ve

yasaklar koyabilir. Çünkü bu durum devlet olmanın bir gereğidir. Fakat öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi halk arasında başörtüsü ile ilgili önemli bir sorun bulunmamaktadır. Ortada bir sorun olmadığına göre bu konu ile ilgili herhangi bir düzenleme yapma gereği de yoktur. Fakat ne yazık ki, ortada yasaklamayı gerektirecek toplumsal bir neden olmamasına rağmen memurların kamusal alanda başörtüsü takması yasaklanmıştır. Bununla da kalmamış üniversite öğreniminde de bu konuda fiili başörtüsüne yasak getirilmiştir. Fiili olarak diyoruz, çünkü üniversitelerde direk olarak başörtüsünü yasaklayan bir kanun maddesi bulunmamaktadır.

Nitekim, Danıştay, başörtüsü yasağı ile ilgili olarak yapılan bir temyiz incelemesinde konuyu değerlendirirken 14.05.1999 günlü kararında şu yorumu yapmaktadır: “Yazılı hukuk kuralları içinde türbanın yasak veya serbest olduğuna dair açık bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ancak YÖK Kanununa eklenen Ek 17. maddede, yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak koşulu ile Yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafetin serbest olduğu yer almıştır. Demek ki serbestlik, yasalara aykırı olmaması koşuluna bağlanmıştır. Başörtüsünü açıkça yasaklayan bir yasa maddesi yok ise de, anayasa ve yasaları yorumlamak ve uygulamakla yükümlü olan yargı kararları bulunmaktadır. Belirtilen yasal düzenlemeler ışığında verilen yasal kararlar subjektif bir hakkın korunmasına ilişkin olmayıp, nesnel genel bir nitelik taşıyan bir hukuksal düzenlemeyi öngörmektedir. Böylece anayasa hükümleri ve diğer yasalarda yer alan düzenlemeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde türban tabir edilen başörtüsünün, yükseköğretim kurumlarında serbest sayılan kılık kıyafet kapsamında düşünülmeceği sonucuna varılmasının uygun olacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle de davacının iddia ettiği gibi, davalının keyfi davranmadığı, yürürlükteki yasal düzenlemelerin öngördüğü ve amaçladığı biçimde hareket etmediği, bu yüzden de hukuka aykırı davrandığından söz edilemeyeceği sonucuna varılmış ve karar yerindeki gerekçelerde esas alınarak hükmün onanmasına karar verilmiştir.”¹¹²

---

112. Kuzu, 2002: 127,128

Yukarıdaki konu ile ilgili olarak Danıştayın verdiği karar metninde de açıkça ifade edildiği gibi üniversitelerde başörtüsünü yasaklayan bir kanun maddesi yoktur. Halbuki din ve vicdan özgürlüğü gibi temel insan hakları ile ilgili sınırlamalar ve yasaklar, demokratik bir hukuk devletinde, yasa yapmaya yetkili olan devletin meşru kurumlarınca ve hukuka uygun yasalarla belirlenir.

Durum böyle olmasına rağmen Danıştay başörtüsünü yorum yoluyla yasaklamış ve böylece din ve vicdan özgürlüğü alanına giren bir konuda “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”ne¹¹³ uymayan bir karar vermiştir.

AİHM’nin bu konu ile ilgili olarak verdiği kararlar da bu anlamda; Anayasa’nın 13. Maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. Maddesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 29. Maddesine uygun değildir. Bütün bu maddelerde temel hak ve özgürlüklerin sadece kanunla sınırlandırılabilmesi ifade edilmektedir.¹¹⁴ Demokratik bir devlet anlayışında kanun yapma yetkisi de temsil ettiği halkına karşı hesap verme durumunda olan parlamentolara ait bir yetkidir.

Ayrıca Avrupa’daki bir başörtüsü yasağının Türkiye’deki yasağa zemin teşkil ettiği için basında savunuluyor olması da ciddi bir çelişkidir. İlerde Avrupa’da aynı gerekçelerle başka bir dini uygulama, mesela kamu alanı içinde olduğu iddiasıyla camilerde ezan okutulması, kamu sağlığı gerekçesiyle sünnet uygulaması, hayvan hakları gerekçesiyle kurban kesilmesi, kamu eğitimi gerekçesiyle Kuran öğreniminin yasaklanması söz konusu olursa bu tür uygulamalar Türkiye’de de savunulacak mıdır?¹¹⁵

Laiklik anlayışı ile ilgili olarak tartışma konusu olan bir durum da Diyanet İşleri Başkanlığı’nın laik bir devlet anlayışında devletin bir kurumu olarak var olması durumudur. Aslında bu durum da yine din ve devlet işlerinin

113..İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 30. Maddesi şöyledir: Bu bildirgenin hiçbir kuralı , herhangi bir devlet ,topluluk veya kişiye, burada açıklanan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

114.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9.Maddesi şöyledir: Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.Din veya inancını açıklama özgürlüğü,ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için **demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.**

115.Davutoğlu, 2002:192

birbirinden tamamen ayrı olup olamayacağı durumu ile ilgilidir. Daha önceki açıklamalarımız ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Vatandaşlarımızın dini inanış, anlayış ve yaşantılarına müdahale etmemek kaydıyla böyle bir kurumun demokratik devlette nasıl varolacağı konusu tamamen parlamentonun anayasa ve yasalar çerçevesinde vereceği kararlara bağlı olmalıdır. Burada laiklik açısından dikkat edilmesi ve mutlaka yerine getirilmesi gereken husus bu konuda hiç kimseye baskı yapılmaması gerektiği hususudur.

Bu anlamda konu ile ilgili en önemli olan sorunlardan biri de bu kurumun bağımsızlığı sorunudur. İşte burada kesin olarak belirtmek gerekir ki, laik devlet anlayışında böyle bir kurumun varlığı değil bağımsız olup olmaması durumu önem kazanmaktadır. Nasıl ki, hak ve adaletin gerçekleşmesi için mahkemelerin varlığı ve bağımsızlığı son derece önemlidir, aynı şekilde laik devlet anlayışında bu türden kurumların varlığı ve bağımsız olması da, inanç konusundaki düşünce ve anlayışların doğru bir şekilde anlaşılması ve din istismarının önüne geçilmesi açısından o kadar önemlidir. Bunun için burada laik devlet açısından önemli olan husus, bu kurumun devlete ait bir kurum olup olmaması değil, her türlü devlet baskısından arındırılmış olması ve bu anlamda bağımsız olması hususudur.

Bütün bunlarla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ülkemizdeki farklı dini düşünce ve anlayışları da içine alacak şekilde yeniden yapılandırılması da oldukça önemlidir. Son zamanlarda gerçekleştirilen "alevi çalıştayları"nın bu anlamda olumlu sonuçlar vermesi oldukça önemli olacaktır.

Şüphesiz ki laiklik anlayışı ve bu anlayıştan kaynaklanan sorunlar ile ilgili olarak ortaya koymaya çalıştığımız bu durumlar, bu konudaki sorunların çözümünde mesafe almamızı kolaylaştıracak olsa da laiklik anlayışı ile ilgili olarak karşımızda duran bütün sorunları çözebilecek yeterlilikte değildir. Çünkü bireysel ibadetlerle ilgili olarak ortaya koymaya çalıştığımız bu durumlar, laikliğin temel amacı olan din ve dini ibadetlerle ilgili tercih ve seçimlerde bireylerin baskı altında tutulmaması ve bu anlamda tamamen özgür olmaları ile ilgili durumlardır.

II. TERÖR

Demokratik yönetim tarzının en önemli belirtisi topluma ve bireylere tanınan özgürlükler ise, bu özgürlüklerin de en büyük düşmanı terör ve şiddet olaylarıdır. Çünkü ne zaman bireyler özgür iradeleriyle tercihler yapabilecekleri konuma gelseler, toplum üzerinde egemen olmak isteyen otorite sahipleri, sahip oldukları bu otoritelerinin sarsılacağı endişesine kapılırlar. Bu endişelerden kurtulabilmek, birey ve toplum üzerindeki tahakkümlerinin devamını sağlayabilmek ise bazı özgürlüklerin sınırlandırılmasına, bazılarının da yasaklanmasına bağlıdır. Fakat bu sınırlama ve yasaklar meşru sayılabilecek bazı gerekçelere dayanmalıdır. İşte terör ve şiddet olayları çoğu zaman, özgürlükleri sınırlamanın en önemli ve vazgeçilemez gerekçesi olurlar. Bu anlamıyla terör ve şiddet özgürlüğün ve dolayısıyla demokrasinin en büyük düşmanı olarak karşımıza çıkar.

Terör kavramının Türkçe'deki karşılığı "dehşet" tir. Terörizm, adam kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır. Nedeni ne olursa olsun dehşet, aşırı bir algılamayı içerir. Bu aşırı algılama, bir yanda yüksek dozda korku gibi bir ruh halini, diğer yanda ise, o durumu yaratan fiili ya da olası şiddet olayını kapsar. Ancak şiddet, yalnızca insan vücuduna zarar veren maddi bir saldırı değil, zihinsel ve duygusal bakımdan bireyde hatırı sayılır tahrifata yol açan etkidir de. Şiddet eylemi ya da tehdidine karşılık doğan duygusal tepkiye ve bunların (şiddet ve ona karşı olan) toplumsal etkileri de terör sürecini ortaya çıkarmaktadır.¹¹⁶

Unutulmaması gereken şudur ki, tehdit ve şiddet, birbirini doğuran ve destekleyen iki olgudur. Terör örgütlerinin tehditleri; onların niyetlerini açıklamaları, başvurdıkları şiddet ise, bu niyetlerin gerçekleşebileceğine, karşı tarafın inandırılması amacına yöneliktir. Rejim karşıtları ve devlet arasındaki bu karşılıklı irade çatışması ve etkileşim yumağı içinde, her zaman tek bir karşı tarafın olmadığı da bir gerçektir. Her zaman, terör olaylarının dışında kalan bir kitle çoğunluğu vardır ki, taraflar için onların desteği ve muhalefeti

---

116.Ergil, 1980: 1-3

oldukça önemlidir. Kararsız gibi görünen sessiz çoğunluğun desteğini kazanmak maksadıyla, gerek rejim karşıtları ve gerekse devlet, her türlü propaganda imkanlarını kullanırlar. Burada, terörün de temelde silahlı bir propaganda eyleminden başka bir şey olmadığını vurgulamak gerekmektedir.¹¹⁷

Terör, piyango gibidir. Bir kişi öldürülür ama herkes korkar. Amaç, geniş bir kesimi korku altında bırakmaktır. İnsanlardan biri cezalandırılmış olur, herkes korkar.¹¹⁸

Korku ve panik hali insanların sağlıklı bir şekilde düşünmelerinin, etraflarında olup biten olaylarla ilgili olarak doğru değerlendirmeler yapabilmelerinin önüne geçen psikolojik bir olgudur. Çoğu zaman şiddetten kaynaklanan korkular karşı şiddeti tetikler. Böylece taraflar birbirlerini terör ve şiddetin kaynağı olarak görürler.

Kuşkusuz burada, tanımlı yapan kişi, grup ya da ülkeye göre terör kavramı içerik değiştirmekte, anlam büyük ölçüde çarpıtılmaktadır. Mesala herhangi bir ayrılıkçı ya da ideolojik bir hareket veya sosyal devrim hareketi, hedef obje tarafından terörist olarak ilan edilirken, bu kadro hedefine ulaştığı takdirde, saygı değer olarak kabul edilmektedir. Hemen herkes, tüm kurumlar, tüm ülkeler terörü lanetlerken, kendi terörünü kutsamaktadırlar. İsrail'in gözünde Filistinliler, Güney Afrika ırkçı beyaz azınlık rejiminin gözünde, kendini beyazlarla eşit gören her zenci, yine ABD emperyalizmine karşı çıkmayı görev sayan bir direnişçi, ABD'nin gözünde bir teröristtir. Bu kişi ve gruplar ise kendi taraftarlarının gözünde kahraman olmaya adaydır.¹¹⁹

Bu açıdan bakılınca terör, egemen sosyo-politik güç yapısına (iktidara) uyumlu, yani onun ürünü, ya da karşıt olmasına göre ikiye ayrılır. Eğer terör uygulaması, mevcut otorite sistemi ile çakışma ve eşgüdüm içerisinde ise, dehşet(terör)var olan iktidar kurumları aracılığı ile yürütülebilir. Eğer terör ve şiddet egemen güçlerin dışındaki bir güç odağından kaynaklanıyorsa, bu tür

---

117.Hatipoğlu, 1992: 209

118. Kaynak, 2006: 140

119.. Dilipak, 1985: 10-15

bir terör sistemi, çoğunlukla, mevcut otorite sistemini, özellikle devleti kontrol eden güçleri çökertmeye yöneliktir.¹²⁰

Hemen hemen bütün otorite sahipleri, güç sahibi olmak ve bu gücü kullanarak diğer insanları disipline sokarak yönlendirmek ve gerektiğinde korku uyandırarak daha yüksek bir standarda göre hareket etmelerini sağlamak amacındadırlar.¹²¹

Bu açıdan bakıldığında ülkemizde gerçekleştirilen askeri darbe ve muhtıralar, özünde demokratik anlayışa tamamen ters olan bir yöntemi içinde barındırmasına rağmen, insanlarımızın karşı karşıya kaldıkları şiddet ve bu şiddete bağlı korkuları sebebiyle meşrulaştırılmıştır. 1970'li yıllarda ülkemizde görülen terör ve şiddet hareketleri, önce 1971 yılında dönemin hükümetine verilen muhtıra sonra da 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbenin halk tarafından benimsenmesinin bir aracı olmuştur. Bu müdahaleler aslında halkın özgürlüğüne indirilen bir darbedir.

Nitekim 1980 darbesinin hemen ardından kurulan Milli Güvenlik Konseyi, anayasayı askıya alan, parlamentoyu dağıtan, siyasal partileri kapatan, parti önderlerini tutuklayan ve neredeyse bütün meslek kuruluşlarıyla sendika konfederasyonlarının faaliyetlerini askıya alan kararnameler çıkardı. Grevler yasaklandı ve grevci işçilere işbaşı yapmaları emredildi. Bu arada, partizanlık yaptıkları düşünülen belediye başkanları ve valiler görevden alındılar ve yerlerine subaylar getirildi.¹²²

12 Eylül 1980 askeri darbesinden birkaç yıl sonra, darbe öncesi şiddet eylemlerine yeniden başlayan PKK terör örgütü de aslında gerçekleştirdikleri bu şiddet eylemleriyle hem ülkemizdeki huzur ortamını bozmuş hem de atılması gereken demokratik adımların atılamamasının bir gerekçesi olmuştur. Ayrıca uzun yıllar boyunca uygulamada olan ve temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran olağanüstü (OHAL) uygulamalarının da anayasal

---

120.Ergil,2,3

121.Sennet, 1992: 23

122.Ahmad,1995: 256

gerekçesi¹²³ de yine PKK terör örgütünün gerçekleştirdiği şiddet olayları olmuştur.

Esas itibariyle terör, arkasında siyasi amaçları olan bir grubun kullandığı bir araçtır. Bu hep böyle olmuştur. Yani terörist ortalığı düzelter bir buldozer vazifesi görür. Bu saha açıldıktan sonra mutlaka başkaları gelecektir ve muhtemelen o teröristlerin savunduğu fikirleri savunmayan kişiler gelip iktidara oturur. O halde teröristin amacı, bir iktidar boşluğu yaratıp halkta korku uyandırmaktan, halkı sindirip pasifize etmekten ibarettir.¹²⁴

Küresel olarak da durum bundan farklı değildir. Sömürgeci devletler, çeşitli Afrika ülkelerinde bir takım şiddet eylemleriyle güçsüzleştirdikleri halkları ve ülkeleri sömürmeye devam etmektedir. Ayrıca dünyanın en büyük gücü olarak kabul edilen ABD'nin Irak ve Afganistan'a müdahalelerini dünya kamuoyunda meşrulaştırma sebebi olarak da şiddet ve terör olaylarını görüyoruz.

Şüphesiz ki, değişik inanç ve ideoloji sahiplerinin, kendi düşüncelerine göre bir yaşam tarzını savunmaları ve bunun için mücadele etmeleri son derece normal ve aynı zamanda temel insan hak ve özgürlüklerinin bir gereğidir. Genellikle, dünya üzerindeki egemen güçler insanların veya toplumların bu temel insan hak ve özgürlüklerinin pratik hayatta uygulanmasının önüne, kabul edilmesi çok zor olan çeşitli engellemeler koyuyorlar. Çoğu zaman bu insanlar amaçlarına ulaşabilmek için tek çıkar yolun terör ve şiddet olayları olduğuna inanıyor ya da inandırılıyorlar.

Doğaldır ki, bu terör ve şiddet eylemlerinin çoğu bu eylemleri gerçekleştirenlerin değil, bu eylemlere adeta insanları zorlayan egemen güçlerin amaçlarına ulaşmalarıyla sonuçlanıyor. Başka bir deyişle, şiddet eylemini gerçekleştiren insanların sahip olduklarını iddia ettikleri inanç ve düşünceleri, baskıcı iktidarların ve egemen güçlerin sürekliliğini sağlama işlevi görüyor.¹²⁵ Bu durumu iyi bilen birçok iktidar sahibi sonuçta

---

123.T.C. Anayasası; m.120,121

124.Kaynak 2006: 141

125. Eagleton,1996: 50

kazananların kendileri olacağı düşüncesiyle kendi terör eylemlerini düşman olarak algıladıkları ya da algılattıkları insanlar eliyle gerçekleştiriyorlar.

Ancak bütün bu değerlendirmeler, “teröre neden olan egemen olan güçlerin, temel insan hak ve özgürlüklerini sınırlandırıcı veya yasaklayıcı uygulamalarına ses çıkarmadan razı olmak gerekir” anlamına gelmez. Tam tersine özellikle belirtmek istediğimiz husus teröre neden olan haksız uygulamaların öncelikle terk edilmesi gerektiğidir. Çünkü bütün terör örgütlerinin en önemli varlık nedeni, ya gerçekten var olan hak ve özgürlükler ihlalidir, ya da bu ihlalin varlığına yönelik algılamalardır. Her ne olursa olsun demokratik olduğunu iddia eden bir devletin, varsa bu ihlallere son vermesi, temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yönelik algılamaları da, gerçekleştirdiği uygulamalarla ortadan kaldırması gerekir.

Bu anlamda, demokrasimizin bir temel sorunu da “**Kürt sorunu**” dur. Uzun yıllar tabu haline getirilmiş bu sorundan, bugün adıyla sanıyla konuşulmaya başlanması önemli bir gelişme. Gerçekten, Kürt sorunu bütün yönleriyle ele alınmadıkça ve onunla ilgili olarak gerçekleştirilecek gerçekçi çözümler üzerinde özgür bir tartışma ortamına gidilmedikçe, Türkiye’de demokrasi sürgit vesayet altında tutulmaktan kurtulamaz.¹²⁶

Son zamanlarda “demokratik açılım”, ya da “Kürt açılımı” olarak gündeme alınan ve bu konudaki sorunların çözümüne ilişkin atılacak olan somut adımlar oldukça önemlidir. Fakat oldukça kökleşmiş olan bu sorunu çözme noktasında atılması gereken adımlarda gösterilmesi gereken hassasiyetlere çok dikkat edilmelidir. Bunlara dikkat edilmeden atılacak olan adımlarda yapılabilecek olan olası yanlışlar sorunu çözmek yerine, çözümü daha da zorlaştıracaktır.

Elbette bu sorunu, ülkemizde insanlarımız arasındaki barış ve kardeşlik duygularını geliştirip pekiştirecek bir sonuçla çözüme ulaştırmak konusunda yapılabilecek olan çalışmalara herhangi bir ertelemeye gidilmeden bir an önce başlanması gerekir. Ancak bu adımlar atılırken planlı

126.Tanilli, 1995: 173.Bu ifadelerin yaklaşık 25 yıl önce yapılmış olması oldukça düşündürücüdür.

ve programlı bir şekilde hareket edilmeli ve belli bir strateji çerçevesinde çalışmalar yürütülmelidir.

Bu noktada atılması gereken birinci adım, daha önceden de ifade edildiği gibi sorunu, özgür bir tartışma ortamında ele alıp değerlendirmektir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla burada da taraflar düşüncelerini samimi bir şekilde ve açık yüreklilikle ortaya koyamamakta ve adeta düşüncelere sınırlar konulmakta, ya da böyle bir sınırlama yoksa bile insanlar bunu böyle algılamaktadır. Halbuki düşünce özgürlüğünün gereği olarak taleplerin önüne hiçbir engel konulmamalıdır ki, tartışmaya katılan tüm kesimler birbirlerinin ne istediklerini açık bir şekilde anlayabilsinler. Taleplerin ne kadarı gerçekçi ne kadarı yerine getirilmesi noktasında gerçekçi değil, bunların belirlenmesi gerekir.

Doğal olarak bütün konularda aynı düşünceleri paylaşabilmek mümkün olmayacaktır. Ne kadar tartışılırsa tartışılsın, ne kadar uygun yöntemler kullanılarak sorunun çözümüne ilişkin gerçekçi ve uygulanabilir öneriler ortaya konulursa konulsun, düşüncelerin birleşmesi noktasında arzu edilen bir sonuç ortaya çıkmayabilecektir.

İşte burada, demokratik bir devletin belirleyici özelliklerinden biri olan siyasi partiler ve bu siyasi partilerin ülke sorunları hakkındaki değişik çözüm önerilerinin halkın önüne konulması ve seçimler yoluyla alınacak sonuçlara göre yönetime yansması sürecinin sınırlama ve yasaklama olmadan devam ettirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada siyasi partilerin kapatılmasını önleyici anayasa değişikliklerinin yapılması da çok önemli ve gerekli bir husustur. Bu konuyu bir sonraki bölümde tartışacağız.

Bu sorunun çözümüne ilişkin olarak son zamanlarda kültürel hakları tanıma anlamında gerçekleştirilen uygulamalar da oldukça önemlidir ve bunların olabildiğince genişletilerek devam ettirilmesi, varsa yasal engellerin ortadan kaldırılması gerekir.

Bütün bunlarla birlikte, bu insanlarımızın daha yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizi ekonomik olarak güçlendirme hamlelerinin yapılması, yıllardır bitirilmesi beklenen GAP'ın bir an önce bitirilmesi, yöre insanımızın işsizlik oranının makul bir seviyeye düşürülmesi

gerekir. Ayrıca özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen tarım, Doğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetlerini daha modern usul ve araçlarla yürütülmesi için devletimiz öncülük yapmalı ve yöre insanımıza bu konuda gerekli olan yardımlar gecikmeden yapılmalıdır.

Bölgenin ulaşım imkanları coğrafi engellere rağmen mümkün olduğunca hızlı bir şekilde geliştirilmelidir. Bölgemizdeki kentlerimiz, batıda özellikle belediyeler aracılığıyla gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri gibi projelerle modern bir kent görünümüne hızlı bir şekilde kavuşturulması gerekir.

Yapılması gerekenlerle ilgili olarak buraya kadar ortaya koymaya çalıştıklarımız, aslında ülkemizdeki terör sorununu çözmek için gerekli olan alt yapıyı oluşturma noktasında atılması gereken öncelikli adımlardır.

Bununla birlikte iyice bilinmelidir ki, terör eylemleri gerekli olan bu adımları atabilmeyi hiç bir zaman kolaylaştırmayacak, tam tersine zorlaştıracaktır. Hatta diyebiliriz ki, terör eylemleri sözü edilen demokratik adımların atılamamasının meşru sayılabilecek bir gerekçesi olacaktır. Çünkü şiddetin egemen olduğu bir ortamda çoğu zaman sağlıklı bir şekilde düşünebilmek, doğru kararlar verip bunları uygulayabilmek ve neticede sorunlara çözüm bulmak mümkün olamayacaktır.

Bu açıdan bakıldığında da aslında terör eylemlerinin, bu eylemler sebebiyle toplumlara egemen olmak ya da mevcut olan egemenliklerini devam ettirmek isteyen güçlerin her aşamada destekleyip körükledikleri eylemler olduğu anlaşılmaktadır. Terör eylemini gerçekleştirenler ya da bu eylemlere sempati ile bakanlar bu gerçeği artık anlamalıdır.

Terör eylemleriyle bir sonuç alınamadığı, alınamayacağı dünyanın değişik yerlerinde meydana gelen terör olayları ve bunların sonuçları incelendiğinde açık bir şekilde anlaşılabilecektir. Bu eylemlerin düşünüldüğü gibi özgürlükleri sağlayıcı bir etkisinin değil, tam tersine hiçbir suçu olmayan binlerce kişinin hayatını kaybetmesine sebep olduğu görülecektir. Bu durum da insanlığını henüz kaybetmemiş olanların tasvip edebileceği bir şey değildir. Dolayısıyla terör eylemleri zaman geçtikçe insanların beğenisini değil hoşnutsuzluğunu arttıracaktır. Bu durum da terör eylemlerini

gerçekleştirenlerin değil, bu eylemleri kullanarak egemenliklerini ve dolayısıyla menfaatlerini korumaya çalışanların işine yarayacaktır.

Fakat şurası unutulmamalıdır ki, terör aslında güçlü değildir. Onu güçlü kılan devletin iç bölünmeleridir. Türkiye’de herhangi bir kesim terörden medet ummazsa ve herkes terör olaylarının üzerine giderse terör biter. Terörün çaresi, polisiye tedbirler değil, siyasi tavrılardır.¹²⁷

III. SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI VE DARBELER

Kalabalık bir toplumda insanlar bireysel olarak kamuoyunu çok az etkileyebilirler, ama diğer insanlarla işbirliği içinde daha fazla etkiye sahip olabilirler. Siyasi partiler, benzer görüşleri paylaşan ve benzer menfaatlere sahip insanları, siyasi makam ve güç elde etmek için kampanya yapmak üzere bir araya getirir. Siyasi partiler, pek çok farklı işlevi yerine getirir. Seçmenler için, aralarından seçim yapacakları açık politika konumları ve programları önererek seçim tercihini basitleştirir. Hükümetler için, seçildiklerinde uyguladıkları programların hedeflerine ulaşmayı olanaklı kılan istikrarlı bir siyasi destekçiler grubu sağlar. Kendini siyasete çok daha fazla adanmış olan insanlar için siyasi partiler, kamu meselelerine katılma fırsatı, politik eğitim ve devlet politikasını etkilemek için bir araç temin eder.¹²⁸

Siyasi partiler, demokratik bir devletin olmazsa olmaz unsurlarından birisidir. Siyasi partiler olmadan demokratik bir yönetim olamayacağı gibi, siyasi partilerin hangi gerekçe ile olursa olsun kapatılmaları da demokratik anlayışın özüyle bağdaşmaz. Fakat ülkemizdeki uygulamalarda görünen odur ki, parti kapatmaları bazı kesimlerce demokratik sistemin devamı için adeta atılması gereken zorunlu bir adım olarak kabul edilmektedir.

Çok partili döneme geçildiğinden beri ülkemizde yirmiyi aşkın siyasi parti kapatılmıştır. Kapatılan bu siyasi partilerin kapatılmalarına ilişkin olarak açılan davalarda bu siyasi partilerin düşüncelerinin üç noktada birleştiği anlaşılıyor. Bu partilerin bir kısmı Türkiye İşçi Partisi gibi sosyalist düşünceyi savunan partiler, bir kısmı Milli Nizam Partisi gibi dini düşünceleri savunan

127. Kaynak, 2006: 140

128. Beetham, Boyle, 2005:9

partiler, bir kısmı da en son kapatılan Demokratik Toplum Partisi gibi etnik ayrımcılığa dayanan bir düşünceyi savunduğu iddia edilen partilerdir. Bu anlamda baktığımız zaman aslında (bazı teknik şartları taşımadığı gerekçesi dışında)sadece bu üç değişik düşünceyi savunan partilerin kapatıldığını görüyoruz.

Siyasi Partilerin kurulması, uyacakları esaslar ve kapatılma gerekçeleri 1982 Anayasası'nın 68. ve 69. maddelerinde yer almıştır. Bir siyasi partinin eylemlerinde dikkat etmeleri gereken hususlar Anayasa'da şu şekilde ifade edilmiştir:

“Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.”¹²⁹

Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinin olması gereken niteliğini ifade eden yukarıdaki Anayasa metni ilk bakışta hemen fark edilebileceği gibi genel ifadeler kullanmıştır. Esasen herhangi bir anayasa metninden de beklenen budur.

Ancak, bir siyasi partinin tüzüğü ve programının yukarıdaki Anayasa metnine göre kapatılmasına Anayasa Mahkemesince karar verileceği belirtildikten sonra, siyasi partiyi kapatmayı gerektirecek fiillerin tespitini yine Anayasa Mahkemesi'nin yapacağına işaret ediliyor.

“Bir siyasi partinin 68'inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir...”¹³⁰

Dikkat edilirse siyasi bir partinin kapatılması noktasında, bir dava açıldığında ilk sözü söyleyecek olan da son sözü söyleyecek olan da Anayasa Mahkemesidir. Nitekim böyle olduğu için de Anayasa Mahkemesi

---

129.T.C. Anayasası; m. 68

130.T.C. Anayasası; m. 69

siyasi partilerin kapatılması ile ilgili olarak önüne gelen davalarda yirmiye aşkın kararında önce tespit yapmış sonra da kapatmıştır.

Siyasi partilerin kapatılmasının demokratik sistemlerde çok zor ve istisnai durumlar olması gerektiği konusunda neredeyse aynı düşünceleri paylaştığını iddia eden siyasi partiler, yine aynı Anayasa'ya göre yukarıdaki maddeyi TBMM kanalıyla değiştirme yetkisine sahip olmalarına rağmen¹³¹ gerekli değişiklikleri bir türlü yapmamışlar ya da yapamamışlardır. Daha açık bir ifadeyle söz konusu uygulamanın en önemli sorumluları, TBMM'nde milleti temsilen üyesi olan siyasi partilerdir.

Doğaldır ki, bu noktada "Bu değişiklik nasıl olacaktır?" sorusu cevaplandırılması gereken bir sorudur.

Yukarıda ifade edildiği şekilde, siyasi partilerin kapatılmasına sebep olarak sıralanan nitelikler önemli olmakla birlikte genel, soyut ve dolayısıyla subjektif ifadelerdir. Burada ifade edilen kavramlar konusunda zaten siyasi partiler farklı farklı anlayışlara sahiptir. Aslında bu temel kavramlar hakkında farklı anlayışlara sahip olmak da düşünce özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilebilecek bir husustur. Nitekim Anayasa mahkemesi kapatılan bu siyasi partilerin, kapatılmaya gerekçe olan fiillerin işlenmesi noktasında odak olduklarını tespit ederken, kapatılan siyasi partiler bırakın odak olmayı bu fiilleri işlediklerini bile kabul etmemektedirler.

Nitekim, Anayasa'nın başlangıcı, anayasanın yapıldığı sosyal ve siyasal ortam ile anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirtir. Anayasanın yapılış sebeplerini ve temel felsefesini açıklayan ve çoğu zaman edebi bir üslupta yazılmış, soyut değerlendirme ve temennileri içerir. Bu nedenle de, başlangıç bölümünden somut, uygulanabilir kurallar çıkarmak kolay değildir. Ancak, 1982 Anayasası, tıpkı 1961 Anayasası gibi, başlangıcı anayasa metninden saymıştır. Bunun anlamı, başlangıçtaki kural ve ilkelerin de anayasa metnindeki kurallar gibi bağlayıcı hukuki değere sahip olduğudur. Ancak, soyut ilkeler ve temenniler içerdiğinden, başlangıç hükümleri, somut olayda doğrudan uygulanabilirlikten çok, pozitif anayasa kurallarının

---

131.T.C.Anayasası; m.175

yorumlanmasına katkısı açısından hukuki değer taşır. Dolayısıyla, bu kavramlara mahkemelerce hukuki değerler atfedilmesi pek de isabetli olmayacaktır.¹³²

Siyasi partilerin kapatılması, demokratik devletin en önemli unsurlarından birini kapatmak anlamına geldiğinden, bu cezayı almayı gerektirecek şekilde bir suçun işlenmiş olmasını gerektirir. Doğaldır ki, Anayasa gibi genel hükümleri içeren yasaların tartışmalı olan konularda son sözü söylemesi anlamlı değildir. Mademki siyasi partilerin kapatılması bir cezadır. Bu cezayı gerektirecek suçlar da içeriği tartışılabilen genel yasalarla değil, daha detaylı ve somut olarak açıklanan kanun, tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmelidir.

Ayrıca siyasi partilerin kapatılması cezası, Anayasa'nın 83.Maddesinin ilk fıkrasında belirtilen yasama dokunulmazlığı ile de anlam olarak çelişmektedir.¹³³ Bu durum düşünce özgürlüğünün yasama açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Halbuki, farklı yorumlara açık olan kavramlar konusundaki düşünceleri ve bu düşüncelerinden kaynaklanan eylemleri dolayısıyla parti kapatılmanın gerekçesi olmak yukarıda belirtilen Anayasa maddesinin anlamını etkisiz hale getirmekten başka bir şey değildir.

Bu noktada, kanunlarda açıkça belirtilen suçları işleyenler partinin en yetkili kişileri olsalar bile “cezanın şahsiliği”¹³⁴ ilkesine göre, Millet Vekillerinin dokunulmazlık hakları saklı kalmak kaydı ile bağımsız mahkemelerde bireysel olarak yargılanmalı ve bireysel olarak cezalandırılmalıdır. Bir veya birkaç kişinin işledikleri suçlar bütün siyasi parti üyelerini ilgilendiren bir kapatma cezasıyla sonuçlanmamalıdır. Burada özellikle Millet Vekillerinin dokunulmazlık haklarını vurguladık, çünkü vekillere dokunulmazlık millete dokunulmazlığın bir ölçüde sigortasıdır. Peki, bu durumda “mahkemelerin

---

132. Yüzbaşıoğlu,2003: 13,14

133.Anayasa'nın 83. maddesinin 1.fıkrası şöyledir: Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

134.T.C.Anayasası; m.38

verdiği suçluluk kararı ne anlama gelmektedir?” sorusu haklı olarak gündeme gelecektir. Bu karar Anayasa Mahkemesi’nin suçu tespit etmesinin yerine konulabilecek bir karar olacaktır. TBMM’nin onayı ile de suçun karşılığı olarak cezalandırılmasına olanak tanınabilecektir. Bu ve buna benzer bir çözümün, halkın egemenliğine dayanması açısından mevcut çözüm yoluna göre daha demokratik olduğu açıkça ortadadır.

Ülkemizde demokrasi uygulamalarının önündeki en büyük engellerden biri de şüphesiz askeri darbe ve muhtıralardır. Demokratik ülkelerde siyasete hiçbir şekilde karışmaması gereken askerler, ülkemizde iki defa darbe yaparak doğrudan, birçok kez de muhtıra yoluyla dolaylı olarak halkın oylarıyla seçilerek iş başına gelen hükümetleri adeta silah zoruyla yönetimden uzaklaştırmış ve aktif siyasete müdahale etmiştir. İşte, askeri müdahalelerin demokrasinin özüne darbe vurması ve en önemli demokrasi engeli olması aktif siyasete bu şekilde müdahale etmesindendir. Çünkü demokratik yönetim anlayışında hükümetler, ancak adil olarak yapılan seçimler yoluyla değiştirilebilir.

Ülkemizdeki askeri müdahaleler; kimi zaman terör, kimi zaman ekonomik sebepler, kimi zaman siyasi, kimi zaman da ideolojik sebepler bahane edilerek meşrulaştırılmaya çalışılsa da, Mahir Kaynak’a göre ülkemizin ihtiyaçlarına değil, yabancı devletlerin ihtiyaçlarına cevap vermektedir.¹³⁵ Bu da aslında ülkemizin tam anlamıyla bağımsız olması sorunudur.

Fakat bu askeri müdahalelerin tamamen dış kaynaklı olduğu ve askerlerin hiçbir inisiyatifleri olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine askerin içinde bir grubun da mevcut hükümetlerle ideolojik olarak çatıştığını gösterir. Nitekim 28 Şubat süreci böyle bir çatışmanın sonucunda yaşanmış olan bir süreçtir.

Ülkemizde çok sık olarak görülen askeri müdahalelerin önüne geçmenin en önemli yollarından biri, demokratik mücadelenin gerektiği şekilde verilebilmesidir. Bunun için de, halkın desteğini güçlü bir şekilde

---

135.Mete, Kaynak, 2009: 134-140

arkasında hisseden siyasi iktidarların varlığına ihtiyaç vardır. Ancak böyle bir siyasi iktidar, gerekli olan yasal düzenlemeleri yapabilir ve bu yasal düzenlemeleri uygulanabilir hale getirebilir.

Ayrıca farklı düşünen birçok insanımız, askeri müdahalelerin ülkemize pek çok açıdan zarar verdiği ve ülkemizi her defasında onlarca yıl geri götürdüğü kanaatindedir.

IV. KUVVETLER AYRILIĞI ANLAYIŞI

Hukukun genel olarak amacı, toplum düzenini sağlamaktır. Hukuk her şeyden önce, insanların canından, malından ve kişiliğine bağlı manevi değerlerinden emin olarak yaşamasını sağlamak amacını taşır. Hukuk sayesinde toplumsal ilişkiler düzenli ve toplum içinde yaşayan bireyler mutlu ve huzurlu olurlar. Hukuk, kişilerin davranışlarını belli esaslar halinde düzenlerken, kişilerin hak ve hürriyetlerini güven altına almayı, böylece, toplum düzenini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu durumda hukukun getirdiği düzenleme ile toplumu meydana getiren kişilerin ortak yararı sağlanmış olur.¹³⁶

Hukukun toplumu düzenleyen ve uyulması zorunlu kurallar bütünü olarak amacına ulaşabilmesi için, bu kuralların en iyi şekilde uygulanması gerekir. Hukukun uygulanması ile hukuk kurallarının iyi olması birbirinden farklıdır. En iyi hukuk kuralı, uygulayıcılar tarafından uygulanmaz ya da kötü uygulanırsa, hakkın ve adaletin sağlanması mümkün olmaz, çünkü “geciken adalet, adalet değildir” özdeyişi bunu açıkça ifade etmektedir.¹³⁷

Hukuk devletini gerçekleştirebilmek için de yönetimde hukuka bağlılığın sağlanması gerekir. Bunun için de öncelikle yapılması gereken, anayasayla devlet içindeki güçlerin bir elde toplanmasını önlemek, yetkileri ve bunları kullanacak organları birbirinden ayırarak, karşılıklı denetleme ve birbirini frenleme mekanizmaları kurmaktır. Buna kuvvetler ayrılığı ilkesi diyoruz.¹³⁸

---

¹³⁶Andaç, 2006: 13

¹³⁷. Pulaşlı, Korkut,2008: 37

¹³⁸.Yüzbaşıoğlu, 2003: 109

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin en önemli amacı devletin temel üç organı olan yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden bağımsız olması, birbirleri üzerinde baskı kurmamalarıdır. Burada da temel amaç padişahlık ve krallık şeklindeki yönetimlerde olduğu gibi devlet gücünün tek bir elde toplanmasını önlemek ve yönetilen halkın belirli hukuk kuralları çerçevesinde yönetim işlerine katılımlarını sağlamaktır.

Yasama, yürütme ve yargı organının birbirlerinden bağımsızlığı yukarıda ifade edildiği şeklindeki anlam bütünlüğü içinde önemli olmasına rağmen, bu ilkenin pratikteki uygulamasının sonucunda asıl amaç olan halkın yönetim sürecine katılımının sağlanması oldukça tartışmalı hale gelmiştir. Hatta diyebiliriz ki, bu üç temel organın birbirinden tamamen bağımsız olması gerektiği düşüncesi, uygulamada çok başlı bir yönetim anlayışına neden olmuş ve devlet yönetilemez hale gelmiştir.

Konuyu daha iyi değerlendirebilmek için, devletin bu üç temel organı hakkında bazı tespitlerde bulunmamız ve kısa bir açıklama yapmamız faydalı olacaktır.

A.Yasama

Yasalar ve kanunlar toplum hayatını düzenleyen kurallardır. Yasama ise toplum hayatını düzenleyen bu kuralları oluşturma ve yapma işidir. Anayasa'nın 7. Maddesine göre: Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.

Anayasamızın 5. maddesi, devletin temel amaç ve görevlerini düzenlemektedir. Bu temel amaç ve görevler doğrultusunda Türk toplumunun düzenini sağlamak maksadıyla yetkili devlet organlarınca konulmuş olan her kural Türk Hukuk Sisteminin bir parçasını oluşturur.¹³⁹

Anayasamızın bu maddesinde belirtilen devletin amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve

---

139. Andaç, 2006: 34

mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

Devletin temel amaç ve görevleri yukarıda ifade edildiği şekilde temel hukuk anlayışını ortaya koymakla beraber genel ifadelerdir ve burada sözü edilen amaç ve görevlerin “nasıl” gerçekleştirileceği noktasında subjektif özellikler taşır. Öyle ki, yukarıdaki Anayasa metninden “Türk” kelimesini çıkardığımız zaman, sıralanan diğer amaç ve görevlerin demokratik değerleri savunan birçok devletin temel amaç ve görevleri için de sayılabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

İşte, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun yasa yapma hak ve sorumluluğunun önemi bu noktada önem taşımaktadır. Türk Milleti’ne ait olan bu Meclis yine O’nun adına Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin amaç ve görevlerinin nasıl ve ne şekilde yerine getirilmesi ile ilgili hukuk kurallarını belirleyecektir.

Doğaldır ki, bu temel amaçların nasıl gerçekleştirileceği konusunda farklı siyasi partilerin farklı görüşleri olacaktır. İşte demokratik devletin en önemli özelliği bu noktada ortaya çıkmaktadır. Temel amaçları aynı olan, ama bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik çözüm önerileri farklı olan siyasi partiler, görüş ve düşüncelerini halka anlatacak ve seçimler yoluyla bu görüş ve düşüncelerinin iktidar olmasına çalışacaktır. Seçimlerde alınan oylara göre Millet Vekilleri seçilecek ve Meclisimiz bu vekillerimizden oluşacaktır.

Devlet adına hareket eden yasama organı olan TBMM, hukuk kurallarını ihtiyaca göre, ya doğrudan doğruya kendisi oluşturur veya toplumda geliştirilmiş herhangi bir kuralı benimseyerek onu hukuk kuralı haline getirir.¹⁴⁰ Hukuk kuralları da din, ahlâk, örf-âdet kuralları gibi içinde

---

140. Yüzbaşıoğlu, 2003: 67

doğdukları toplumsal gerçekliğin ürünü olup, onun tüm özelliklerini yansıtırlar.¹⁴¹

Hukukun yazılı kaynaklarının başında **anayasa** gelir. Anayasayı özetle şöyle tanımlayabiliriz: “Devletin temel siyasi yapısını, şeklini, dayandığı temel ilkeleri, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri, devlet organlarını; bu organlarının görevlerini, yetkilerini ve birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen en soyut ve en genel kuralları içeren yazılı kanuna anayasa” denir.¹⁴²

İfade edildiği şekilde anayasa soyut ve genel ifadeler içermesine rağmen diğer yazılı hukuk kurallarının temelini oluşturur. Dayandığı temeller anayasa olan diğer hukuk kuralları ise; **uluslar arası anlaşmalar, kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve yönetmelikler**’dir.

İşte, TBMM’nin devletin başka organ ve kurumlarına devredilemez olan, yukarıda ifade edilen yazılı hukuk kurallarının temeli olan anayasa ve kanunları yapma yetki ve sorumluluğudur. Bu hukuk kuralları; başta yasama olarak TBMM’nin sonra da yürütme ve yargı organlarıyla devletin diğer kurumlarının, uygulamalarında mutlaka dikkate almaları gereken kurallardır. Başka bir ifadeyle yürütme ve yargı organları görevlerini yerine getirirken, kendilerini, bu hukuk kurallarından bağımsız olarak hareket edebilecek devlet organları olarak göremezler.

Yasamanın düzenleme fonksiyonu niteliğinde ve yasama organınca yapılacak olan işlemlerin başında “kanunlar” olduğu; dolayısıyla, devredilemeyen yasama yetkisinin, kanun yapma yetkisi olduğu kuşkusuzdur. Bunun doğal sonucu olarak da, şekli kanunla yapılması zorunlu olan bir düzenleme başka bir organ ya da kuruma bırakılamaz. Bu çerçevede, Anayasada kanunla düzenleneceği öngörülen konular başkaca bir organ tarafından düzenlenemez.¹⁴³

---

141. Gürkan, 2005: 14

142. .Pulaşlı, Korkut, 2008: 17

143. Yüzbaşıoğlu, 2003: 67

Peki, bu durumda “yürütme ve yargı organları hukuk kurallarına uyma açısından yasama organına bağlı ise, kuvvetler ayrılığı ilkesi ne anlama gelecektir?” sorusu cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Yürütme ve yargı organlarının yasama organından bağımsızlığı, hukuk kurallarına uyma zorunluluğu açısından değil, bu organları oluşturan yapıların kurumsal olarak farklı yapılar olması ve hukuk kurallarına uygun olarak faaliyetlerini yürütürken hiçbir baskı altında olmaması anlamını taşır. Daha açık bir ifadeyle, bu organların birbirinden bağımsız olması, yasama organı tarafından oluşturulan hukuk kurallarının gereğini yerine getirebilmeleri için gerekli olan bir koşuldur.

Bu durum yasama organı açısından daha hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü devletin ve toplumun bütün kesimlerinin uymak zorunda oldukları hukuk kurallarını belirleyen ve bu anlamda demokratik anlayışın toplumdaki hakimiyetinin en belirgin göstergesi olan yasama organının sadece devletin diğer organ ve kurumlarından değil devlet dışındaki diğer yerli ve yabancı güçlerden de bağımsız olabilmesi, ülkemizin gerçek anlamda bağımsız olabilmesinin bir gereğidir.

Bunun anlamı, yasama organının yasama faaliyetlerini gerçekleştirirken yürütme ve yargı organlarının, devletin diğer kurumlarının, toplumu ve toplumu oluşturan bireylerin görüş, düşünce ve önerilerini dikkate almamak değildir. Aksine demokratik anlayış, bütün bu saydıklarımızın görüş ve önerilerinin hukuk kurallarını oluşturmada katkı sağlamasını gerekli kılar. Burada özellikle belirtmek istediğimiz husus, yasama organının hukuk kurallarını belirlerken değişik kaynaklardan gelen bütün görüş ve önerileri dikkate alarak, ama hiçbir baskı altında olmadan son sözü söyleyen bir güç olması gerektiğidir.

B.Yürütme

Yürütme organının en önemli görevi anayasa ve kanunlara uygun olarak iş ve işlemler yapmaktır. Toplum hayatını düzenleyen kurallar yürütme faaliyetleriyle yaşanan pratik hayata aktarılırlar. Bu sebeple, yürütme

faaliyetlerini yasama faaliyetlerinin ete kemiğe bürünmüş şekli olarak tasavvur edebiliriz. Yasama ve yürütme organları bu anlamda ruh-beden ikilisi gibi bir bütünlük arzeder. Anayasal hukuk düzenimizde de yürütmenin yasama içerisinden çıkması bu tasavvurun ne kadar doğru bir tasavvur olduğunu göstermektedir.

Anayasa'nın 8. maddesine göre: yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus yürütme yetkisi ve görevinin anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesidir. Yazılı olan hukuk kuralları açısından bakıldığında ise yürütmenin görevi kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik çıkarmasıdır.

Cumhurbaşkanının yasama ve yürütme ile ilgili görevlerinin çoğu aslında semboliktir, yasama yetkisinde etkin olan güç TBMM olduğu gibi yürütme yetkisinde de etkin olan güç Bakanlar Kuruludur.

Bakanlar Kurulu bu anlamda yürütmenin en önemli organıdır. Yürütme yetkilerini fiilen kullanan ve ülkeyi yöneten; devlet faaliyetlerine belli bir yön tayin ederek bunu gerçekleştiren organ Bakanlar Kuruludur. Başka bir ifadeyle, devletin yasama ve yargılama faaliyetleri dışında her türlü faaliyeti yapmak ve yaptırmak Bakanlar Kurulunun görevidir.¹⁴⁴ Hatta denilebilir ki, yürütme organı kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik çıkarma yetkisi ile yasama organı gibi toplum hayatını düzenleyici bir göreve sahiptir.

Bilindiği gibi, parlamentonun gerek hantal yapısı, gerekse ağır işleyişi kamu hizmetlerinin çabuk ve teknik nitelikte oluşu karşısında, ayrıntılı düzenlemeyi, bu hizmetleri yapan yürütme organına ya da diğer kamu kuruluşlarına bırakmayı, öteden beri zorunlu kılmaktadır. Kaldı ki, siyasi organ niteliğindeki parlamentodan, idarenin geniş faaliyet alanının değişken ve teknik ihtiyaçlarını sağlıklı olarak görmesi de beklenemez. Bu anlayışa göre parlamento bir alanda kanunlarla direktif niteliğinde “ilkeler” koyar, çerçeve çizer ve “sınırları” belirler. Parlamentonun koyduğu ilkeler

---

144. Tunç, Bilir, 2005:121

doğrultusunda ve çerçevesinde ayrıntıyı düzenleyerek yasama fonksiyonunu “tamamlamak” , yürütme organına aittir.¹⁴⁵

Bu anlamda, yasama organının toplum hayatını düzenlemeye yönelik olarak ortaya koyduğu soyut ve subjektif kuralları yorumlayarak ve daha da geliştirerek toplum hayatında uygulanabilir hale getiren yürütme organıdır. Bu durum aynı zamanda demokratik anlayışın temel aktörü olan halkın istek ve beklentilerinin hukuk kurallarına dayandırılarak iktidar olması anlamını taşımaktadır. Ayrıca demokratik sistemde, gerçekleştirdikleri uygulamalarla halka hesap verme durumunda olanlar halkın oylarıyla iktidar olanlardır. Doğaldır ki, ülkemizde uygulanmakta olan parlamenter sisteme göre halka karşı birinci dereceden sorumlu olanlar yasama organı olarak TBMM ve yürütme organı olarak da Hükümettir.

Görüldüğü üzere yürütme organı yasama organının tamamlayıcısı ve bir anlamda açıklayıcısıdır. Biri diğerinin tamamlayıcısı olan iki unsurun birbirinden bağımsız olarak düşünülmesi imkansızdır.

Fakat ülkemizde yasama ve yürütme arasındaki sorun, bu iki organın birbirini tamamlayan, el-kol ilişkisi gibi ayrılamaz bir bütün oluşturmasından kaynaklanmıyor. Buradaki sorun halen yürürlükte olan gerek yasama organının alanına gerekse yürütme organının alanına giren kanun ve kuralların yaşanan pratik hayatla uyum içerisinde olmamasıdır. Başka bir deyişle mevcut hukuk kuralları yaşanan sosyal hayatın ihtiyaçlarına cevap verme açısından oldukça gerilerde kalmıştır.

Bu duruma yine trafik kurallarının bazılarını örnek olarak verebiliriz. Bunlardan biri, yollarımızda uygulanmakta olan hız sınırı kuralıdır. Yollarımızda uyulması gereken hız sınırı yıllar öncesinin yol ve araç durumuna göre belirlenmiş olan hız sınırıdır. Halbuki insanlarımız yenilenen ve daha modern hale getirilen duble yollarda, teknolojik olarak geliştirilmiş modern taşıtlarla bu hız sınırına uydukları takdirde trafik için tehlike arzeder duruma gelmişlerdir. Zaten bunun için bu kurallara uyulup uyulmadığını

145.Yüzbaşıoğlu, 2003: 91-92

kontrol etme durumunda olan trafik polislerimizin kendileri de çoğu zaman bu kurala uymamaktadır.

Anayasamızın devlet okullarında parasız olan ilköğretim ile ilgili 42. Maddesi ve buna dair uygulamaları da bu konuya örnek olarak verebiliriz. Bir çok ilköğretim okulunda yeteri kadar kadrolu hizmetli bulunmamaktadır. Bu okullarımız hizmetli ihtiyaçlarını doğal olarak Okul Aile Birliği kanalıyla öğrencilerimizden toplanan paralarla karşılamaktadır. Hatta sadece bu hizmetlilere ödenen para da yeterli olmamakta, bu okullarımız yasalar gereği bir de bu hizmetlilerin sigorta giderlerini de karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum çevre şartları ve gelirleri iyi durumda olan okullarımızı fazlaca etkilememesine rağmen gelirleri çok da iyi olmayan okullarımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu türden okullarımızda mevcut yasalara göre okul yönetmek adeta cambazlık yapmak kadar zorlaşmıştır.

Bu örneklerle özellikle belirtmek istediğimiz husus halen yürürlükte olan hukuk kurallarıyla pratik hayatın gerekleri arasında uygulanabilirlik sorunu olduğudur. Unutmamak gerekir ki, kuralların en iyisi bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını en iyi karşılayan ve uygulanabilir olanlardır.

C.Yargı

Yargı fonksiyonu, kişiler arasındaki veya kişiler ile devlet arasındaki hukuki uyuşmazlıkların yürürlükteki hukuk kuralları çerçevesinde ve yargısal usullerle çözülmesi anlamına gelir. Yargı fonksiyonunun amacı, hukuk düzeninin korunması ve adaletin gerçekleştirilmesidir.¹⁴⁶

Anayasa'nın 9. maddesine göre "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Anayasa'nın 138. maddesine göre, "Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar; **Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre** hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı

146.Tunç, Bilir, 2005: 144

yetkisinin kullanılmasıyla ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz ve herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

Anayasa’nın 140.maddesine göre, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre görevlerini yerine getiren hakimler bu görevleri gereği hüküm verirken yukarıda 138. maddede belirtildiği gibi anayasa, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi hakimin son sözü olan hükmü vicdani kanaatine göre olmasına rağmen bu vicdani kanaatin hukuk kuralına dayandırılması gerekir. Aksi halde hukuk kuralının hiçbir önemi kalmaz.

Yargı organları da yasama ve yürütme organları gibi yürürlükteki yazılı hukuka uymakla ve sadece hukukun ne dediğini söylemekle yükümlüdürler. Yorum bahanesiyle ne yazılı bir hukuk normu yaratabilirler ne de yazılı normun bir kesimini dışlayabilirler. Hukukun dediğini söyleme görevi yaparken, mahkemeler, yorumun ontolojik temeli olan ve “sözcüklere kazınan” yasal metinden yola çıkmak zorundadırlar.¹⁴⁷

Nitekim bu durum Anayasa’nın11.maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: Anayasa Hükümleri, **yasama, yürütme ve yargı organlarını**, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Anayasa’nın bu maddesine göre yasama organının faaliyetlerinin anayasaya uygunluğunu Anayasa Mahkemesi, yürütme organının faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu da Danıştay denetlemektedir.

Bir hukuk devletinde, Anayasa Mahkemesinin rejim içindeki asıl işlevi, Meclisin yapmış olduğu işlemlerin anayasaya uygunluğunun denetimidir. Yasama işlemleri sonuçta Meclisteki çoğunluğun iradesidir. Çoğunluğun iradesi her zaman milli irade demek olmadığı gibi, bu irade her şeye yetkili demek de değildir. Demokratik hukuk devletinde, çoğunluğun iradesi

---

147. Selçuk, 2009b: 102

anayasaya uygun olmak zorundadır. Seçimle de olsa, insan topluluğundan oluşan çoğunluğun da yetkilerini kötüye kullanabileceği ve anayasadaki yetkilerinin sınırını aşabileceği göz ardı edilemez. Anayasa Mahkemesi, Mecliste oluşan çoğunluğun iradesini, bir toplum sözleşmesi olan herkesin hak ve hürriyetlerini koruyan Anayasa sınırları içinde tutmak için vardır. Anayasa Mahkemesinin olmadığı bir rejimde, çoğunluğun iradesinin keyfiliğe yönelmesi önlenemeyebilir.¹⁴⁸

Aynı şekilde yürütme organı olan Bakanlar Kurulu ve bakanlar ile idari birimler, kanunları uygulamak için yapmaya yetkili oldukları tüzük ve yönetmelik gibi işlemleri ya da memurların atanması gibi işlemleri, kanuna ve hukuka uygun olarak yapmayabilirler. İdari birimler, haksız olarak vatandaşlara zarar verebilirler. Bir hukuk devletin de bu ihtimallerin de önlenmesi gerekir. İşte Danıştay, idari birimlerin bu hukuka ve kanuna aykırı işlemlerini ortadan kaldırmak, vatandaşların uğrayabileceği haksızlıkları gidermek, vatandaşların hak ve hürriyetlerini korumak için vardır.¹⁴⁹

Özellikle burada vurgulanması gereken husus, yasama ve yürütme organlarının gerçekleştirdikleri uygulamaların yazılı hukuk kurallarına uygunluğu ve Anayasa Mahkemesi ile Danıştay'ın yasama ve yürütme organlarının faaliyetlerini **anayasaya ve kanunlara uygunluk** açısından denetlemeleri ne kadar önemliyse, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın verdikleri kararların da **yazılı hukuk kurallarına uygunluğu** o kadar önemlidir.

Peki ülkemizde Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın verdiği kararlarda yazılı hukuk kurallarına uymayan durumlar var mıdır?

Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin, 9.2.2008 günlü, 5735 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bazı maddelerde değişiklik yapılmasına dair kanunun , 5.6.2008 Tarih ve 2008/116 Sayılı kararı ile iptal edilmesi bu konu ile ilgili tartışmalara sebep olmuştur.

Anayasa Mahkemesinin yasama üzerindeki denetimi Anayasa'nın 148. Maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir:

---

148. Yüzbaşıoğlu, 2003: 113,114

149. Yüzbaşıoğlu, 2003: 116

“Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İ t z   n n Anayasaya  ekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. **Anayasa de i ikliklerini ise sadece  ekil bakımından inceler...**”

Dikkat edilirse yazılı hukuk kuralı olan bu Anayasa Maddesi, Anayasa Mahkemesi’nin Anayasa de i ikliklerini **sadece**  ekil bakımından inceleyebilece ini ortaya koymaktadır. Ayrıca ilgili Anayasa Maddesi bu  ekil de i ikli ine de açıklık getirmekte ve şöyle devam etmektedir:

“Kanunların  ekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın,   ng r len çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; **Anayasa de i ikliklerinde** ise teklif ve oylama  o unlu una ve ivedilikle g r   lemeyece i şartına uyulup uyulmadığı hususları ile **sınırlıdır...**”

Nitekim Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç, sözü edilen iptal kararına ilişkin kar ıoy gerekçesinde bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

Anayasa’nın 148.Maddesi, Anayasa de i ikliklerinin denetlenmesine ilişkin tek Anayasa kuralıdır. Anayasa Mahkemesi’nin görev ve yetkilerine ilişkin başkaca hiçbir maddede buna ilişkin bir ifadeye yer verilmemiştir. Buna göre, Anayasa de i ikliklerinin esastan denetim sorununu doğuracak bir incelemeye tabi tutulması mümkün değildir...”¹⁵⁰

Sözü edilen iptal kararına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi  yesi Sacit Adalı da kar ıoy gerekçesinde aynı gerçeği ifade ettikten sonra  u şekilde devam etmektedir:

Bundan sonra her türlü gerekçenin gayet rahatlıkla içine girebileceği derecede geniş anlamları olan demokrasi, laiklik, sosyallik kavramları uyarınca ve bunlarda Anayasa Mahkemesi’nce her zaman farklı yorumlamaya gidebileceği ihtimaliyle artık hiçbir anayasa de i ikli i yapılamayacak, teklif edilemeyecek, akla dahi getirilemeyecektir. Bu suretle, bırakalım Anayasa’yı yeniden yapmayı, en küçük bir de i iklikte dahi karşısında de i tirilemez    madde bulunacaktır. Anayasa’nın yeniden hazırlanması da yalnızca ve sadece asli kurucu iktidarın i i olacak, tali kurucu

150.Anayasa Mahkemesi Kararı,**Resmi Gazete, 22 Ekim 2008, Sayı:27032;**
http://rega.basbakanlik.gov.tr; 19/02/2010

iktidardan artık hiç bahsedilmeyecektir. Toplumun temel sosyo-politik yapılanması anlamına gelen Anayasa da bunun dışında değiştirilemeyeceği için durağan, statik, sabit bir metinle hukuk devletinin idame ettirileceği, dinamik toplumun böyle mutlu kılınacağı zannedilecektir. Oysa doğru olan, Anayasa'nın kendini temel ilke değişikliklerine karşı korurken bunlar dışındaki tüm maddelerde değişime izin vererek hem ilkeleri hem de bir bütün olarak kendini zamanın şartlarına uyarlayabilme yeteneğine sahip olabilmesidir...¹⁵¹

Buradaki ifadelerde olduğu gibi belki yasama faaliyetlerinin bu dereceye kadar sınırlandırılması söz konusu olmayacaktır. Ama kesin olarak şu söylenebilir ki; bu kararlar birlikte yasama faaliyetleri Anayasa Mahkemesi'nin onayladığı kadarıyla gerçekleşebilecek, bu durum da fiili olarak TBMM'nin üstünde bir güç olup olmadığı konusunda tartışmalara sebep olabilecektir.

Yürütme organının faaliyetlerini denetleyen Danıştay'ın da özellikle son zamanlarda verdikleri kararlarda yazılı hukuk kurallarına uygunluk açısından tartışmalar yaşanmaktadır.

Bu kararlardan bazıları da, yüksek öğretim programına yerleştirmede öğrencilerin mezun oldukları okullara göre uygulanan katsayı ile ilgili YÖK'ün yaptığı değişiklik ve düzenlemelerin Danıştay tarafından iptal edilmesi ile ilgili kararlardır.

Bu kararlardan birisi de 21.06.32006 Tarih ve 2603 No'lu Danıştay kararıdır. Bu kararda Danıştay'ın YÖK'ün yeniden düzenlediği katsayı oranına ilişkin iptal gerekçesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Dava konusu edilen yeni sistemle, 2547 sayılı Yasanın 45. Maddesinde yer alan ilkeler çerçevesinde daha önce 1999 yılından beri uygulanmakta olan ve 2003 yılında rakamsal olarak değiştirilen bir mesleğe yönelik program uygulayan lise mezunlarının kendi alanlarında bir yükseköğretim programına yerleştirilirken kullanılan katsayının ek puanının 0,24'ten 0,08'e düşürüldüğü görülmekte olup bu durumun daha önce

---

151. Anayasa Mahkemesi Kararı, **Resmi Gazete**, 22 Ekim 2008, Sayı:27032; <http://rega.basbakanlik.gov.tr>; 19/02/2010

benimsenen ve kabul edilen **Milli Eğitim politikası hedefiyle çeliştiği** bir başka ifade ile belli bir mesleğe yönelik program uygulayan okulları özendirmek amacıyla lise birinci sınıftan itibaren seçilen mesleğe yönelik programla (alanla) ilgili yükseköğretim programlarını tercih edenlere, geliştirilen bir yöntemle ek puan verilerek öğrencilerin lisenin ilk yıllarından itibaren kendi bilgi, yetenek ve ilgileri göz önünde tutularak daha dikkatli bir alan seçimine yönlendirmenin gözetildiği, yönlendirildikleri alandaki öğrenimlerine ağırlık verilerek daha derinliğine bilgi ve beceri kazanmaları amaçlandığından her adayın ortaöğretim başarı puanının Yükseköğretim Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kendi alanındaki yükseköğretim programlarını tercih ettiklerinde daha yüksek katsayı ile çarpılması esası getirilmiş iken, dava konusu işlemle Milli Eğitim Politikası hedeflerinin kamu yararı ve hizmet gerçeklerine uygun biçimde gerçekleştirilmesi için uygulamada karşılaşılan olumsuzlukların giderilmesinin amacının dışına çıktığı görülmektedir.¹⁵²

Anlaşıldığı kadarıyla burada da Danıştay, YÖK 'ün yaptığı düzenlemeyi özetle Milli Eğitim politikası hedefiyle çeliştiği gerekçesiyle ve yorum yoluyla iptal etmektedir. Aslında yargı organının görevi bu konularda yorum yapmak yerine, yapılan düzenlemelerin hukuk kurallarına uygunluğu açısından ele alınıp değerlendirmesi olmalıdır. Aksi takdirde demokratik bir devlette, yaptığı uygulamalarla halka karşı sorumlu ve hesap verme durumunda olan siyasi iktidarların bu konumu anlamsız hale gelecektir. Başka bir ifadeyle halkın beklentilerine cevap verme durumunda olan TBMM'nin anayasaya göre devredilemez olan yasama yetkisi ile, yine TBMM'nin içinden çıkan hükümetin yürütme yetkisi yargı organlarının yorumlarıyla sınırlandırılmaktadır. Halbuki bu yetkilerdeki sınırlama yorumlardan ziyade hukuk kuralları çerçevesinde olmalıdır.

Yargı organı açısından tartışmalı olan bir durum da Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile ilgilidir.¹⁵³ Burada özellikle, HSYK'da Adalet

152.<http://www.danistay.gov.tr>;19.02.2010

153.T.C.Anayasası m.159:Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

Bakanı ile Müsteşarının bulunması, yürütme organının yargı organına müdahale etmesi, başka bir deyişle yargı organının yürütme organına bağımlı hale gelmesi ve “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin uygulamada anlamını kaybetmesi sonucuna neden olabilecektir. Burada da yukarıda ifade ettiğimiz durumun tam tersi bir sonuçla karşılaşılıyor.

HSYK ile ilgili bir sorun da tıpkı Yüksek Askeri Şura’nın kararları¹⁵⁴ gibi, Kurul’un kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamayacak olmasıdır. Bu durum da Kurul’un verdiği kararların doğru ya da yanlış olmasının hiçbir şekilde sorgulanamaz olduğu anlamını taşımaktadır. Halbuki demokratik anlayışın temelinde sorgulanamayan, üzerinde tartışılamayan bir karar olması düşünülemez. Aksi durumda böyle bir yönetim anlayışının krallık, padişahlık gibi yönetimlerden önemli bir farkı kalmayacaktır.

Yargı organı açısından bir diğer tartışma konusu da, askeri mahkemelerin, sivil mahkemeler yanında ayrı bir yargı organı olması durumudur. Buradaki tartışmanın ana konusu ise askeri hâkim ve savcılarının ast-üst ilişkisi içerisinde herhangi bir baskı altında kalmadan doğru kararlar verebilmesinin çok da kolay bir durum olmayacağıdır. Ayrıca bu şekilde bir işleyiş askeri otoritenin sivil otorite yanında ayrı bir güç olması anlamına gelmektedir.

Halbuki asker ve polis güçleri, demokratik yollarla seçilmiş resmi görevlilerin tam denetimi altında olmadığı sürece demokratik siyasi kurumların gelişmesi ya da varlığını sürdürmesi mümkün değildir.¹⁵⁵

Ülkemizdeki demokrasi uygulamaları açısından buraya kadar ortaya koyduklarımız, yargı ile ilgili olarak temel sorunlardır. Bu sorunlara

---

Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir.. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; adli ve idari yargı hakim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar. **Adalet Bakanlığının**, bir mahkemenin veya bir hakimin veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki **tekliflerini** karara bağlar. Ayrıca Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir. Kurul kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz...

154..T.C.Anayasası m.125

155.Dahl, 2001: 150

demokratik çözümler bulabilmek de yargı ile ilgili kapsamlı bir anayasal düzenleme yapmaktan geçmektedir.

Burada kuşkusuz ki başta TBMM'ye ve ülkemizin önde gelen hukukçularına, aydınlarına, işadamlarına ve diğer toplum kesimlerine ayrı ayrı görevler düşmektedir.

Gerçekleştirilecek olan değişikliklerle her şeyden önce; yasama, yürütme ve yargı organlarının mutlaka uymak durumunda oldukları yasal düzenlemeler ve hukukun üstünlüğüne dayalı yeni bir sistem kurulmalıdır. Bu sistemde düzenlenen yasalara uyma açısından bu üç kuvvet de aynı derecede sorumlu olmalı, şu andaki durum gibi ne yargı organları hukuk kurallarına uyma noktasında kendilerini muaf durumunda görmeli, ne yürütme olarak Adalet Bakanlığı aracılığı ile yargı organının bağımsızlığına gölge düşürmeli, ne HSYK ve YAŞ kararları gibi yargı mercilerine başvurulamayan kararlar olmalı ne de ast-üst ilişkisi içerisinde karar verme durumunda olan askeri mahkemeler olmalıdır. Aksine kurulacak olan sistem, demokratik anlayışın gereği olarak halkın seçim ve tercihlerinin öncelikli olarak dikkate alındığı bir sistem olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARININ ENGELLERİ

Ülkemizdeki halkla ilişkiler uygulamalarının engelleri ile ilgili şüphesiz ki birçok neden sıralanabilir. Biz burada diğer engellerin de temel kaynağı olarak gördüğümüz ve halkla ilişkilerin temel niteliklerini direk olarak ilgilendiren ve bu temel nitelikleri işlevsiz hale getiren üç engel üzerinde durmak istiyoruz. Bunlar; yöneticilerin yetki paylaşımındaki isteksizliği, halkla ilişkiler birimlerinin etkisizliği ve yönetimlerin şeffaf olmayışlarıdır.

Şimdi ülkemizdeki halkla ilişkiler uygulamalarının önündeki bu üç temel engeli kısaca açıklamaya çalışalım.

1.YÖNETİCİLERİN YETKİ PAYLAŞIMINDAKİ İSTEKSİZLİĞİ

Halkla ilişkiler uygulamalarının önündeki engellerin en başta geleni yöneticilerin isteksiz oluşudur. Bunun en önemli sebebi kuşkusuz ki, yönetici durumunda olanların ellerindeki yetkileri başkalarıyla paylaşmak istememesi ve yönetim konusunda bütün isteklerinin her zaman tartışmasız yerine getirilmesini arzu etmeleridir.

Yönetimler halkın isteklerini öğrenme yollarını kendilerinin belirlemelerini istemektedir. Halka danışmanın çok yararlı olacağı konusunda bütün yöneticiler fikir birliği içindedir. Ama aynı yöneticiler danışma olayının, yöneticinin kararlarını hapsedmesine, yöneticinin hareket serbestisini yok etmesine karşıdır. Bir başka anlatımla yönetici halkın istek ve düşüncelerini öğrenme konusunda çaba harcanmasından yanadır. Fakat halkın etkisinin ve isteklerinin doğrudan doğruya yönetimin kararına girmesine karşı çıkmaktadır. Yöneticiler kamusal kararın oluşumunda halkın rolü olmalı, fakat yöneticinin gücü yok edilmemeli görüşünde birleşmektedir. Bu yüzdendir ki, yöneticilerin çoğunluğu çevreyi etkileyebilecek bir karar almadan önce halka danışmayı yararlı bulmaktadır. Yani bağlayıcı nitelikte olmamak koşuluyla yönetilenlerin görüşlerinin öğrenilmesinde yarar vardır. Buna karşılık kamu görevlisi elini kolunu bağlayan, otoritesini paylaşma anlamına gelen katılma

yönteminin uygulanmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Yönetici halkın görüşünün alınmasını, isteklerini yönetime kolayca aktarabilmesinin sağlanmasını istemekte, fakat bu konuda aracı mekanizmaların, özellikle basının kullanılmasını hoş karşılamamaktadır.¹⁵⁶

Bu durum, yöneticilerle halkla ilişkiler elemanları arasındaki yetki paylaşımı konusunda da yukarıdaki anlatıma benzer şekilde sonuçlanmaktadır. Yöneticiler halkla ilişkiler birimlerini, halkı dinleyen ve uygulamalar konusunda onları ikna edebilen bir araç olarak görmek istemekte, ama sonuçları bakımından halkı direk olarak ilgilendirmesine rağmen halkla ilişkiler birimlerinin ve kurum içindeki diğer birim elemanlarının yönetimi etkileyen kararlara etkili bir şekilde katılmalarını arzu etmemektedirler.

Halbuki 1982 tarihli KAYA raporunda; Türk Kamu yönetiminde halkla ilişkiler uygulamasının belirli bir anlam kazanarak gelişme gösterebilmesinin ön koşulu olarak yönetimin kendisini halkın hizmetinde bir araç olarak görebilmesi sayılmıştır.¹⁵⁷

Ancak bu rapordan yıllar geçmesine rağmen yöneticiler ve kurumlarında egemen olan güçler halkın mutluluğu için kendilerinin bir araç olmasını değil, kendi mutlulukları için demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarını bir araç olarak kullanmışlar ve bunları sadece kendi istek ve ihtiyaçlarını karşıladıkları ölçüde kullanma yolunu tercih etmişlerdir.

Şüphesiz ki bu anlayıştaki yönetimlerin işini kolaylaştıran en önemli etkenlerden biri yönetimlerin istekleri doğrultusunda oluşturulan örgütsel yapılar olmaktadır. Merkezi yönetim tarzında daha çok yukarıdan aşağıya iletişimin olduğu bir örgütsel yapıda, genellikle tek yönlü bir iletişim süreci işlemektedir. Bu da, arzu edilen halkla ilişkiler çabalarının olumlu sonuçlarını engellediği gibi aşağıdan gelecek ilginç fikirlerin önünün kapanması anlamına gelmektedir. Elbette ki merkezi yönetim yerine, yerinden yönetimi esas alan,

---

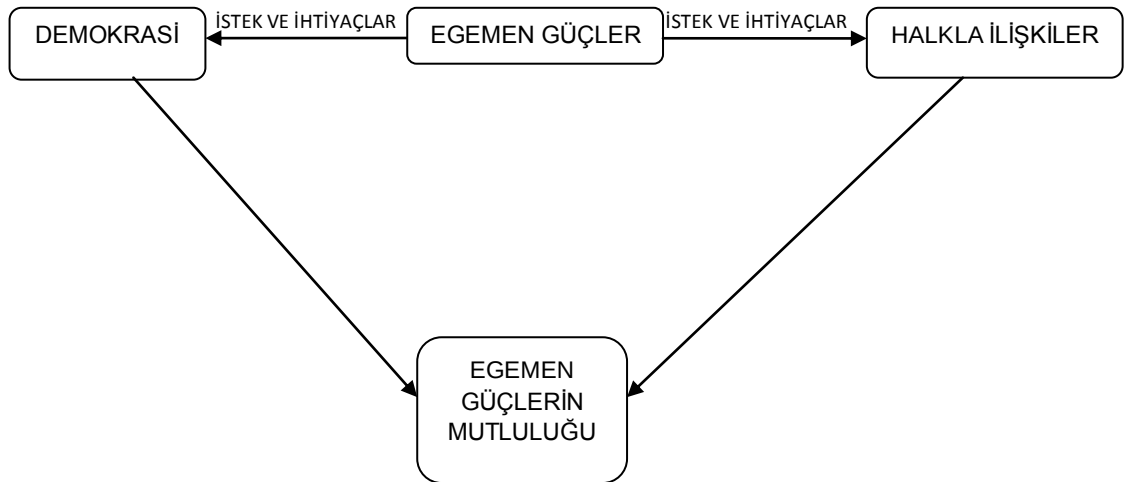
156.Kazancı, 2010: 260

157.Özer, 2009: 45

aşağıdan gelen fikirlere açık olan bir örgütsel yapı daha olumlu sonuçlar doğuracaktır.¹⁵⁸

Ancak kapitalist pazar sisteminin mantığına göre oluşturulmuş bu tür örgütsel yapılardan yönetimler oldukça memnun görünmektedir. Bu yönetimlerde egemen olan güçlerin mutluluğunu önceleyen kapitalist pazar da kendini meşrulaştırma ve satma işini çeşitli mekanizmalardan geçerek kendisi yapmakta ve yaptırmaktadır. Bu mekanizmalardan biri de elbette halkla ilişkilerdir.¹⁵⁹

Egemen güçlerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için sadece bir araç olarak kullanılan demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarına aşağıdaki şemayı örnek olarak gösterebiliriz.

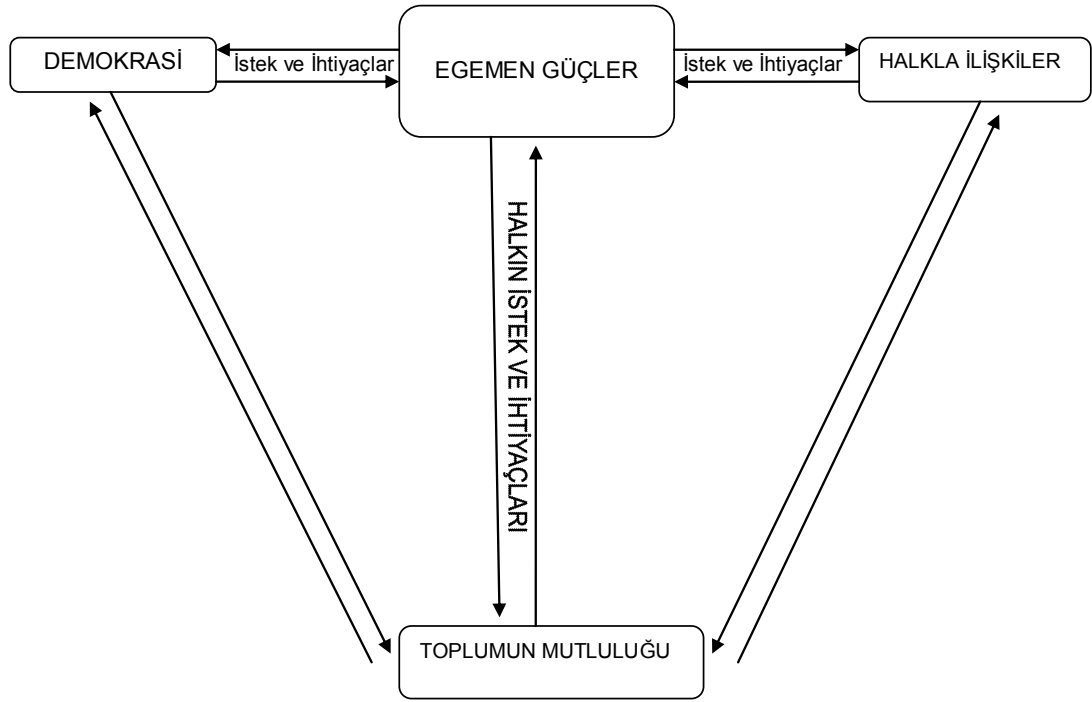
Şema 4. Egemen Güçlerin Mutluluğu İçin Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarının Araç Olarak Kullanılması

Bu şemadan da anlaşıldığı gibi yönetimlerde etkili olan egemen güçler demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarını kendi mutluluklarının bir aracı olarak kullanmaktadırlar. Egemen güçlerin istek ve ihtiyaçları, demokrasi ve halkla ilişkiler aracılığıyla tek yönlü olarak ve sadece kendi mutlulukları ile sonuçlanacak şekilde karşılanmaktadır.

158.Yavuz, 2008: 69

159.Erdoğan, 2008: 84

Halbuki demokrasi ve halkla ilişkilerin temel amacı toplumun mutlu olmasıdır. Aşağıdaki şema ise demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarının bu temel amaca uygun bir araç olarak kullanılmasını göstermektedir.

Şema 5. Toplumun Mutluluğu İçin Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarının Araç olarak kullanılması

Bu şemada önceki şemanın aksine iki yönlü bir işleyiş söz konusudur. Toplumu oluşturan halk kitleleriyle birlikte diğer egemen güçlerin de çeşitli düşünce, istek ve ihtiyaçlarının olması ve bunların kendi mutluluklarını amaç edinmeleri anlayışla karşılanması gereken bir durumdur. İşte bu şema bu anlayışla birlikte, demokrasi ve halkla ilişkiler gibi uygulamaların sadece bazı egemen güçlerin mutluluğu için değil, toplumun mutluluğunu önceleyen bir araç olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu anlayışa göre, yönetimlerde egemen olan güçlerin istek ve ihtiyaçları ile halkın istek ve ihtiyaçları dengeli bir şekilde ve ortak kazançlar dikkate alınarak karşılanmalıdır. Bu duruma, kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde gecekondü bölgelerinde genellikle yerel yönetimlerce gerçekleştirilen kamulaştırma çalışmalarını ve bazı kamu kuruluşlarının

özelleştirilmesi sürecinde çalışanların durumlarına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamaları örnek olarak gösterebiliriz. Bu türden çalışmalarda halkla ilişkilerin, tarafların karşılıklı olarak mutlu olabilecekleri bir araç olarak kullanılması hem sorunların çözümünü kolaylaştıracak hem de olası başka sorunlara geçici değil kalıcı çözümler getirecektir. Nitekim, yakın zamanlarda özelleştirme çerçevesinde hükümet ile tekel işçileri arasında yaşanan sorun bu bağlamda değerlendirilmesi gereken önemli bir sorun olmuştur.

Uygulamada karşılaşılan önemli bir sorun da üst düzey yöneticilerin, genellikle halkla ilişkiler danışmanları ve uzmanlarının görüşlerini aldıkları kararlara zamanında katmamaları ve onların görüş ve önerilerinin aslında herkes tarafından bilindiği, pek de önemli olmadığı kanısını taşımalarıdır. Bu durum, halkla ilişkiler birimlerinin etkinliğini yitirmede ve saygınlık kazanamamasında çok önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁰

II.HALKLA İLİŞKİLER BİRİMLERİNİN ETKİSİZLİĞİ

Örgütsel etkililik, örgütün sistem öğelerinin değişkenlerini, örgütsel amaçların planlanan düzeyde gerçekleştirilmesi için etkileyip geliştirerek eyleme geçirebilmedir.¹⁶¹ Kurum içindeki bir halkla ilişkiler biriminin etkili olması, kuruluşun plânlanan amaçlarına ulaşabilmesi için, kuruluştaki diğer birimleri etkileyerek eyleme geçirebilme yetenek ve gücünün olması anlamına gelmektedir.

Halkla İlişkiler birimleri kuruluşa ürün ve hizmet tanıtımında yardımcı olmak, çalışanlar ve alt sistemler arasında iletişim kurmak ve sürdürmek, çevredeki değişimden kuruluşu haberdar etmek ve kuruluşun çevreden gelen girdilere karşı ürettiği politikalar konusunda dış hedef grupları bilgilendirmek ve kuruluşun tüm iletişim faaliyetlerinin plânlanması ve geliştirilmesinde yönetime yardımcı olmak gibi işlevleri vardır.¹⁶²

160.Ertekin, 1995: 61

161.Başaran, 1992: 134

162..Özer, 2009: 82, 83

Yöneticilerin, halkla ilişkiler çalışmalarının yönetimi bu şekilde etkilemesi konusunda isteksiz olmaları, halkla ilişkiler birimlerinin etkinliğini azaltmaktadır.

Halkla ilişkiler birimlerinin yukarıda ifade edildiği şekilde etkin işlevleri olmasına karşın pratikteki uygulamalar bu yönde değildir. Örneğin, İmar ve İskan Bakanlığı ile ilgili bir araştırmanın verdiği sonuca göre, halkla ilişkiler görevi ve büroları bakanlık içinde önemsenmeyen bir işlev ve ihmal edilen bir birim niteliğindedir. Bakanlık yurttaşlarla yüz yüze yürüttüğü ilişkilerde büyük bir umursamazlık içindedir. Bakanlık kadrosu, yönetilenlerin belirli bir kesimi karşısında son derece duyarlı ve dikkatli olmasına karşın, özellikle toplumun alt gelir kümelerinden gelen, aracı kullanmayan, örneğin gecekondu sakinlerine karşı da aynı ölçüde duyarsız ve katıdır. Bu tutumun değişmesine halkla ilişkiler biriminin olumlu ya da olumsuz hiçbir katkısı olamamaktadır. Çünkü halkla ilişkiler birimi önce bakana hizmet veren, gazeteden haber kesen sonra da kimi gazeteciler için özel olarak yürütülen bir görevden başka bir şey değildir.¹⁶³

Halkla ilişkiler yöneticilerinin birçoğu, kadını ve erkeğiyle, halen teknik düzeyde işlev gösterir. Yani tipik gazetecilik etkinlikleri gerçekleştirir, ama üst düzey kararların alımı sırasında genellikle “ kapının dışında” kalırlar. Onları karar sürecinin bir parçası yapacak olan yönetim düzeyine nadiren yükselirler. Ayrıca, kullandıkları tekyönlü iletişim etkinlikleri çalkantılı ortamlarla başa çıkmalarına yetmeyebilir.¹⁶⁴

Üst düzey yöneticilerin görüştüğü, ilişki kurduğu kesimler bilindiği gibi çoğunlukla toplumun üst gelir gruplarıdır. Bu ilişkinin oluşmasında halkla ilişkiler biriminin hiçbir etkisi yoktur. Olay onun dışındadır. Halkla ilişkiler birimlerinin desteğine ihtiyaç duyan yönetilenlere de bu birim sanki çok uzaktır. Her şeyden önce halkla ilişkiler biriminin ne amacı ne yetkisi böyle bir sorunu çözmeye uygundur. Orta büyüklükteki bir kuruluşun alt basamaklarında görevlilerle halkın sürtüşmesi, tartışması halkla ilişkiler birimlerini ilgilendirmez. Üst düzey yöneticiler de olaydan çoğunlukla

---

163.Kazancı, 2010: 269

164.Grunig, 2005: 507, 508

habersizdir. Örgüt çalışanlarının sorumluluğunu gerektirecek ya da onları amirlerinin gözünde zor duruma sokacak gelişmeler çoğunlukla saklanır, üst düzeylere ulaşamaz. Kaldı ki üst düzey yöneticilerin dikkat ettikleri olaylar arasında bunlar yoktur. Örgütte gişe düzeyinde olup bitenlere amirler oldukça ilgisizdir. Olaya eğilmeleri ancak bir şikayet sonunda olur ki, bu şikayeti de yine herkes değil yönetilenlerin sınırlı bir kesimi yapar ya da yapabilir. Halkla ilişkiler çalışmalarının ve görevinin yalnızca bu adla kurulmuş birimde çalışanların bir görevi olmadığının bir türlü anlaşılamamış olması halk-yönetim ilişkilerinin düzelmesini sürekli engellemektedir. Oysa halkla ilişkiler az ya da çok kurumda çalışan herkesin görevidir ve bu alanda herkese sorumluluk düşmektedir.¹⁶⁵

Halkla İlişkiler birimlerinin etkinliğini azaltan bir başka etken de şüphesiz ki, bu birimlerde çalışan elemanların niteliği ile ilgilidir. Halkla ilişkilerin yukarıda ifade edilen işlevini yerine getirebilmesi, bu işlevi yerine getirecek olan elemanların konularında uzman ve halkla ilişkiler çalışanlarından beklenen niteliklerde olmalarını gerektirir.

Lizbon Bildirisi'nde halkla ilişkiler uzmanlarından beklenen özellikler şu şekilde dile getirilmiştir: İnsan hakları bildirgesinde belirtilen ilkelere uymayı, kişilik haklarına özen göstermeyi, meslek davranışında doğruluk ve dürüstlüğe bağlı kalacağı, kendi meslek etiğiyle birlikte diğer mesleklerin gelenek ve kurallarına saygılı olmayı, müşterinin çıkarlarıyla çelişen davranışlarda bulunmamayı ve müşterinin gizli bilgilerini başkalarına vermemeyi, müşterisine önceden nicel sonuçları garanti eden bir sözleşmeyi imzalamamayı, müşterisi dışında üçüncü şahıslardan ücret almamayı, şantaj, rüşvet ve baskının yasak olduğu ve haberlerin bir karşılık beklenilmeden yapılması gerektiği, meslektaşlarına karşı haksız rekabetten ve mesleğin haysiyetine zarar verecek her türlü uygulamadan kaçınılması ve böyle uygulamaları görenlerin ilgili disiplin kurullarına bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁶⁶

165.Kazancı, 2009: 270

166.Okay ve Okay, 2007: 546

Profesyonel statü halkla ilişkiler için önemlidir. Çünkü böyle tanınma toplumsal saygınlığı artırır ve halkla ilişkileri propagandadan net bir biçimde ayırmayı kolaylaştırarak toplumsal arzuları tatmin eder.¹⁶⁷

Bunun için halkla ilişkiler çabalarını yerine getirecek elemanların bilimsel bir eğitim almış, ilgili fakülteler veya yüksekokullardan mezun olmaları şartı aranmalıdır. Maalesef günümüzde halkla ilişkiler uzmanı olarak çalıştırılan elemanların, çoğu zaman yukarıda bahsettiğimiz kurumlardan mezun olmayan, ilgisiz kişiler olduğuna şahit olmaktayız. Örneğin; halkla ilişkiler uzmanı olarak çıtı pıtı manken kızların çalıştırılması gibi. Oysa yapılacak halkla ilişkiler çalışmalarında belli plân ve programlar dahilinde stratejiler geliştirilmesi, yapılan çalışmanın başarılı olmasını, dolayısıyla kurumun imajının yükselmesini sağlayacaktır. Bunu da ancak bu konuda eğitim görmüş olan kişiler, bize göre halkla ilişkiler uzmanları yerine getirebilecektir.¹⁶⁸

III.YÖNETİMLERİN ŞEFFAF OLMAYIŞI

Açıklık ve saydamlık halkla ilişkilerin önemli ilkelerinden biri olmasına rağmen halkla ilişkiler uygulamalarındaki engellerin en önemlilerinden biri şüphesiz ki yönetimlerin yeteri kadar şeffaf olmamalarıdır.

Bu durum, halkla ilişkilerin diğer niteliklerinin de uygulamalara gereği gibi yansımamasını beraberinde getirmektedir. Çünkü yeteri kadar bilgi sahibi olmayan halkla ilişkiler birimlerinde çalışan elemanların halkla iki yönlü bir ilişki kurabilmeleri, onlara doğru ve güvenilir bilgiler sunabilmeleri mümkün olmayacaktır.

Ayrıca, halkla ilişkiler iki yönlü bir uygulama olduğuna göre sağlıklı bir halkla ilişkiler uygulaması için her iki tarafın da üzerlerine düşeni gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Ama gerçek böyle değildir. Bir yandan yönetimin yapı ve işleyişinden ileri gelen aksaklıklar öte yandan halkın çeşitli

---

167.L'Etang, Pieczka, 2002: 25, 26

168.Yavuz, 2008:: 23,24

nedenlerden kaynaklanan bilgi eksikliği hem sorun yaratmakta hem de istenilen sonucu almayı etkilemektedir.¹⁶⁹

Halkın sorunların çözümüne yönelik yeteri kadar bilgi sahibi olmamasının en önemli nedenlerinden biri de şüphesiz ki, yönetimin istenilen düzeyde şeffaf olmayışıdır.

Şeffaflığın olmadığı yerde gizlilik vardır. Gizlilik ise, kamu yönetiminin iyi işleyişinde sorunlar oluşmasına oldukça müsait bir iklim meydana getirmektedir. Yönetimsel faaliyetlerin dışa açık olmaması kamu personelinin hata, eksiklik ve yetersizliklerinin ortaya çıkmasına engel olabilmektedir. Gizlilik, kamu kaynaklarının rasyonel şekilde kullanılıp kullanılmadığının ve kurum amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığının denetiminde perde işlevi görebilmektedir. Bu yönüyle gizlilik, kamu yararının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda yönetimin duyarlılığının zayıflamasına neden olur.¹⁷⁰

Şeffaf bir yönetim anlayışının kurumlarda beklenen ve istenilen düzeyde hakim olamayışı, kurumdan halka, halktan da kuruma sağlıklı, doğru ve güvenilir bilgi akışına engel olmaktadır.

Ön bilgi eksikliği hem yönetileni şaşırtmakta hem de yönetimin aksamasına yol açmaktadır. Üst ve orta düzey yöneticilerin çoğunluğu zamanlarının önemli bir bölümünü başvuranlara, yakınlarına, tanıdık aracılığıyla gelmiş kişilere ön bilgi vermekle geçirmektedir. Bu arada, yönetilenin önemli bir kesiminin ön bilgi için mutlaka üst düzey yöneticileri aramaları, yalnızca onlardan aldıkları bilgilere itibar etmeleri sorunu bir başka noktaya sıçratmaktadır. Halkın bu konuda anlaşılması zor bir inadı bulunmaktadır. Sade vatandaşta, alt düzeylerden alınan bilgilerin sağlıklı olmadığı yönünde bir kanı vardır. Vatandaş üst düzey yöneticilerin görüşlerini daha doğru sanmaktadır. Kuruluşlarda uygulamaya konulan danışma birimleri, başvuru büroları ne yazık ki etkili olamamaktadır. Çünkü bu birimler ve burada çalışanlar sadece yönlendirme konusunda yetkili olup, kişilerin

---

169.Kazancı, 2009: 258

170.Şengül, 2008: 30

sorunlarının çözümü için hiçbir yetki ve güçleri yoktur. Hatta yönlendirme işlerinde bile etkili olamadıkları söylenebilir.¹⁷¹

Halkla İlişkiler elemanlarının bu denli etkisiz olmalarının en önemli nedeni yönetimin kurum içinde bile yeteri kadar şeffaf olmamasıdır.

Özellikle kamu kuruluşlarında halk memurların kapalı odalar içinde neler yaptığından, halka yararlı ne gibi hizmet projeleri hazırladığından çoğu kez habersizdir. Bunun için memurların dairelerde, genellikle boş oturduğu, halkın şikayetçi olduğu konulara çare bulmak için çalışmadığı kanısına kapılır. Buna sebep olan şüphesiz ki, halkın kamu kuruluşlarında yapılan çalışmalardan haberdar edilmeyişi ve halka bilgi verilmemesidir. Halbuki halkla ilişkilere değer veren iyi bir yönetim çalışmalarını, gelecek hakkındaki projelerini mümkün olan araçlarla halka duyurmalıdır.¹⁷²

Kamu yönetiminde şeffaflığın benimsenmesi vatandaşların yönetime katılma imkânlarını güçlendirecektir. Bireyler ve örgütlü gruplar kamu bürokrasisinin kapsamını ve sınırlarını kendisinin belirlediği bilgilerle yetinmekten kurtulurlar. Toplumun resmi bilgi ve belgeleri inceleyerek kamu işleri konusunda doğrudan bilgi sahibi olmaları yönetime katılımı anlamlı hale getirir ve ilişkilerin daha sağlıklı olmasını sağlar. Bu anlamda vatandaşların yönetsel sürecin etkin bir unsuru haline gelmesi kamu yönetiminde demokratik kültürün yerleşmesi için vazgeçilmez bir koşuldur.¹⁷³

171.Kazancı, 2009: 263, 264

172.Özer, 2009: 166

173.Şengül, 2008: 27

SONUÇ

Her düşünce sistemi, bireylerin ve bireylerden meydana gelen toplum yaşamını düzene koymak istemekte ve ortaya koyduğu bu yaşam düzeni ile de insanın daha rahat ve huzurlu olacağını iddia etmektedir. Bu anlamda “demokrasi” ve “halkla ilişkiler” konusu da insanın daha rahat bir yaşam sürme noktasında ortaya konulan yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de, demokratik bir devlete sahip olmak ve böylece insanımızı demokratik anlayışın hakim olduğu bir yaşam biçimine kavuşturma çabaları en başta gelen çaba ve iddialar olarak önümüzde durmaktadır. Ancak ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında bu iddianın yeterince karşılanamadığı, özellikle demokrasi uygulamaları açısından ülke olarak oldukça gerilerde olduğumuz anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada ülkemizdeki demokrasi ve halkla ilişkiler uygulamalarında ortaya çıkan sorunların ne olduğu tespit edilmeye ve bu amaçla söz konusu kavramların pratik olarak ne anlam ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada, demokrasinin temel nitelikleri olarak; özgürlük, çoğulculuk, eşitlik ve katılımcılık konusunda açıklamalar yapılırken bu temel niteliklerin sınırları üzerinde durulmuş ve uygulamalardaki engellerin buradaki anlayış farklılıklarından kaynaklandığı tespiti yapılmıştır.

Bu tez çalışmasında halkla ilişkilerin temel nitelikleri olarak da; iki yönlü ilişki kurmak, doğru bilgi vermek, inandırıcılık, sabırlı çalışmak, yaygın sorumluluk, açıklık ve olumlu imaj yaratma konusunda açıklamalar yapılmıştır.

Bu tez çalışmasında ortaya koymaya çalıştığımız demokrasi uygulamalarındaki engeller öyle bir noktaya gelmiştir ki; özgürlük adına özgürlükler, laiklik adına din ve vicdan özgürlüğü, eşitlik adına eşitlikler sınırlandırılmış, hatta yasaklanmış ve bu sınırlandırma ve yasaklamaların her kesimin adeta kutsallaştırma derecesinde savunduğu demokrasiyi korumak için yapıldığı iddia edilir hale gelmiş ve insanlarımız kendisi gibi düşünmeyenleri vatan haini olarak görmeye başlamışlardır.

Bu çalışmada laiklik anlayışı ile ilgili olarak, din ve devlet, din ve dünya işinin birbirinden kesin çizgilerle ayırmanın pratik olarak mümkün olmadığı, toplum hayatını düzenlemek için belirlenen kural ve kanunların aynı zamanda bir din kuralı olabileceğini örnekler üzerinde açıklamaya çalıştık. Ayrıca bireylerin din ile ilgili yaşam ve ibadetlerini yerine getirmek üzere gerçekleştirilen düzenlemelerin devletin bir din devleti haline dönüşmesi anlamına gelmeyeceğini, hatta din özgürlüğünü savunan demokratik devlet anlayışında bu tür düzenlemelerin zorunlu olduğunu ifade etmeye çalıştık.

Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun devlete ait bir kurum olmasının değil, bu kurumun her türlü devlet baskısından arındırılmasının ve bağımsız olmasının laiklik açısından önemli olduğunu belirttik.

Farklı düşünce ve inanışlara sahip olanlar, demokrasinin burada açıklanmaya çalışılan temel niteliklerini kendi ideolojilerini ayakta tutması gereken araçlar olarak görürken, kendilerinden farklı düşünenlere adeta “doğrunun ne olduğunu henüz anlayamayan çocuk” muamelesi yapmakta ve demokrasinin bu temel nitelikleri ile ilgili sınırlamaların kendi düşünce sistemleri çerçevesinde gerçekleşmesini arzu etmektedirler. Bir yandan demokrasinin daha da gelişebilmesi için atılacak adımlarda toplumsal uzlaşmanın gerekli olduğu iddia edilmekte, ama diğer taraftan bir arada barış içinde yaşayabilmek için kendileri bulundukları yerlerden bir adım dahi atmamak istememekte, kendi “kırmızı çizgileri” ne göre belirlenen yasaklama ve sınırlamaların kesintisiz devam etmesini arzulamaktadırlar.

Nitekim ülkemizde bu türden sayılabilecek olan yasaklama ve sınırlandırmalar terörün sebebi olarak ortaya çıkmış, terör de bu yasaklama ve sınırlandırmaların sebebi olarak değerlendirilmiş, siyasi partiler demokratik yaşam tarzını tehdit ettikleri gerekçeleriyle kapatılmışlardır.

Siyasi partilerin, amaç ve düşüncelerini gerçekleştirme noktasında, en doğru düşüncelerin ve ülke sorunlarına yönelik en uygulanabilir çözümlerin kendilerine ait olduğunu iddia etmelerinden daha doğal bir şey yoktur. Fakat doğal olmayan ve demokratik sistemlerde kabul edilmemesi gereken şey, ülke sorunlarına çözüm bulma noktasında en doğru çözümleri sunan siyasi

parti ya da partilerin hangisinin olduğuna karar verecek olan gücün halkın tercihleri ve seçimi dışında başka bir güç olabileceği iddiasıdır. Ancak, demokratik sistemlerde bu türden iddiaları seslendiren düşünceler var ise, bu düşüncelerin antidemokratik olması sebebiyle yasaklanması da söz konusu olamaz. Şayet bu düşünceler bu sebeple yasaklanır ise o zaman da demokrasinin temel niteliklerinden biri olan düşünce özgürlüğünün varlığı tartışmalı hale gelir.

Çünkü, demokratik bir sistemde, düşünce özgürlüğü, yalnız kurulu düzene ve anayasaya uygun düşünenlerin değil, herkesin ve her kesimin hakkıdır.¹⁷⁴

Ayrıca, demokrasilerde halk egemenliğini sınırlandıracak şey, herhangi bir kişi veya grubun her ne sebeple olursa olsun, sistem üzerindeki vesayeti değil, insanların temel hak ve özgürlükleridir.¹⁷⁵

Türkiye’de demokrasi uygulamalarının en önemli engeli, demokrasinin temel nitelikleri ile ilgili olarak yapılan sınırlandırmaların temel hak ve özgürlükler çerçevesinde yorumlanması değil, kişi ya da grupların bu temel nitelikleri kendi düşünce sınırları çerçevesinde yorumlamalarıdır.

Her şeyden önce, siyasi olaylara etik değerler açısından bakan ve siyasi gücün mutlaka ve mutlaka çağdaş meşruiyet anlayışına dayanmasını isteyenler her sistemin kendi kendini koruma çabasının meşru olduğunu kabul edemezler. Aksi takdirde insan hak ve hürriyetlerini gaspeden otoriter ve totaliter sistemlerin de kendilerini korumak amacıyla veya gerekçesiyle yaptıkları şeylerin meşru ve normal kabul edilmesi gerekir. Kendi kendini koruma hakkına meşru şekilde sahip olan sistemler yalnızca insan hak ve hürriyetlerine sahip olan sistemlerdir. Ancak, böyle olması, demokratik sistemlerin meşru müdafa adına her şeyi yapmalarının meşru olduğunu göstermez. Demokratik sistemin korunma mekanizmaları demokratik ilke ve süreçlere dayanmalı ve insan haklarına uymaya her zaman özen

---

174.Tanilli, 1995: 12

175.Yayla, 2001: 142

göstermelidir. Bu sınırların aşılması demokrasinin kendi kendini öldürmesi anlamına gelir.¹⁷⁶

Bu çalışmada, demokratik anlayışın bazı temel niteliklerinde de toplum hayatını düzenleme ve demokratik sistemin korunması amacıyla sınırlandırma ve yasakların olabileceğini, ancak demokratik devlet anlayışında bu sınırlandırma ve yasakların halkın temsilcileri aracılığıyla ve kanun yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmeye çalıştık.

Devletin, vatandaşların özgürlüklerini olabildiğince eşitlikle sınırlaması ve eşit bir özgürlük sınırlamasını gerçekleştirmek için zorunlu olanın ötesine geçmemesi gerekir. Korunması devletin görevi olan özgürlüğü tehlikeye atmadan, vatandaşlara bırakılabilecek özgürlüğün tam olarak derecesini saptamak şüphesiz ki zor bir iştir. Ancak bu yaklaşık olarak saptama süreci, demokrasilerde yasamanın başlıca görevlerinden biridir.¹⁷⁷

Türkiye'nin daha sağlıklı bir sosyal yapıya, işlek ve çevresinde kıskanılan bir demokrasiye sahip olmasını istiyorsak, herkesin, her toplum kesiminin daima göz önünde tutması gereken açık ve basit gerçeği hareket noktası olarak almamız gerekir. Bu ülke, ülkede yaşayan herkesin ülkesidir. Herhangi bir kesimin ülkenin gerçek, asli, yegane sahibi olması ve diğerlerinin yabancı veya misafir konumunda bulunması söz konusu değildir. Üstelik bu, şu veya bu yol ve yöntemle değiştirilebilecek olmaktan da uzak, kalıcı bir olgudur. Ayrıca zıtlasma içinde görünen kesimlerin de birbirlerini tamamen yok etmeleri pratik olarak mümkün değildir. Öyleyse, yapılması gereken, her kesimin ne ise o olarak diğerleriyle barış içinde bir arada yaşamasının zeminini, ortamını aramaktır.¹⁷⁸

Demokrasilerde, iktidarda olanların yetkilerini aşacakları ve kötüye kullanabilecekleri varsayılır. Yetkilerin kötüye kullanılma varsayımından hareketle, kuvvetler ayrımına gidilmekte ve kontrol sistemi oluşturulmaktadır.

176.Yayla, 2001: 128

177.Popper, 2010: 1.Cilt; 145

178.Yayla, 2001; 145

Yürütme, yasama, yargı erklerinin ayrılmasının ardında yatan da bu kuvvetlerin tek elde toplanırlarsa kötüye kullanılacağı varsayımdır. Hukukun üstünlüğü ve bağımsız mahkemeler üzerinde ısrar edilmesinin ardında yatan neden de, güç sahibi kişi ve kurumların bu güçlerini kendi menfaatleri yönünde kullanacakları varsayımdır. Öte yandan yasama ve yürütme erkleri gibi bağımsız yargı da şüpheden uzak değildir. Nitekim bağımsız yargının dahi kötüye kullanılabileceği varsayılarak, temyiz mahkemeleri ve yargı hiyerarşisi oluşturulmuştur.¹⁷⁹

Ama bütün bunlara rağmen uygulamalarda yasama, yürütme ve yargı erklerinin yetkilerini aşarak birbirlerinin yetki ve sorumluluk alanlarına müdahale ettikleri görülmektedir. Bu durum demokratik anlayışı daha kuvvetli bir şekilde hayatımıza egemen kılmak için, son zamanlarda adından sıkça söz edilen “yargı reformu ” nun artık kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Ayrıca bu çalışmada, ülkemizdeki halkla ilişkiler uygulamalarının engelleri olarak, halkla ilişkilerin temel niteliklerini işlevsiz hale getiren ve bu anlamda uygulamadaki diğer engellerin de kaynağı olduğu düşünülen; yöneticilerin isteksizliği, halkla ilişkiler birimlerinin etkisizliği ve yönetimlerin şeffaf olmayışı gibi temel engeller üzerinde durulmuştur. Halkla ilişkiler uygulamalarındaki bu engeller, uygulamaları neredeyse halkla ilişkiler uygulamaları olmaktan çıkarmıştır.

Diğer taraftan bu tez çalışmasında ortaya koymaya çalıştığımız ülkemizdeki demokratik uygulamaların temel engelleri, yürütülecek olan halkla ilişkiler faaliyetleriyle daha kolay bir şekilde aşılabilecektir. Son zamanlarda “Alevi Açılımı” ve “Kürt Açılımı” olarak gündeme gelen açılımlar bazı yönlerden tartışılabilir ve bu türden çalışmalar ülkemizdeki demokratik uygulamaların kökleşmesinin aracı olabilir.

179.Çizakça, 2002; 120

KAYNAKÇA

I. KİTAP VE MAKALELER

AKYOL, Taha; **Bilim ve Yanılgı**, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 7.Baskı 2010

ANDAÇ, Faruk; **Hukukun Temel Kavramları**, Ankara, Yargı Yayınevi, 2006

ASNA, M.Alaeddin; “Halkla İlişkilerin Türkiye’de Benimsenmesi” **Halkla İlişkiler Sempozyumu-87**, Ankara, A.Ü.Basın-Yayın Yüksekokulu, TODAİE, 1988, s.27-30

ATEŞ, Toktamış; **Demokrasi**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 7.Baskı, 1995

BAŞARAN, İbrahim Ethem; **Yönetimde İnsan İlişkileri**, Ankara, Gül Yayınevi, 1992

BEETHAM, David, BOYLE Kevin; **Demokrasinin Temelleri**, çev. Aslıhan Zeynep Kopuzlu, Ankara, Adres Yayınları, 2005

CLASTRES, Pierre; **Devlete Karşı Toplum**, çev.Mehmet Sert, Nedim Demirtaş, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1991

CHOMSKY, Noam; **Demokrasi gerçek ve hayal**, çev.Cevdet Cerit, İstanbul, Pınar Yayınları, 2.Baskı,2001

ÇİZAKÇA, Murat; **Demokrasi Arayışında Türkiye**, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

DAHL, Robert A. ; **Demokrasi ve Eleştirileri**, çev. Levent Köker, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996

Demokrasi Üstüne, çev. Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2001

DAVUTOĞLU, Ahmet; “Uluslar Arası İlişkiler Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti” **Demokratik Hukuk Devletinde Din ve Vicdan Hürriyeti**, İstanbul, Erkam Matbaası, 2002,s.172-193

DİLİPAK, Abdurrahman; **Terörizm, Terörist kim**, İstanbul, 1985

Descartes, Rene; **Aklın Yönetimi İçin Kurallar**, çev.Müntekim Ökmen, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2.Baskı, 1999

DUVERGER, Maurice; **Siyasal Rejimler**, çev.Teoman Tunçdoğan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1986

Sosyal Bilimlere Giriş, çev.Ünsal Oskay, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2006

EAGLETON, Terry; **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, İstanbul, 1996

ERDOĞAN, İrfan; **Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler**, Ankara, Pozitif Matbaacılık, 2.Baskı, 2008

ERDOĞAN, Mustafa; “Bir Sivil Özgürlük Olarak Din ve Vicdan Özgürlüğü” **Demokratik Hukuk Devletinde Din ve Vicdan Hürriyeti**, İstanbul, Erkam Matbaası, 2002,s.63-80

ERGİL, Doğu; **Türkiyede Terör ve Şiddet**, İstanbul, Turhan Kitabevi, 1980

ERTEKİN, Yücel; **Halkla İlişkiler**, Ankara,TODAİE Yayını, 3.Baskı,1995

FEROZ, Ahmad; **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, çev.Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1.Baskı 1995

GRUNİG, James E. ; ” Yönetimde Mükemmellik Nedir?” **Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik**, çev. Elif Özsayar, İstanbul, Rota Yayınları, 2005, s.237-269

GRUNİG, Larissa A. ; “Halkla İlişkiler Departmanları ve Güç” **Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik**, çev. Elif Özsayar, İstanbul, Rota Yayınları, 2005, s.507-526

GÜRKAN, Ülker; **Hukuk Sosyolojisine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 4.Baskı, 2005

GÜZELCİK URAL, Ebru; **Stratejik Halkla İlişkiler Uygulamaları**, İstanbul, Birsen Yayınevi, 2006

HATİPOĞLU, Ömer Vehbi; **Bir Başka Açıdan Kürt Sorunu**, Ankara, Mesaj Yayınları, 1992

KARADENİZ Mustafa; **Küreselleşen Dünya’da Daralan Pazar Paylarını Arttırmada Tutundurma Elemanı Olarak Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Önemi**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2010

KARAMAN, Hayrettin, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak 1**, İstanbul, İz Yayıncılık, 4. Baskı, 2001

KARALAR, Rıdvan; **İşletme Yönetiminde Halkla İlişkiler**, Ankara, 2.Baskı, 2007

- KARPAT, Kemal H.; **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, AFA Yayınları, 1996
- KAYNAK, Mahir; **Darbeli Demokrasi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2.Baskı, 2006
- KAZANCI, Metin, **Kamuda ve Özel kesimde Halkla İlişkiler**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 8. Baskı, 2009
- KONGAR, Emre; **Demokrasi ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi A.Ş., 6.Baskı, 2007
- Demokrasi ve Laiklik**, İstanbul, Remzi Kitabevi A.Ş. ,6. Baskı, 2008
- KÖKER, Levent; **Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2008
- KUZU, Burhan; “Din-Vicdan Hürriyeti ve Türkiye’deki Laiklik Anlayışı”, **0Demokratik Hukuk Devletinde Din ve Vicdan Hürriyeti**, , İstanbul, Erkam Matbaası, 2002, s.81-171
- L’ETANG, Jacquie, PİECZKA, Magda; “Halkla İlişkiler Eğitimi” **Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, çev. Gülcan Işık, Ankara, Vadi Yayınları, 1.Basım, 2002,s.25-43
- METE, Ömer Lütfi, KAYNAK, Mahir; **Derin Devlet**, İstanbul, Timaş Yayınları, 12.Baskı, 2009
- OKAY, Ayla, OKAY, Aydemir; **Halkla İlişkiler; Kavram ve Strateji Uygulamaları**, İstanbul, 3.Basım, 2007
- OKTAY, Mahmut; **Politikada Halkla İlişkiler**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002
- ÖZER, Mehmet Akif; **Halkla İlişkiler Dersleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009
- PALMER, Richard E. , **Hermenötik**, çev.İbrahim Görener, İstanbul, Anka Yayınları, 2002
- POPPER, Karl Raimond; **Açık Toplum ve Düşmanları**, çev.cilt 1 Mete Tunçay, cilt 2 Harun Rızatepe, Liberte Yayınları, Ankara, 4.Baskı, 2010
- PULAŞLI, Hasan, KORKUT, Ömer; **Temel Hukuk**, Adana, Karahan Yayınları, 7.Baskı, 2008
- ROUSSEAU, Jean- Jacques, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2005
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat; **İşletmelerde Halkla İlişkiler**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2.Baskı, 1993

SARTORI, Giovanni; **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, çev. Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996

SELÇUK, Sami; **Batıgil Demokrasinin ve Hukukun Doğugil Serüveninden Kesitler; Adıyla Siyasallaşan Bir Dava: Ergenekon**, İstanbul, Truva Yayınları, 2009

Kısıtlı Demokrasi:Sancılı Hukuk, İstanbul, Truva Yayınları, /2009

SENNETT, Richard; **Otorite**, çev.Kamil Durand, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1992

ŞENGÜL, Ramazan; **Bilişim Çağında Şeffaf Yönetim**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008

TANİLLİ, Server ; **Nasıl bir demokrasi istiyoruz**, İstanbul, Cem Yayınevi, 7.Baskı, 1995

TORTOP, Nuri; **Halkla İlişliler**, Ankara, Yargı Yayınları, 1993

TOURAİNE, Alain; **Demokrasi Nedir**, çev. Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4.Baskı, 2004

Başka Türlü Düşünmek, çev. Mehmet Moralı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2008

TUNÇ, Hasan, BİLİR, Faruk; **Anayasa Hukuku**, Gazi Kitabevi, 2005

UYGUN, Oktay; **Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2003

YALÇINDAĞ, Selçuk; “Kamu Sektöründe Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Sorunlarının Genel Görünümü”, **Halkla İlişkiler Sempozyumu-87**, Ankara, A.Ü.Basın-Yayın Yüksekokulu, TODAİE, 1988

YAVUZ, Cavit; **Halkla İlişkiler**, Ankara , Detay Yayınları, 2.Baskı, 2008

YAYLA , Atilla; **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara, Liberte Yayınları, 2001

Fikir Hareketleri ve Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, Liberte Yayınları, 2003

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; **Anayasa Hukukunun Temel Kavramları ve Türk Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi Yayınları, 2003

II.KİTAPÇIK,SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

AnaBritannica, XI.ve XIV.Cilt, İstanbul , Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik AŞ, 1994

T.C. 1982 Anayasası, Eğitim Akademi Yayınları, Konya, 2010

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü , Ankara, 2. Baskı, 1999,

III. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Anayasa Mahkemesi Kararı,Resmi Gazete, 22 Ekim 2008, Sayı:27032;

<http://rega.basbakanlik.gov.tr>; 19/02/2010

<http://www.danistay.gov.tr>;19.02.2010

ÖZET

ÇAM, Özcan, Türkiye’de Demokrasi ve Halkla İlişkiler Uygulamalarında Karşılaşılan Engeller, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Bu tez “demokrasi” ve “halkla ilişkiler” arasındaki ilgiyi araştırmak ve bu iki kavramın temel niteliklerini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Ayrıca bu çalışmada, Türkiye’de bu iki kavramın pratik uygulamaları açısından temel sorunlarının ve bu temel sorunlara çözüm bulabilmek için öncelikli olarak yapılması gerekenlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ana yöntemi içerik çözümlemesi olmuştur. Araştırmada demokrasi ve halkla ilişkiler konuları kuramsal yönden incelenmiş, aralarındaki ilişki yine bu açıdan ele alınmış, sonra da Türkiye’deki demokrasi uygulamaları incelenerek bu uygulamalardaki temel sorunlar belirlenmiş ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Türkiye’de demokrasi uygulamalarının en önemli engeli, demokrasinin temel nitelikleri ile ilgili olarak yapılan sınırlandırmaların temel hak ve özgürlükler çerçevesinde yorumlanması değil, kişi ya da grupların bu temel nitelikleri kendi düşünce sınırları çerçevesinde yorumlamalarıdır.

Türkiye’de halkla ilişkilerin gelişim süreci demokratik hayata müdahaleler sonrasında ivme kazanmıştır. Bu durum halkla ilişkiler uygulamaları konusunda şüphelere sebep olmaktadır.

Ülkemizde demokrasi uygulamalarının temel engelleri olarak sıralanan; laiklik anlayışı, terör, siyasi partilerin kapatılması ve darbeler ile kuvvetler ayrılığı anlayışının demokratik anlayış ile uyumlu hale gelmesinde halkla ilişkiler çalışmaları olumlu katkılar sağlayabilir.

Anahtar Sözcükler

1.Demokrasi

2.Halkla İlişkiler

3.Özgürlük

4.Terör

5.Siyasi Partiler

ABSTRACT

Çam, Özcan, Democracy, public relations and barriers to implementations in Turkey, master thesis, Ankara, 2010

The purpose of this thesis is to investigate the relationship between democracy and public relations and uncover basic properties of these two concepts. This study also were determined interms of basic problems of practical applications and what priority needs to be done to find these basic problems.

The main metod of this study had been content analysis. In this research democracy and public relations topics are examined in terms of theoretical. Then Turkey's democracy practices were examined and basic problems were determined at these practices. Then solution suggestions were presented.

In this study following results were reached:

In Turkey the most important obstacle of practices of democracy, restrictions on democracy not comment within fundamental rights and freedoms, persons or groups comment within their own thoughts.

In Turkey public relations development process have gained speed after intervention democratic life . This case leads to suspicion about public relations practices.

In our country democracy obstacles are as follows listed : secularism, closure of political parties, terror, coups and separation of powers understanding. Public relations studies may contribute to be combatible which democratic understandig between these democracy obstacles.

KEYWORDS

1.Democracy

2.Public Relations

3.Freedom

4.Terror

5.Political Parties